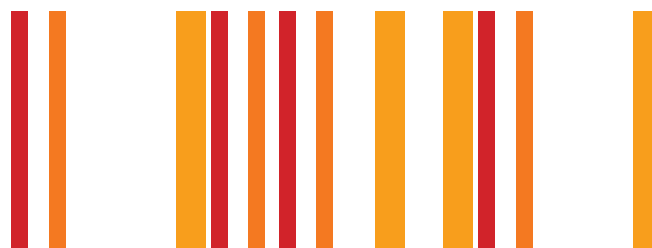

de deelname van
mannen en vrouwen
aan de Belgische politiek

de deelname van
mannen en vrouwen
aan de Belgische politiek

Inhoudstafel

Inhoudstafel	2
Lijst van bijlagen	4
Voorwoord	5
Deel 1. De Europese indicatoren	
Inleiding	6
Indicator 1. Het percentage vrouwen in de nationale parlementen en in het Europees Parlement	8
1.1. Het percentage vrouwen in het Belgische Parlement	8
1.2. Het percentage vrouwen in het Europees Parlement	13
Indicator 2. Het percentage vrouwen in de regionale parlementen	14
Indicator 3. Het percentage vrouwen in de lokale besluitvormingsinstanties	16
3.1. Provinciaal niveau	16
3.2. Gemeentelijk niveau	18
Indicator 4. Beleidsmaatregelen ter bevordering van een evenwichtige deelname aan politieke verkiezingen	21
Indicator 5. Het percentage vrouwen in de nationale regeringen en in de Europese Commissie	22
5.1. De Europese Commissie	22
5.2. De huidige regeringen in België	22
5.3. De Europese lidstaten	24
Indicator 6. Het percentage vrouwelijke ministers en staatssecretarissen op de verschillende werkerreinen	25
Indicator 7. Het percentage vrouwelijke topambtenaren in de Belgische federale administratie en bij de Europese instellingen	27
7.1. Belgische federale administratie	27
7.2. Europese instellingen	28
Indicator 8. De spreiding van de vrouwelijke topambtenaren over de verschillende werkerreinen	29
Besluit	31

Deel 2. Deelname van vrouwen aan de verkiezingen van 13 juni 2004

Inleiding	35
1. De aanwezigheid van vrouwen op de kandidatenlijsten	38
1.1. Aantal en percentage vrouwelijke kandidaten op de kandidatenlijsten	38
1.2. Aantal en percentage vrouwelijke lijsttrekkers	41
1.3. Aantal en percentage vrouwen op de eerste drie plaatsen op de lijst	44
1.4. Aantal en percentage vrouwen op verkiesbare plaatsen	45
1.5. Aantal en percentage lijsten die het 'ritsprincipe' toepassen	49
1.6. Aantal en percentage vrouwen op de eerste plaats op de opvolgerslijst	50
1.7. Aantal en percentage vrouwen aangeduid als boegbeeld	51
2. Het stemgedrag voor vrouwelijke kandidaten	52
2.1. Aantal en percentage verkozen vrouwen	52
2.2. Voorkeurstemmen behaald door vrouwen	55
2.3. Wijze waarop vrouwen in het parlement terecht komen	65
3. Profiel van de vrouwelijke kandidaten en gekozenen	69
3.1. Leeftijd	69
3.2. Beroep	74
3.3. Woonplaats	80
3.4. Aantal en percentage vrouwen met een lokaal mandaat	85
4. Mandaten van vrouwelijke gekozenen in parlementaire commissies	89
Besluit	92

Deel 3. Toetsing aan enkele sociaal-economische hypothesen

Inleiding	94
Hypothese 1. Hoe meer zetels er te verkiezen zijn, hoe groter het aantal verkozen vrouwen	97
Hypothese 2. Hoe hoger het gemiddelde inkomen, hoe hoger het aandeel verkozen vrouwen	99
Hypothese 3. Hoe hoger de ondernemingsgraad, hoe hoger het aandeel verkozen vrouwen	100
Hypothese 4. Hoe landelijker de kieskring, hoe kleiner het aandeel verkozen vrouwen	101
Hypothese 5. Hoe hoger de werkloosheidsgraad, hoe lager het aandeel verkozen vrouwen	102
Besluit	103
Algemeen Besluit	105
Bijlagen	106
Referenties	125
Colofon	129

Lijst van bijlagen

Bijlage 1.	Percentage en absoluut aantal vrouwen per fractie en per lidstaat in het Europees Parlement	106
Bijlage 2.	Aantal mannen en vrouwen per FOD/POD (per 1 januari 2005)	108
Bijlage 3.	Federale ambtenaren ingedeeld naar niveau en geslacht (per 1 januari 2005)	109
Bijlage 4.	Aantal en percentage vrouwen op de lijsten voor de verkiezingen van het Vlaams Parlement	110
Bijlage 5.	Aantal en percentage vrouwen op de lijsten voor de verkiezingen van het Waals Parlement	112
Bijlage 6.	Aantal en percentage vrouwen op de lijsten voor de verkiezingen van het Vlaams Parlement (per partij)	114
Bijlage 7.	Aantal en percentage vrouwen op de lijsten voor de verkiezingen van het Brussels Hoofdstedelijk Parlement (Vlaamse lijsten)	114
Bijlage 8.	Aantal en percentage vrouwen op de lijsten voor de verkiezingen van het Brussels Hoofdstedelijk Parlement (Franstalige lijsten)	115
Bijlage 9.	Aantal en percentage vrouwen op de lijsten voor de verkiezingen van het Waals Parlement (per partij)	115
Bijlage 10.	Aantal en percentage vrouwen op de lijsten voor de verkiezingen van het Europees Parlement (Vlaamse partijen)	116
Bijlage 11.	Aantal en percentage vrouwen op de lijsten voor de verkiezingen van het Europees Parlement (Franstalige partijen)	117
Bijlage 12.	Aantal en percentage vrouwen op verkiesbare plaatsen op de lijsten voor de verkiezingen van het Vlaams Parlement	118
Bijlage 13.	Aantal en percentage vrouwen op verkiesbare plaatsen op de lijsten voor de verkiezingen van het Waals Parlement	120
Bijlage 14.	Herkomst van de vrouwelijke Vlaamse parlementsleden (samenstelling op 31 oktober 2005)	122
Bijlage 15.	Herkomst van de vrouwelijke Brusselse parlementsleden (samenstelling op 31 oktober 2005)	123
Bijlage 16.	Herkomst van de vrouwelijke Waalse parlementsleden (samenstelling op 31 oktober 2005)	124
Bijlage 17.	Herkomst van de vrouwelijke leden van het Parlement van de Duitstalige Gemeenschap (samenstelling op 31 oktober 2005)	124
Bijlage 18.	Herkomst van de vrouwelijke Europese parlementsleden (samenstelling op 31 oktober 2005)	124

Voorwoord

In het Actieplatform van de Vierde Wereldvrouwenconferentie van Peking (4-15 september 1995) wordt de gelijke deelname van vrouwen aan het politieke leven een spilfunctie in het algemene proces van verbetering van de positie van vrouwen genoemd. (Actieplatform van Peking, 1995, G.181) Met het oog daarop werden twee strategische doelstellingen geformuleerd: Strategische doelstelling G.1, 'Maatregelen treffen om te zorgen voor gelijke toegang tot en volwaardige participatie van vrouwen in machtsstructuren en besluitvorming', en Strategische doelstelling G.2, 'De capaciteiten van vrouwen om te participeren in besluitvorming en leiding vergroten'.

In België werd sinds het midden van de jaren 1990 een aantal wetten aangenomen ter waarborging van een meer gelijke vertegenwoordiging van mannen en vrouwen op de kandidatenlijsten voor de federale, regionale en Europese verkiezingen. In 1994 voerde de Wet Smet-Tobback de eerste quota voor vrouwelijke verkiezingskandidaten in (maximum 2/3 mannen of vrouwen op een lijst). In 2002, na de aanpassing van Titel II van de Grondwet, die voortaan het beginsel van de gelijkheid van vrouwen en mannen en hun gelijke toegang tot openbare en verkozen mandaten waarborgt, nam de wetgever een aantal wetten aan (de zogenaamde pariteitswetten) die de paritaire samenstelling van de kandidatenlijsten opleggen bij de federale, regionale en Europese verkiezingen, evenals de gemengdheid van de uitvoerende macht op federaal, gemeenschaps- en gewestelijk niveau. In 2005 en 2006 hebben ook de deelstaten soortgelijke wettelijke bepalingen aangenomen voor de lokale politieke instellingen die onder hun bevoegdheid vallen.

Om de impact van deze wetten, meerbepaald van de pariteitswetten van 2002, op de deelname van vrouwen aan de politieke besluitvorming te evalueren, heeft het Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen eind 2004 het startschot gegeven voor drie onderzoeken daaromtrent. Deze studies hebben als onderwerp: 'De deelname van mannen en vrouwen aan de Belgische politiek', 'De trajecten van vrouwen in de Belgische politiek' en 'De integratie van een genderdimensie binnen de Belgische politieke partijen'. De onderzoeken werden eind mei 2006 afgesloten.

Onderhavig rapport brengt de resultaten van het eerste onderzoek, zijnde 'De deelname van mannen en vrouwen aan de Belgische politiek'. In het kader van deze studie willen we meer inzicht krijgen in de evolutie van de representatie van vrouwen in het Belgische politieke leven na de goedkeuring en toepassing van de pariteitswetten. Daartoe zal ten eerste een aantal indicatoren, dat op niveau van de Europese Unie werd gedefinieerd, worden ontwikkeld en gebruikt. Ten tweede zullen de voorbereiding en de resultaten van de regionale en Europese verkiezingen van juni 2004 diepgaand worden geanalyseerd. Tot slot zullen mogelijke verbanden tussen de politieke representatie van vrouwen en een reeks socio-economische variabelen worden onderzocht.

Het onderzoek werd in opdracht van het Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen gerealiseerd door het Centrum voor Politicologie van de Katholieke Universiteit Leuven in samenwerking met het Centre d'étude de la vie politique (CEVIPOL) van de Université Libre de Bruxelles. Het liep van juni tot november 2005 en werd uitgevoerd door Elly Servranckx. De gegevens over de Vlaamse partijen bij de verkiezingen van 13 juni 2004 zijn afkomstig uit het KANDI2004-bestand van het Centrum voor Politicologie; de gegevens over de Franstalige partijen uit het CANDI2004-bestand van het CEVIPOL. Deze laatste gegevens werden aangeleverd door Dr. Jean-Benoit Pilet. Het onderzoek werd geleid door Prof. dr. Stefaan Fiers.

Bijzondere dank gaat uit naar het begeleidingscomité van copromotors, bestaande uit Prof. dr. Pascal Delwit, Prof. dr. Annie Hondeghem, Prof. dr. Bart Maddens en Prof. dr. Emmanuel Gerard, naar het externe begeleidingscomité, met name Mevrouw Mileen Koninckx (kabinet van de federale Minister van Gelijke Kansenbeleid), Prof. dr. Magda Michielsens (Centrum voor Vrouwenstudies, Universiteit Antwerpen), Mevrouw Maggi Poppe (Nederlandstalige Vrouwenraad) en Mevrouw Magdeleine Willame-Boonen (Conseil des femmes francophones de Belgique), en naar de heren Jo Noppe en Bram Wauters.

Deel 1. De Europese indicatoren

Inleiding

In navolging van het Actieplatform van de vierde Wereldvrouwenconferentie te Peking (4-15 september 1995) werden in 1999 op Europees niveau negen indicatoren ontwikkeld om de aanwezigheid van vrouwen in verantwoordelijke en besluitvormingsposities te kunnen meten en vergelijken. Deze indicatoren zijn de volgende:

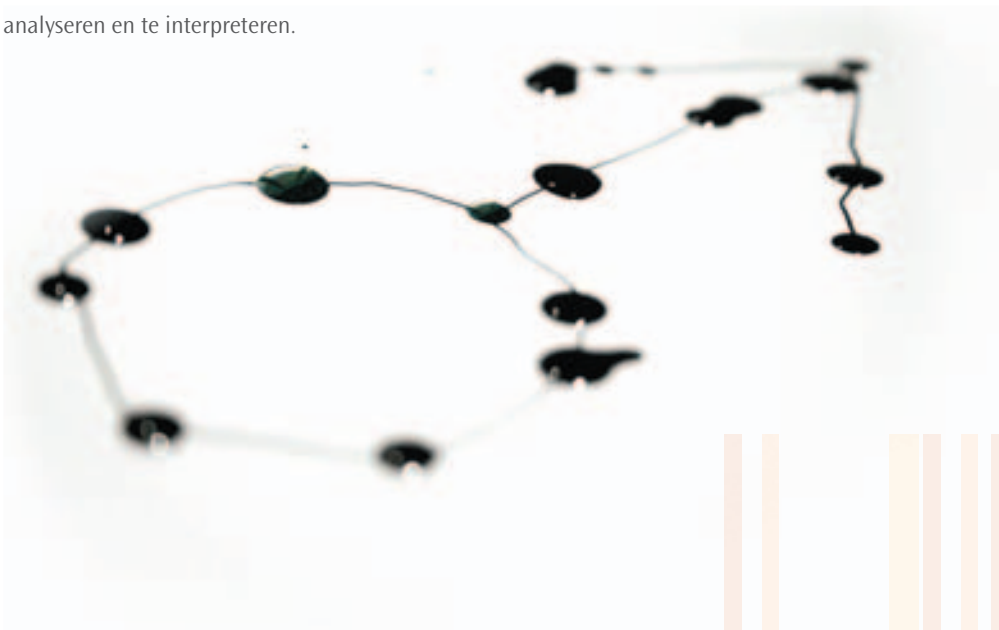
- het percentage vrouwen in de enige, respectievelijk de tweede kamer van de nationale/federale parlementen van de lidstaten en in het Europees Parlement;
- het percentage vrouwen in de regionale parlementen van de lidstaten, waar van toepassing;
- het percentage vrouwen in lokale besluitvormingsinstanties in de lidstaten;
- beleidsmaatregelen ter bevordering van een evenwichtige deelneming aan politieke verkiezingen;
- het percentage vrouwen in de nationale/federale regeringen en het percentage vrouwelijke leden van de Europese Commissie;
- het percentage vrouwelijke en mannelijke ministers en staatssecretarissen op de verschillende werkterreinen (portefeuilles/ministeries) van de nationale/federale regeringen van de lidstaten;
- het percentage vrouwelijke topambtenaren (na de minister) van de ministeries (benoemd, verkozen of voorgedragen) (centrale regering) en de overeenkomstige niveaus bij de Europese instellingen (A1 en A2);
- de spreiding van vrouwelijke topambtenaren over de verschillende werkterreinen;
- het percentage vrouwelijke leden van de hoogste rechtscolleges in de lidstaten en het percentage vrouwelijke leden van het Europees Hof van Justitie en het Gerecht van Eerste Aanleg.

Om een beeld te krijgen van de huidige stand van zaken voor wat betreft vrouwen in de Belgische (en bij uitbreiding de Europese) politiek, hebben we een aantal indicatoren onderzocht die zich op het niveau van de wetgevende macht en van de uitvoerende macht bevinden. Daarenboven hebben we in onze analyse de sekseverhoudingen in het bestuurlijke apparaat onderzocht, omdat het een indicatie is van de wijze waarop vrouwen de uitvoering van de beleidsbeslissingen kunnen sturen. Het percentage vrouwelijke leden van de hoogste rechtscolleges (de laatste indicator) werd niet in deze analyse opgenomen, omdat het buiten de focus van dit onderzoek viel.

Bij de samenstelling van de studie werd bij elke indicator volledigheid nagestreefd. Desondanks zijn we er niet altijd in geslaagd om onderzoeksgegevens uit het verleden terug te vinden, zodat we niet telkens het evolutief perspectief kunnen weergeven. Zo bijvoorbeeld zijn er geen onderzoeksgegevens van vóór 1994 te vinden over de vrouwelijke aanwezigheid in Franstalige gemeente- en provincieraden. De opzoekingen in het kader van dit onderzoek werden afgesloten op 31 oktober 2005. Dit betekent dat, tenzij anders werd aangegeven, de gegevens in dit rapport betrekking hebben op de situatie per 31 oktober 2005. Ontwikkelingen die zich na deze datum hebben voorgedaan, werden aldus niet opgenomen in dit rapport.

De analyse is in deze fase veeleer beschrijvend van aard. Deze Europese indicatoren moeten namelijk worden gezien als de aanzet tot het eigenlijke onderzoek over de positie van de vrouwen bij de regionale en Europese verkiezingen van 13 juni 2004. Dat richt zich in de eerste plaats op de aanwezigheid van vrouwen op de kieslijsten, de activiteiten van vrouwelijke mandatarissen en het profiel van vrouwelijke kandidates en gekozenen. Op deze resultaten wordt dieper ingegaan in het tweede deel van deze studie.

Tot slot van deze inleiding willen we nog even een woordje uitleg geven bij de '33%-grens' waarnaar in dit eerste deel regelmatig wordt verwezen en die vaak als criterium zal worden gehanteerd. De grens van 1/3 vrouwelijke vertegenwoordiging wordt vaak gezien als een belangrijke grens (vgl. de initiële tekst van de Wet Smet-Tobback van 1994): het is vaak een algemeen doel en een sociologisch keerpunt bij studies van organisaties. Uiteraard is de opportuniteit van deze grens voorwerp van discussie en debat. Zo vinden de voorstanders van een zuivere paritaire vertegenwoordiging dat de 33%-grens een te laag criterium is. Ook het Actieplatform van de Wereldvrouwenconferentie van Peking streeft expliciet naar een 50%-50% verhouding tussen de seksen (Strategische doelstelling G.1).¹ Bovendien zijn niet alle auteurs ervan overtuigd dat de these inzake het ontstaan van een 'critical mass', of het teweegbrengen van een hefboomeffect bij het halen van de 33%-grens ook daadwerkelijk opgaat.² Toch houden we deze grens aan omdat ze in het perspectief van seksegelijkheid een bruikbaar criterium is om de evolutie analyseren en te interpreteren.

Indicator 1. Het percentage vrouwen in de nationale parlementen en in het Europees Parlement

Voor deze eerste indicator spitsen we ons in de eerste plaats toe op het Belgische federale Parlement. We maken daarbij de vergelijking met enkele ijkpunten uit het verleden. Tevens duiden we de Belgische resultaten in een comparatieve context waarbij de score van het Belgische Parlement wordt vergeleken met die van andere EU-lidstaten. Tot slot analyseren we de vrouwelijke vertegenwoordiging in het Europees Parlement.

Bij de analyse van de percentages is enige voorzichtigheid geboden. De absolute aantallen zijn immers steeds vrij klein, waardoor een geringe verschuiving in deze absolute aantallen grote gevolgen kan hebben voor de percentages.

1.1. Het percentage vrouwen in het Belgische Parlement

1.1.1. Huidige stand van zaken

Kamer van Volksvertegenwoordigers

Op 6 december 2005 telde de Kamer van Volksvertegenwoordigers 53 vrouwen op een totaal van 150 Kamerleden, iets meer dan een derde dus (of 35.3%). Opvallend is dat vrouwen bij Franstalige partijen iets beter zijn vertegenwoordigd dan bij Vlaamse partijen: 38.7% van de Franstalige parlementsleden zijn vrouwen, tegenover 33% van de Vlaamse parlementsleden. De partij met de grootste vrouwelijke vertegenwoordiging is Ecolo, waar drie van de vier kamerleden vrouwen zijn. Daarna komen de socialistische fracties van de PS en SPA-Spirit, met respectievelijk 44% en 43.5%. Van de overige partijen haalt enkel de CD&V nog de 33%-grens. De fractie van het Vlaams Belang heeft procentueel gezien het laagste percentage vrouwen onder zijn volksvertegenwoordigers, met name 22.2%. Over het Front National en de NV-A kunnen moeilijk uitspraken worden gedaan, omdat zij beide slechts één (mannelijke) gekozenen hebben.

De situatie in december 2005 verschilt echter in geringe mate van de situatie onmiddellijk na de verkiezingen van 18 mei 2003.³ Door de opvolgingen is het aantal vrouwen met één eenheid gestegen, hoewel dit patroon niet voor alle partijen opgaat. Zowel bij de Franstalige als de Nederlandstalige liberale partijen is het aantal vrouwen gedaald: bij de VLD zetelt er in december 2005 een vrouw minder dan dat er verkozen waren, bij de MR zijn er dit zelfs twee minder. Bij de PS, Ecolo, SPA en CD&V daarentegen zetelt telkens een vrouw meer dan onmiddellijk na de verkiezingen het geval was.

TABEL 1: Samenstelling van de Kamer van Volksvertegenwoordigers (situatie december 2005)

Partijen	Totaal aantal kamerleden	Vrouwelijke kamerleden	% vrouwelijke kamerleden
MR	25	8	32,0
PS	25	11	44,0
cdH	7	2	28,6
Ecolo	4	3	75,0
FN	1	0	0,0
Totaal Franstalige partijen	62	24	38,7
VLD	25	8	32,0
SPA-Spirit	23	10	43,5
CD&V	21	7	33,3
Vlaams Blok (Vlaams Belang)	18	4	22,2
N-VA	1	0	0,0
Agalev (Groen!)	0	0	0,0
Totaal Vlaamse partijen	88	29	33,0
Totaal	150	53	35,3

Bron: <http://www.dekamer.be> (6 december 2005)

Senaat

Bij de rechtstreeks verkozen senatoren wordt de tendens bevestigd dat Franstalige partijen over het algemeen meer vrouwelijke gekozenen hebben dan Vlaamse partijen. We moeten echter wel vaststellen dat de partijen met de grootste vertegenwoordiging in de Kamer niet noodzakelijk de grootste vertegenwoordiging van vrouwen in de Senaat hebben.

Onder de rechtstreeks verkozen senatoren tellen we ruimschoots één derde vrouwen (45%). Ook in de Senaat heeft het proces van de opvolgingen tot aanzienlijke verschuivingen geleid ten opzichte van het aantal rechtstreeks verkozen senatoren onmiddellijk na de verkiezingen van 18 mei 2003.⁴ Het aantal vrouwen steeg van 15 naar 18, wat zich vertaalde in een procentuele stijging van 37.5% naar 45%. De MR-fractie telt twee vrouwen meer dan na de verkiezingen van 18 mei 2003, terwijl er bij de VLD en het Vlaams Belang na de opvolgingen telkens een vrouw meer zetelt dan er verkozen waren.

TABEL 2: Samenstelling van de rechtstreekse verkozen senatoren (situatie december 2005)⁵

Partijen	Totaal aantal senatoren	Vrouwelijke senatoren	% rechtstreeks verkozen vrouwelijke senatoren
PS	6	2	33,3
MR	5	3	60,0
cdH	1	1	100,0
Ecolo	1	1	100,0
FN	0	0	0,0
Onafhankelijk	2	0	0,0
Totaal Franstalige partijen	15	7	46,7
SP.A-Spirit	7	4	57,1
VLD	6	3	50,0
CD&V	6	2	33,3
Vlaams Blok (Vlaam Belang)	5	2	40,0
Agalev (Groen!)	0	0	0,0
N-VA	0	0	0,0
Onafhankelijk	1	0	0,0
Totaal Vlaamse partijen	25	11	44,0
Totaal	40	18	45,0

Bron: <http://www.senate.be> (6 december 2005)

1.1.2. Evolutie doorheen de tijd

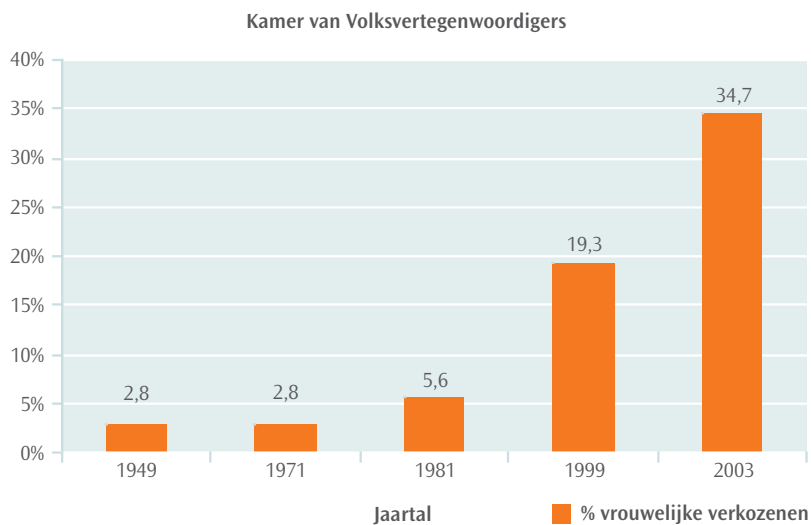
Onderzoek van de totale populatie parlementsleden bracht aan het licht dat er in de periode 1946-1995 slechts 71 vrouwen op een totaal van 1105 kamerleden waren, wat neerkomt op 6.4%.⁶ Sinds de installatie van de Kamer in 1831 gaat het om nauwelijks 118 vrouwen op een totaal van 2570 kamerleden.⁷ Voor de Senaat gelden in de naoorlogse periode ongeveer gelijkaardige cijfers: 81 vrouwen op een totaal van 1098 senatoren, dit is 7.4% vrouwen tegenover 92.6% mannen.⁸ We kunnen dus voor beide wetgevende kamers spreken van een duidelijk mannelijk overwicht in de periode 1946-1995.

Daarom is het van belang om de bovenvermelde verdeling m/v voor 2003 in een tijdsevolutief kader te plaatsen. We vergelijken hiervoor de huidige vertegenwoordiging m/v met enkele ijkpunten uit het verleden, zijnde een aantal verkiezingen met bijzondere betekenis in het Belgische politieke leven:

- 1949: de eerste verkiezingen na de invoering van het vrouwenstemrecht;
- 1971: het jaar van de eerste staats hervorming en een jaar waarin de verkiezingen werden gekenmerkt door een grote personele wisseling;⁹
- 1981: verkiezing waarbij de stemgerechtigde leeftijd werd verlaagd;
- 1999: de voorafgaande parlementsverkiezingen als vergelijkingspunt (en de eerste toepassing van de Wet Smet-Tobback zonder overgangsmaatregel/beperking).

Het aandeel vrouwelijke volksvertegenwoordigers heeft tussen 1949 en 2003 wel degelijk een heuse evolutie ondergaan. Vóór 1971 lijkt die evolutie veeleer beperkt, maar hierbij moet wel worden vermeld dat er in 1961 een piek was van elf vrouwen (5.2%) in de Kamer. Na 1971 begint de stijging zich door te zetten, waardoor de vrouwen in 1981 5.6% van de Kamer uitmaken, wat neerkomt op een verdubbeling van het aantal vrouwen tegenover 1971.¹⁰ Nadat in 1994 de wet Smet-Tobback werd goedgekeurd (zie verder), steeg het aandeel vrouwelijke gekozenen spectaculair: in 1999 telde de Kamer 19.3% vrouwelijke leden, een aantal dat bij de verkiezingen van 2003, na de invoering van de pariteitswetten, verder stijgt tot 34.7%.

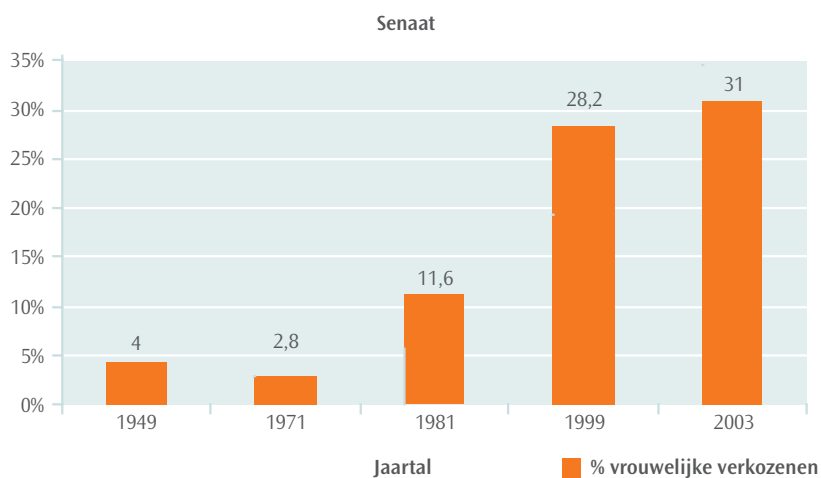
GRAFIEK 1: Evolutie van het percentage vrouwelijke volksvertegenwoordigers

Bron: Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen (2003). *De politieke deelname van de vrouwen na de verkiezingen van 18 mei 2003*, Brussel: Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen, p. 13; L. Van Molle en E. Gubin (1998). *Vrouw en politiek in België*, Tielt: Lannoo, p. 367.

In 1971 waren er minder vrouwelijke senatoren dan in 1949, zowel in relatieve als in absolute aantallen. Na 1971 begint de stijging van het aantal vrouwelijke senatoren zich evenwel sterk door te zetten, waardoor in 1981 reeds 11,6% vrouwen in de Senaat zetelen. Dit komt neer op een verviervoudiging tegenover 1971. In 1999 waren 28,2% van de leden van de Senaat vrouwen en in 2003 komen we aan 31%. Dit percentage ligt lager dan de score van de rechtstreeks verkozen senatoren; de coöptaties en het aanduiden van de gemeenschapssenatoren zorgen dus niet voor meer vrouwen in de Senaat. Ook in de periode 1946-1995 was dit het geval, en toen werden er tot 78 gecoöpteerde en provinciale senatoren aangeduid.¹¹

GRAFIEK 2: Evolutie van het percentage vrouwelijke senatoren (totale populatie)¹²

Bron: Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen, *De politieke deelname van de vrouwen na de verkiezingen van 18 mei 2003*, p. 15; Van Molle en Gubin, *Vrouw en politiek in België*, p. 367; K. Peirens (1999). *Verkiezingen van 13 juni 1999 en vrouwen*, Leuven: KUL-Departement Politieke Wetenschappen, p. 24.

1.1.3. Vergelijking met andere Europese lidstaten

Het hoogste percentage vrouwen in het parlement vinden we in Zweden (45.3%). Onderaan de rangschikking vinden we Malta en Hongarije terug, met respectievelijk slechts 9.2% en 9.1% vrouwen in het parlement. België staat op de zesde plaats in vergelijking met de andere Europese lidstaten, voor wat betreft het aandeel vrouwelijke parlementsleden. Momenteel scoort ons land in de Europese context dus redelijk goed wat de man-vrouwverhoudingen betreft. We mogen echter niet uit het oog verliezen dat bij de federale verkiezingen van 1999 de 33%-grens niet werd behaald en dat tien jaar geleden het percentage vrouwen in de Kamer amper 12% bedroeg.¹³

Tabel 3. Aandeel vrouwen in de parlementen van de Europese lidstaten¹⁴

Land	Verkiezingsjaar	Totaal aantal parlementsleden	Aantal vrouwelijke parlementsleden	% vrouwelijke parlementsleden
Zweden	2002	349	158	45,3
Finland	2003	200	75	37,5
Denemarken	2005	179	66	36,9
Nederland	2003	150	55	36,7
Spanje	2004	350	126	36,0
België	2003	150	52	34,7
Oostenrijk	2002	183	62	33,9
Duitsland	2005	614	195	31,8
Luxemburg	2004	60	14	23,3
Litouwen	2004	141	31	22,0
Portugal	2005	230	49	21,3
Letland	2005	100	21	21,0
Polen	2005	460	94	20,4
Estland	2003	101	19	18,8
Verenigd Koninkrijk	2005	659	119	18,1
Tsjechië	2002	200	34	17,0
Slowakijke	2002	150	25	16,7
Cyprus	2001	56	9	16,1
Griekenland	2004	300	42	14,0
Ierland	2002	166	22	13,3
Slovenië	2004	90	11	12,2
Frankrijk	2002	574	70	12,2
Italië	2001	616	71	11,5
Malta	2003	65	6	9,2
Hongarije	2002	385	35	9,1

1.2. Het percentage vrouwen in het Europees Parlement

In het Europees Parlement zetelen na de verkiezingen van 13 juni 2004 222 vrouwen op een totaal van 732 parlementsleden. Dit betekent dat vrouwen 30% van het Europees Parlement uitmaken. In bijlage is een uitgebreide tabel terug te vinden met betrekking tot de vrouwelijke vertegenwoordiging in het Europees Parlement (per fractie en per land).

Zweden heeft de hoogste vrouwelijke vertegenwoordiging in het Europees Parlement: meer dan de helft van de Zweedse Europarlementsleden (58%) zijn vrouwen. Luxemburg komt op de tweede plaats: drie van de zes Luxemburgse Europarlementsleden zijn vrouwen (50%). Daarna volgen Nederland, Frankrijk en Slovenië, met respectievelijk 44%, 44% en 43% vrouwelijke Europarlementsleden. België doet het wat de vrouwelijke vertegenwoordiging betreft minder goed in het Europees Parlement: slechts 29% van de Belgische afgevaardigden zijn vrouwen. Opvallend is ook dat twee landen geen enkele vrouw onder hun Europarlementsleden tellen, met name Cyprus en Malta.

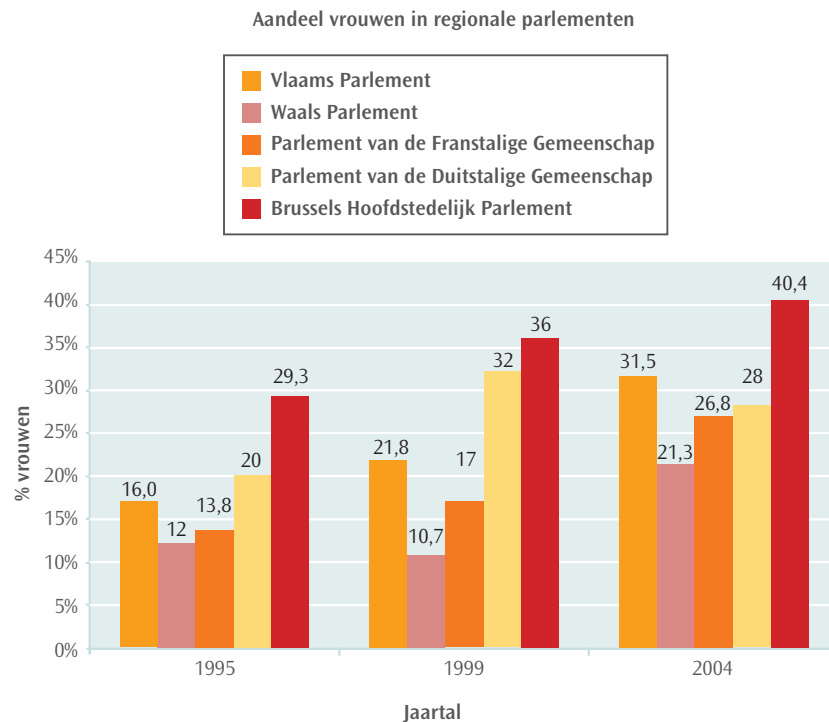
De fractie met relatief gezien de meeste vrouwelijke vertegenwoordigers is de groene fractie, die 43% vrouwen in haar rangen telt, of achttien vrouwen op een totaal van 42 parlementsleden. Onder de onafhankelijken zijn er ook 41% vrouwen (twaalf van de 29). De Fractie voor Onafhankelijkheid en Democratie telt het kleinste aandeel vrouwen, namelijk slechts 8%.

Indicator 2. Het percentage vrouwen in de regionale parlementen

In de volgende paragrafen gaan we de evolutie na van het aandeel vrouwen in de gewest- en gemeenschapsparlementen. Hiervoor kijken we naar de effectieve samenstelling van de parlementen, en dus niet naar de gekozenen.¹⁵ We brengen tevens de resultaten van 2004 in verband met de resultaten van 1995 en 1999. In 1995 werden de regionale parlementen namelijk voor het eerst rechtstreeks verkozen. We analyseren in deze fase van de studie enkel de data op geaggregeerd niveau. De vrouwelijke vertegenwoordiging per partij en per kieskring komt nog uitgebreid aan bod in het tweede deel van deze studie.

GRAFIEK 3: Evolutie van het aandeel vrouwelijke parlementsleden in de regionale parlementen van België

Bron: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid – Directie van de Gelijke Kansen (2000). *De politieke deelname van vrouwen na de verkiezingen van 13 juni 1999*, Brussel: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, pp. 5-6, pp. 16-17; Vlaams Parlement (http://www.vlaamsparlement.be/Proteus4/p3app/jsppages/zoek.jsp?pContext=PER_PARTIJ&pAction=NEW_SEARCH, 21.06.2005); Parlement Wallon (2004). *Composition* (<http://parlement.wallonie.be/fr/compo/index.htm>, 21.06.2005); Parlement de la Communauté française de Belgique (2005). *Liste alphabétique de membres – 2004-2005* (<http://www.pcf.be/ROOT/PCF/main.html?public>, 21.06.2005); Parlement der Deutschsprachigen Gemeinschaft (2004). *Mitglieder des DG-Parlaments* (<http://www.dgparlament.be/Desktopdefault.aspx/tabid-674/>, 21.06.2005); Brussels Hoofdstedelijk Parlement (2004). *Lijst van de volksvertegenwoordigers van het Brussels Hoofdstedelijk Parlement* (<http://www.bruparl.irisnet.be/nl/raadsleden/alpha.htm>, 21.06.2005).

Vlaams Parlement – Het aandeel vrouwelijke Vlaamse volksvertegenwoordigers is tussen 1995 en 1999 lichtjes gestegen met 4.9%. De stijging tussen 1999 en 2004 was groter, namelijk van 21.8% naar 31.5%. Maar nog slaagt het Vlaams Parlement er niet in om de kritische 33%-grens te bereiken.

Waals Parlement – De evolutie van het aantal vrouwelijke leden van het Waalse Parlement is nog opvallender. Tussen 1995 en 1999 treedt er een daling op: in 1999 waren slechts 10.7% van de parlementsleden vrouwen, terwijl dit in 1995 nog 12% was. In 2004 is er een verdubbeling van het aandeel vrouwen ten opzichte van 1999: 21.3% van de Waalse parlementsleden zijn vrouwen. Dit betekent dat in het Waals Parlement minder dan één vierde van de volksvertegenwoordigers vrouwen zijn.

Parlement van de Franstalige Gemeenschap – De evolutie van het Parlement van de Franstalige Gemeenschap, dat niet rechtstreeks wordt verkozen, maar wordt samengesteld door 75 leden van het Waals Parlement en negentien Franstalige leden van het Brusselse Hoofdstedelijke Parlement, vertoont een gelijkaardig verloop als die van het Vlaams Parlement. Er is een bescheiden stijging van 3.2% tussen 1995 en 1999 (van 13.8% naar 17%) en een grotere stijging van 9.8% tussen 1999 en 2004 (van 17% naar 26.8%).

Parlement van de Duitstalige Gemeenschap – Tussen 1995 en 1999 is er een sterke stijging van maar liefst 12% (van 20% naar 32%). Na de verkiezingen van 2004 is er evenwel sprake van een daling van het aantal vrouwen van 32% naar 28%.

Brussels Hoofdstedelijk Parlement – Het percentage vrouwen kent bij de verkiezingen van 1999 een grotere stijging dan bij die van 2004. Na de verkiezingen van 1995 bedroeg het percentage vrouwen in het Brussels Hoofdstedelijk Parlement 29.3%, na die van 1999 36% en het huidige percentage vrouwen in dit parlement bedraagt 40.4%.

Het Brussels Hoofdstedelijk Parlement kent de hoogste vrouwelijke vertegenwoordiging, zowel in 1995, 1999 als in 2004. In 2004 komt het Vlaams Parlement op de tweede plaats voor wat betreft de vrouwelijke vertegenwoordiging, maar de voorgaande jaren moest dit parlement het Parlement van de Duitstalige Gemeenschap laten voorgaan. Het Waals Parlement telt zowel in 1995 als in 1999 en 2004 het kleinste aandeel vrouwen in de rangen. Het Parlement van de Franstalige Gemeenschap doet het in de onderzochte jaren telkens iets beter dan het Waals Parlement, maar blijft op de voorlaatste plaats steken qua vrouwelijke vertegenwoordiging. Ten slotte is het opvallend dat slechts één van de vijf regionale parlementen de 33%-grens bereikt.

Indicator 3. Het percentage vrouwen in de lokale besluitvormingsinstanties

In België bevinden de lokale besluitvormingsorganen zich op het provinciale en het gemeentelijke niveau. De gegevens zijn volledig voor Vlaanderen en Brussel, maar zijn voor Wallonië veeleer partieel.

3.1. Provinciaal niveau

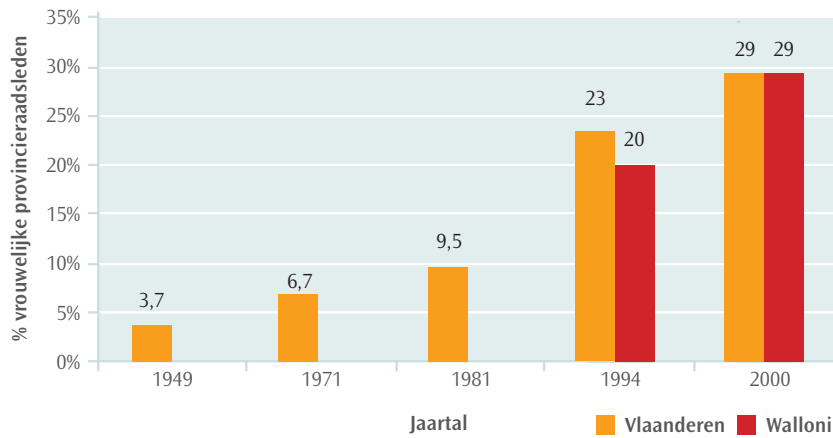
Provincieraden – In de provincieraden zijn vrouwen traditioneel sterk in de minderheid. Coninckx, Reynaert en Valcke tonen aan dat in de periode 1946-1994 slechts 635 van de in totaal 7.131 mandaten in de provincieraden door vrouwen werden bekleed. Dit komt neer op 8.9%.¹⁶ Grafiek 4 geeft de evolutie van het vrouwenaandeel in de Vlaamse provincieraden weer tot de verkiezingen van 2000. Als ijkpunten werden de verkiezingen genomen van 1949, 1971, 1981 en 1994 (toen de provincieraadsverkiezingen voor het eerst samen met de gemeenteraadsverkiezingen werden georganiseerd).

In de periode tussen 1949 en 1981 verliep de stijging van het aantal vrouwelijke provincieraadsleden redelijk langzaam: in 1949 waren er slechts 3.7% vrouwelijke provincieraadsleden, in 1971 6.7% en in 1981 9.5%. In 1994, ten gevolge van de invoering van de wet Smet-Tobback,¹⁷ steeg het aandeel vrouwelijke provincieraadsleden gevoelig tot 22.1%. Dit is meer dan een verdubbeling ten opzichte van 1981. In 2000 was dit percentage verder opgeklimmen tot 29%. Ondanks de spectaculaire stijging die zich in de afgelopen twee decennia heeft voorgedaan, wordt de 33%-grens evenwel nog steeds niet bereikt.

Van de 327 Waalse provincieraadsleden die in 2000 werden verkozen, waren er 95 vrouwen, d.i. 29%. Ten opzichte van 1994 komt dit neer op een stijging met 9%. In 1994 waren namelijk slechts 64 van de 323 gekozenen vrouwen.¹⁸

GRAFIEK 4: Evolutie van het percentage vrouwelijke provincieraadsleden in Vlaanderen en Wallonië

Bron: D. Coninckx, H. Reynaert en T. Valcke (2000). *Lokale en regionale politiek. De provincieraden in Vlaanderen*, Brugge: Vanden Broele, p. 210; Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid – Directie van de Gelijke Kansen (2001). *Naar een paritaire democratie. Analyse van de gemeente- en provincieraadsverkiezingen van 8 oktober 2000*, Brussel: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, p. 30.

Bestendige Deputaties – Ook voor wat de bestendige deputaties betreft, is er een duidelijk overwicht aan mannelijke mandatarissen. Voor de periode 1946-1994 tellen Coninckx, Reynaert en Valcke in Vlaanderen 540 bestendig afgevaardigden, waarvan slechts 23 vrouwen waren, wat neerkomt op 4.3%.¹⁹

Na de verkiezingen van 2000 bedroeg het aandeel vrouwen onder de Belgische bestendig afgevaardigden 15%. In Wallonië lag het aandeel vrouwelijke bestendig vertegenwoordigers hoger dan in Vlaanderen, namelijk respectievelijk 17% ten opzichte van 13%. Na de verkiezing van 2000 was er een lichte stijging waar te nemen tegenover 1994: in 1994 waren in Vlaanderen 10% van de bestendig gedeputeerden vrouwen en in Wallonië 15%, wat het Belgische gemiddelde bracht op 13% vrouwelijke bestendig gedeputeerden.²⁰

3.2. Gemeentelijk niveau

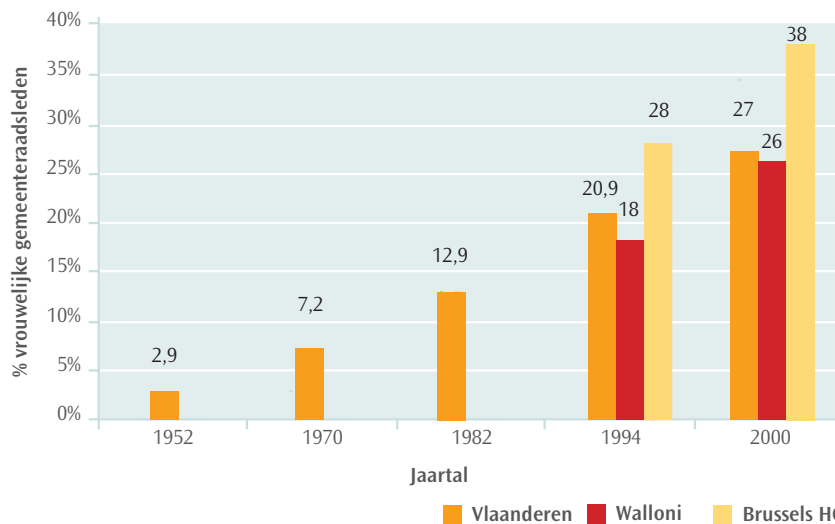
Voor de evolutie van de aanwezigheid van vrouwen op het lokale besluitvormingsniveau nemen we vier referentiepunten, namelijk de lokale verkiezingen van 1952, 1970, 1982 en 1994.

Gemeenteraad – In 1952, vier jaar na de toekenning van het algemeen stemrecht voor vrouwen, bedroeg het aandeel vrouwelijke gemeenteraadsleden amper 2.9%. In 1970 was dit aandeel aangegroeid tot 7.2% en in 1982 bedroeg het 12.9%. Bij de gemeenteraadsverkiezingen van oktober 1994 moesten er voor het eerst 25% vrouwelijke kandidaten op de lijsten staan. Het percentage vrouwelijk gekozenen steeg bij die gelegenheid tot 20.9%.²¹ In 2000 werd de grens van 33% vrouwelijke gemeenteraadsleden in Vlaanderen nog steeds niet gehaald.

Voor Wallonië zijn alleen de cijfers van de verkiezingen van 1994 en 2000 beschikbaar. In 1994 waren 18% van de gekozenen voor de gemeenteraden in Wallonië vrouwen; het percentage vrouwen in de gemeenteraden in Wallonië bedraagt na de verkiezingen van oktober 2000 26%.²² Het aandeel vrouwelijke gemeenteraadsleden in Brussel stijgt tussen 1994 en 2000 van 28% tot 38%, wat dus een aanzienlijk groter aandeel is dan in Vlaanderen en Wallonië.

Gemiddeld stijgt het aandeel vrouwelijke gemeenteraadsleden in België tussen 1994 en 2000 van 20% tot 27%.

GRAFIEK 5: Het aantal vrouwelijke gemeenteraadsleden in Vlaanderen, Wallonië en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (in %)

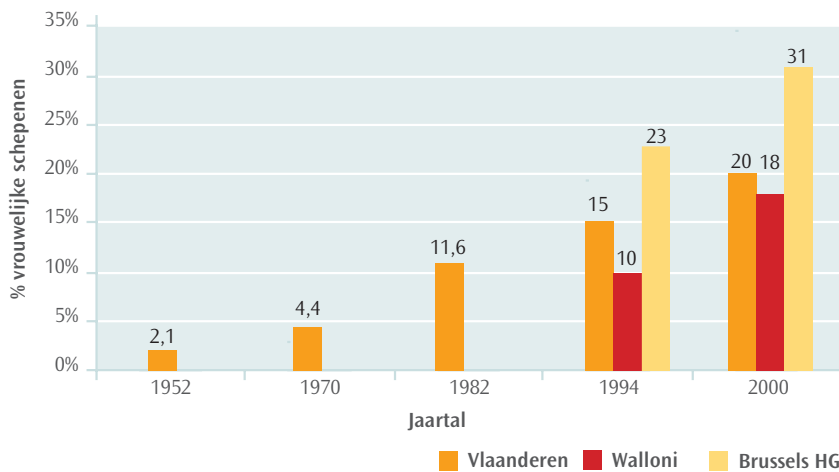
Bron: D. Coninckx, H. Reynaert en T. Valcke (2000). *Lokale en regionale politiek. De provincieraden in Vlaanderen, Brugge: Vanden Broele, p. 210; Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid – Directie van de Gelijke Kansen (2001). Naar een paritaire democratie. Analyse van de gemeente- en provincieraadsverkiezingen van 8 oktober 2000, Brussel: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, p. 30.*

Schepencolleges – Wat betreft het aandeel vrouwelijke schepenen is er een duidelijke positieve evolutie, die evenwel traag verloopt: van 2.1% vrouwelijke schepenen in 1952 naar 20% Vlaamse vrouwelijke schepenen in 2000. In 1970 bedroeg het aantal 4.4%, in 1982 11.6% en in 1994 15%. Verrassend is dat de grootste sprong voorwaarts plaatsvond tussen 1970 en 1982. De wet Smet-Tobback, die van toepassing was op de kandidatenlijsten, heeft dus geen grote impact gehad op het uitvoerende niveau.

Na de verkiezingen van oktober 2000 zetelen er 18% vrouwen in de Waalse schepencolleges, d.i. een stijging van 8% tegenover de verkiezingen van 1994.²³ Tussen 1994 en 2000 steeg het aandeel vrouwelijke schepenen in Brussel van 23% tot 31%. Ook op het uitvoerende niveau doet Brussel het dus opmerkelijk beter dan Vlaanderen en Wallonië.

Gemiddeld stijgt het aandeel vrouwelijke schepenen in België tussen 1994 en 2000 van 13% tot 20%. 33% van de Belgische schepencolleges is nog steeds exclusief mannelijk.

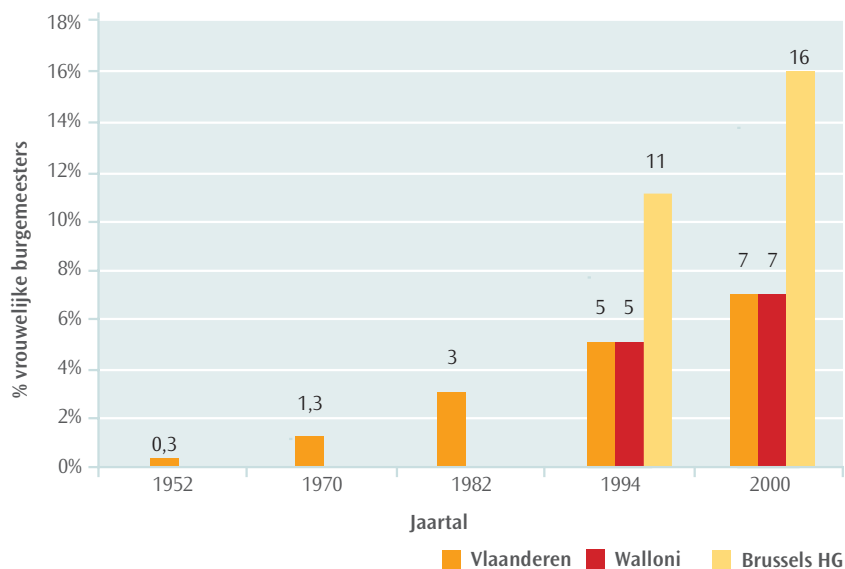
GRAFIEK 6: Het aantal vrouwelijke schepenen in Vlaanderen en Wallonië (in %)

Bron: H. Reynaert, *Lokale en regionale politiek*, p. 91; Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid – Directie van de Gelijke Kansen, *Naar een paritaire democratie*, p. 82.

Burgemeesters – Vrouwelijke burgemeesters zijn nog steeds uitzonderingen.²⁴ Van 1946 tot 1964 bleef het percentage van vrouwelijke burgemeesters in Vlaanderen op een zeer laag niveau van 0.3%. Vanaf 1970 begint er zich een stijgende tendens door te zetten, waardoor er in 1970 1.3% vrouwelijke burgemeesters waren, in 1982 3% en in 1994 5%. Na de verkiezingen van oktober 2000 zijn er zowel in Vlaanderen als in Wallonië 7% vrouwelijke burgemeesters.²⁵ In Brussel bedroeg het aandeel vrouwelijke burgemeesters 11% in 1994 en 16% in 2000.

GRAFIEK 7: Het aantal vrouwelijke burgemeesters in Vlaanderen en Wallonië (in %)

Bron: H. Reynaert, *Lokale en regionale politiek*, p. 98; Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid – Directie van de Gelijke Kansen, *Naar een paritaire democratie*, p. 82.

Zowel het gemeentelijke als het provinciale niveau hebben allesbehalve een hoge vrouwelijke vertegenwoordiging. In geen enkele van de lokale besluitvormingsinstanties wordt de 33%-grens bereikt. Na de verkiezingen van 2000 zijn er nog steeds 179 Belgische gemeenten met een schepencollege en een burgemeester zonder één enkele vrouw, wat neerkomt op 30% van alle gemeenten.²⁶

Indicator 4.

Beleidsmaatregelen ter bevordering van een evenwichtige deelname aan politieke verkiezingen

Naast de ruwe cijfers van evoluties in de vrouwelijke vertegenwoordiging, is het ook van belang te onderzoeken welke beleidsdaden er worden gesteld, i.c. welke wetgevende initiatieven er worden ontwikkeld ter bevordering van een evenwichtige deelname van mannen en vrouwen aan de politiek.²⁷

In 1994 trad de wet ‘Smet-Tobback’ in voege. Deze wet van 24 mei 1994 ‘ter bevordering van een evenwichtige verdeling van mannen en vrouwen op de kandidatenlijsten voor de verkiezingen’ (Belgisch Staatsblad van 1 juli 1994) legde aan politieke partijen het verbod op om kieslijsten samen te stellen waarvan meer dan twee derde van de kandidaten van hetzelfde geslacht waren.²⁸ In 2002 werden verschillende nieuwe wetten ingevoerd die de partijen verplichten tot een paritaire samenstelling van hun kandidatenlijsten voor alle verkiezingen.²⁹ Deze ‘pariteitswetten’ bepalen dat het verschil tussen het aantal kandidaten of opvolgers van elk geslacht nooit meer dan één mag bedragen en dat de eerste twee kandidaten van elke lijst van een verschillend geslacht moeten zijn. Een overgangsbepaling liet evenwel toe dat bij de eerste verkiezing na de inwerkingtreding van de wet de eerste drie kandidaten van elke lijst niet van hetzelfde geslacht mogen zijn.

Bij de gemeente- en provincieraadsverkiezingen van 2006 zullen soortgelijke regels worden gehanteerd in de drie gewesten: de kandidatenlijsten moeten paritair worden samengesteld en de eerste twee kandidaten van elke lijst moeten van een verschillend geslacht zijn. In Vlaanderen mogen de eerste drie kandidaten van elk van de lijsten niet van hetzelfde geslacht zijn.³⁰

De invoering van genderquota op de kieslijsten wordt in België gezien als een sleutelfactor voor de versterking van de deelname van vrouwen aan de politiek.³¹ De effecten van deze quota zijn reeds zichtbaar wanneer we kijken naar de gekozenen, maar op het gebied van de uitvoerende macht zijn de effecten van de quota niet of nauwelijks zichtbaar (cf. infra).

Indicator 5. Het percentage vrouwen in de nationale regeringen en in de Europese Commissie

5.1. De Europese Commissie

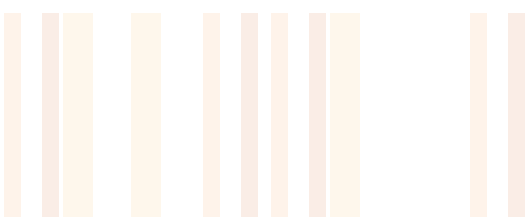
De Europese Commissie telt 25 leden (de voorzitter inbegrepen), waaronder zeven vrouwen, d.i. 28%. België levert geen vrouwelijke Europese Commissaris; dit heeft ons land overigens nog nooit gedaan. De zeven vrouwen in de Europese Commissie en hun bevoegdheden zijn de volgende:

- Margot Wallström (Zweden, vice-voorzitter), bevoegd voor Institutionele betrekkingen en communicatiestrategie
- Viviane Reding (Luxemburg), bevoegd voor Informatiemaatschappij en media
- Danuta Hübner (Polen), bevoegd voor Regionaal beleid
- Dalia Grybauskaitė (Litouwen), bevoegd voor Financiële programmering en begroting
- Neelie Kroes (Nederland), bevoegd voor Mededinging
- Mariann Fischer Boel (Denemarken), bevoegd voor Landbouw en plattelandsontwikkeling
- Benita Ferrero-Waldner (Oostenrijk), bevoegd voor Buitenlandse betrekkingen en Europees nabuurschapbeleid

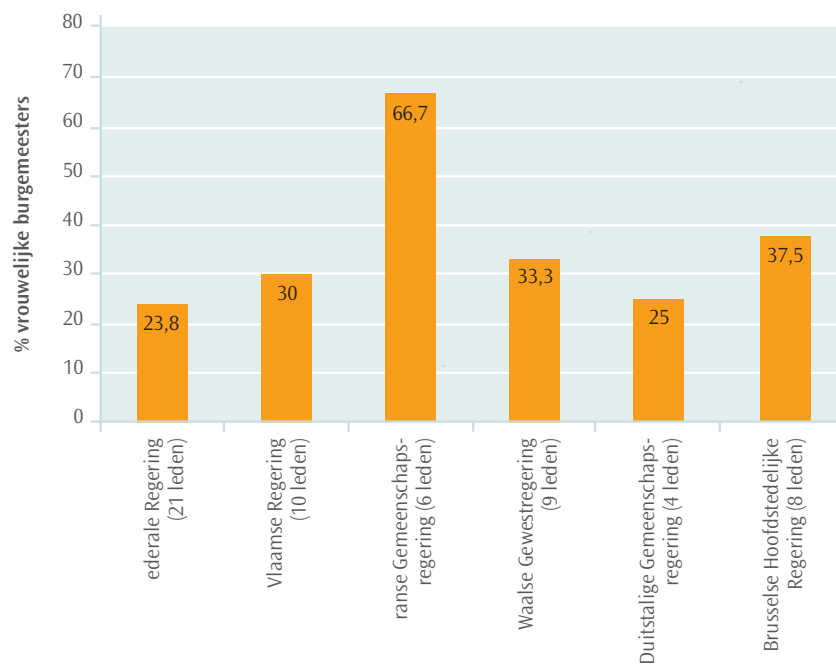
5.2. De huidige regeringen in België

De regering van de Franstalige Gemeenschap heeft op dit ogenblik de hoogste vrouwelijke vertegenwoordiging. Vier van de zes leden van deze regering zijn vrouwen, wat neerkomt op 66.7%. Bovendien heeft deze regering met Marie Arena een vrouwelijke minister-president. Daarna volgt de Brusselse Regering, met drie vrouwelijke regeringsleden op een totaal van acht (37.5%). Een derde van de Waalse regeringsleden zijn vrouwen, terwijl de Vlaamse regering de 33%-grens net niet haalt, met drie vrouwen op tien regeringsleden. Zowel de federale als de Duitstalige regering bestaat voor ongeveer een vierde uit vrouwen, respectievelijk 23.8% en 25%.

De laatste twee federale regeringen telden ook vrouwelijke vice-premiers. In de regeerperiode van Verhofstadt I waren zowel Laurette Onkelinx (PS) als Isabelle Durant (Ecolo) vice-premier. Hoewel Magda Aelvoet de titel van vice-premier niet droeg, nam ze deel aan de vergaderingen van het kernkabinet. Bij de start van de regering Verhofstadt II bleef enkel Laurette Onkelinx over als vice-premier. Zij kreeg vanaf midden oktober 2005 het gezelschap in het kernkabinet van Freya Van den Bossche (S.P.A.).

GRAFIEK 8: Aandeel vrouwen in de Belgische regeringen (in %) (31 oktober 2005)

Bron: websites van de verschillende regeringen (<http://www.belgium.fgov.be>).

5.3. De Europese lidstaten

In vergelijking met de andere Europese lidstaten scoort België middelmatig wat de vrouwelijke vertegenwoordiging betreft. Vijf lidstaten van de Europese Unie tellen minstens een derde vrouwen in hun regering. De Spaanse regering telt relatief gezien het meeste vrouwen in haar rangen (47.1%). Ook Zweden scoort goed met 45.5% vrouwelijke regeringsleden. De Duitse partijen streefden bij de vorming van de nieuwe regering onder leiding van Angela Merkel naar een paritaire samenstelling; uiteindelijk bestaat de regering voor 42,9% uit vrouwen. Cyprus en Slowakije hebben geen enkele vrouw in hun regering.

TABEL 4: Absoluut aantal en percentage vrouwelijke nationale regeringsleden in de Europese lidstaten (situatie op 31 oktober 2005)³²

Land	Totaal aantal regeringsleden	Aantal vrouwelijke regeringsleden	% vrouwelijke regeringsleden
Spanje	17	8	47,1
Zweden	22	10	45,5
Finland	18	8	44,4
Duitsland	14	6	42,9
Oostenrijk	18	6	33,3
Nederland	26	8	30,8
Denemarken	19	5	26,3
Verenigd Koninkrijk	23	6	26,1
België	21	5	23,8
Letland	18	4	22,2
Ierland	15	3	20,0
Luxemburg	15	3	20,0
Frankrijk	32	6	18,8
Tsjechië	18	3	16,7
Litouwen	13	2	15,4
Hongarije	16	2	12,5
Portugal	17	2	11,8
Polen	17	2	11,8
Slovenië	17	1	5,9
Cyprus	11	0	0,0
Slowakije	16	0	0,0

Bron: Websites van de verschillende regeringen (zie de referentielijst voor de volledige referenties).

Indicator 6.

Het percentage vrouwelijke ministers en staatssecretarissen op de verschillende werkterreinen

Parallel aan de analyse van het aantal vrouwelijke regeringsleden is het belangrijk om een overzicht te krijgen van de bevoegdheden die vrouwelijke ministers en staatssecretarissen uitoefenen en van de evolutie van die bevoegdheden.

Sinds het ontstaan van België zijn slechts dertig vrouwen opgeklimmen tot het mandaat van minister of staatssecretaris. De eerste vrouwelijke minister was Marguerite De Riemaecker-Legot (CVP) in 1965. Wanneer we voor de naoorlogse periode de verhouding tussen het aantal mannelijke (312) en het aantal vrouwelijke (dertig) ministers en staatssecretarissen berekenen, bekomen we een verhouding van 91.2% mannen tegenover 8.8% vrouwen. We hebben op het geaggregeerde niveau ook gegevens over de gemiddelde duur van de mandaten berekend. Gemiddeld duurde het regeringsmandaat van een vrouwelijke minister iets meer dan vijftien maanden. De gemiddelde duur van een regering daarentegen bedroeg in de periode 1944-2003 542 dagen, of een kleine achttien maanden.³³ We kunnen dus concluderen dat vrouwen niet alleen minder ministeriële functies uitoefenen, maar dat ze deze ook korter uitoefenen dan mannelijke ministers.³⁴

Wat het onderzoek van de bevoegdheden betreft, stelde er zich een probleem van vergelijkbaarheid, omdat ministers vaak verschillende portefeuilles combineren en deze combinaties frequent wijzigen. Daarom hebben we de bevoegdheden apart geturfd en werd de analyse doorgevoerd op het niveau per vrouwelijk regeringslid en per regeerperiode. Dit betekent dat één vrouwelijke minister die verschillende bevoegdheden combineerde tijdens één regeerperiode meerdere keren werd opgenomen in de tellingen. Dit is vooral van belang voor de goede interpretatie van de cijfers na 1995, toen het aantal ministers grondwettelijk werd gereduceerd tot vijftien, waardoor het frequenter voorkomt dat één minister bevoegd is voor meerdere departementen. Om deze reden was het meer aangewezen om de telling door te voeren per bevoegdheid, en niet per persoon (Tabel 5).

In het totaal hebben vrouwen 89 keer een departement beheerd, waaronder vier mandaten van vice-premier. Belangrijke departementen die in deze rij ontbreken, en die dus op het federale niveau nog nooit door een vrouwelijke minister of staatssecretaris werden beheerd, zijn: Defensie, Buitenlandse Zaken, Binnenlandse Zaken en Financiën.

Om de bevoegdheden te kunnen vergelijken, werden ze ingedeeld op basis van de BEIS-indeling van de Europese Commissie DG Tewerkstelling en Sociale aangelegenheden.³⁵

- B = Basisfuncties: Binnenlandse en Buitenlandse Zaken, Justitie en Defensie;
- E = Economische functies: Economie, Industrie, Handel en Landbouw;
- I = Infrastructuur: Verkeer, Communicatie, Leefmilieu;
- S = Socio-culturele functies: Sociale zaken, Volksgezondheid, Kinderen, Familie, Onderwijs, Wetenschap, Cultuur, Arbeid, Sport.

TABEL 5: Portefeuilles van vrouwelijke regeringsleden (89 in totaal)

Bevoegdheden	Aantal keren dat een vrouw hiervoor bevoegd was	CODE BEIS	Bevoegdheden	Aantal keren dat een vrouw hiervoor bevoegd was	CODE BEIS
Vlaamse/Nederlandstalige Aangelegenheden	14	S	Consumentenzaken	2	S
Brussels Gewest	9	S	Arbeidsorganisatie en Welzijn op het Werk	2	S
Leefmilieu	6	I	Openbare Werken	1	I
Tewerkstelling en Arbeid	5	S	Mobiliteit / Transport	1	I
Gezin	4	S	Justitie	1	B
Volksgezondheid	4	S	Middenstand	1	E
Gehandicaptenbeleid	4	S	Landbouw	1	E
Maatschappelijke Emancipatie	3	S	Ambtenarenzaken	1	B
Begroting	3	E	Grootstedenbeleid	1	S
Huisvesting	2	S	Gelijke Kansen	1	S
Ontwikkelings-samenwerking	2	E	Economie	1	E
PTT	2	I	Energie	1	E
Pensioenen	2	E	Buitenlandse Handel	1	E
Europa '92	2	S	Duurzame Ontwikkeling	1	E
Maatschappelijke Integratie	2	S	Sociale Economie	1	E
Wetenschapsbeleid	2	S	Vice-Premier	4	-
Sociale Zaken	2	S	/		

Net als bij andere indelingen is de plaats die aan de verschillende departementen werd toegekend soms voor discussie vatbaar. Vooral de plaats van Arbeid in de categorie 'Socio-culturele functies' is voor betwisting vatbaar. De indeling is ook niet goed afgestemd op het Belgisch federalisme. Zo is het niet duidelijk waar het departement Vlaamse/Nederlandstalige Aangelegenheden thuishoort. Omdat er vanaf het begin een veeleer socio-culturele dimensie aan dit departement was verbonden, hebben we het gecatalogeerd onder de socio-culturele functies. Voor het departement 'Brussels Gewest' gaat deze redenering al veel minder op, maar toch lijkt het om redenen van vergelijkbaarheid de beste optie om ook dit departement onder de socio-culturele functies in te delen. Het voordeel van deze indeling is evenwel dat ze als maatstaf wordt gebruikt in de hele Europese Unie, wat meteen de mogelijkheid biedt om deze resultaten in internationaal perspectief te vergelijken.

Bijna drie vierde van de departementen die door vrouwelijke ministers werden beheerd, zijn socio-culturele functies. Vrouwelijke ministers en staatssecretarissen krijgen nauwelijks de bevoegdheid over departementen die tot de basisfuncties worden gerekend.

TABEL 6: Indeling van de functies beheerd door vrouwelijke regeringsleden

Functies	Aantal	%
Basisfuncties	3	3,5
Economische functies	12	14,1
Infrastructuur	11	12,9
Socio-culturele functies	59	69,4
Totaal	85	100

Indicator 7.

Het percentage vrouwelijke topambtenaren in de Belgische federale administratie en bij de Europese instellingen

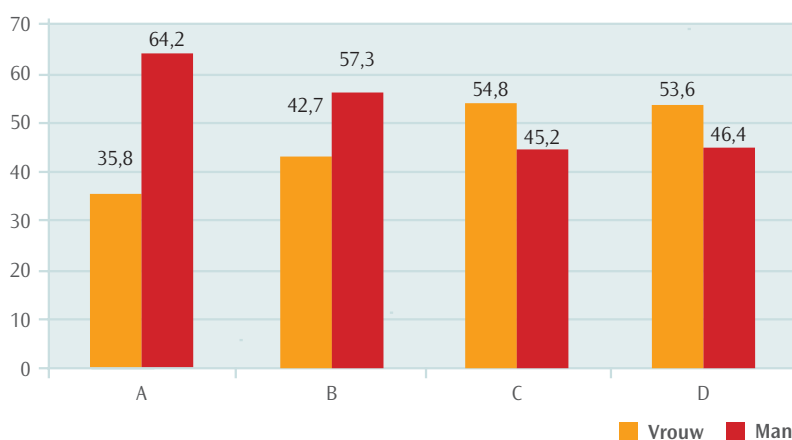
7.1. Belgische federale administratie

Topambtenaren spelen een zeer belangrijke rol in het besluitvormingsproces. Daarom is het aandeel vrouwelijke topambtenaren een goede indicator om de situatie van vrouwen in de politiek in te schatten. In dit onderdeel zal worden toegespitst op de vrouwelijke topambtenaren, maar eerst wordt een overzicht gegeven van de man-vrouw-verdeling op de verschillende niveaus van de federale administratie. De niveaus zijn als volgt verdeeld:

- niveau A: een universitair diploma of een diploma van hoger onderwijs van het lange type;
- niveau B: een diploma hoger onderwijs van het korte type;
- niveau C: een diploma van het hoger secundair onderwijs;
- niveau D: een diploma van het lager secundair onderwijs of geen diplomavereisten.

Er is een duidelijke trend dat het aandeel vrouwen daalt naarmate men hoger klimt op de hiërarchische ladder. Deze trend is evenwel niet volledig lineair, omdat er net iets meer mannen op niveau D zijn dan op niveau C.³⁶ Op het niveau A zijn vrouwen zeer duidelijk ondervertegenwoordigd met een aandeel van slechts 35,8%, niettegenstaande de universiteiten anno 2005 meer vrouwelijke dan mannelijke studenten tellen. Op niveau B zijn de verschillen iets minder groot, maar nog steeds duidelijk aanwezig: 42,7% van de ambtenaren op dit niveau zijn vrouwen, tegenover 57,3% mannen. Vanaf het niveau C zijn er meer vrouwen dan mannen.

GRAFIEK 9: Man-vrouwverhoudingen per niveau in de Federale Overheidsdiensten (situatie op 27 juni 2005)

Bron: DG eHR (2005). *Personeel van de federale overheidsdiensten. Indeling van het personeel naar leeftijd, niveau en geslacht* (http://www.pdata.be/start/tab_stat.php?lg=nl&typeserv=1&typefnc=1&lgfnc=1&tab=tab_spf_sex_niv_age&calcul=db, 27.06.2005).

Deze indeling op geaggregeerd niveau roept meteen ook de vraag op of de stelling dat het aantal vrouwen daalt naarmate men stijgt op het hiërarchisch niveau specifiek voor de leidinggevende functies geldt. Recent onderzoek van Decat, Pelgrims en Hondeghem lijkt dit te bevestigen. Zowel bij de Vlaamse als bij de federale overheid zijn vrouwen duidelijk ondervetegenwoordigd in de leidinggevende functies. Vrouwen maakten in december 2001 net geen 22% uit van de leidinggevendenden van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap en bij de federale overheid zijn zeventien van de 131 leidinggevendenden vrouwen, wat neerkomt op 13% (situatie in december 2004).³⁷

Volgens Decat, Pelgrims en Hondeghem ligt een belangrijke verklaringsgrond in het selectieproces: vrouwelijke kandidaten doorstaan relatief gezien het selectieproces van Selor (het selectiebureau van de federale overheid) minder vaak met goed gevolg dan mannen, hetzij omwille van formele criteria, hetzij omwille van onvoldoende technische kennis. Interessant is echter dat op het hoogste managementniveau (voorzitter) het aandeel vrouwen dat tijdens het selectieproces als 'zeer geschikt' en 'geschikt' werd beoordeeld relatief hoger ligt dan dat van mannen. Dit vertaalt zich echter niet in een hoger aandeel benoemingen van vrouwelijke voorzitters.³⁸

7.2. Europese instellingen

Het totale percentage vrouwen in het kaderpersoneel van de Europese Commissie is in 2004 lichtjes gestegen tegenover 2003, maar in 2003 noch in 2004 wordt de 33%-grens behaald. Bij de indeling van de ambtenaren in de verschillende categorieën komen er bovendien grotere verschillen aan het licht. In de categorie A*/AD (ambtenaren met een universitair diploma) wordt in 2004 voor het eerst de 33%-grens overschreden. In het hoger kader (de hoogste hiërarchische functies in de Europese structuur, waarvoor een universitair diploma is vereist) en het middenkader (ambtenaren met een universitair diploma die hiërarchisch ondergeschikt zijn aan de ambtenaren van het hogere kader) treffen we respectievelijk slechts 12.2% en 17.7% vrouwelijke ambtenaren aan. Op het hoogste niveau (hoger kader) is het percentage vrouwen trouwens gedaald tegenover 2003.

TABEL 7: Aandeel van vrouwen in het kaderpersoneel van de Europese Commissie, 2003 en 2004

	2003				2004			
	V	M	Tot	%V	V	M	Tot	%V
Hoger kader	35	221	256	13.7	34	244	278	12.2
Middenkader	178	881	1.059	16.8	193	896	1.089	17.7
Andere A*/AD posten	2.717	5.736	8.453	32.1	3.044	5.875	8.919	34.1
Totaal	2.930	6.838	9.768	30.0	3.271	7.015	10.286	31.8

Bron: Communication from Vice-President S. Kallas, Targets for the recruitment and appointment of women to management and other A*/AD level posts in the commission 2005.

Indicator 8.

De spreiding van de vrouwelijke topambtenaren over de verschillende werkterreinen

Bij de analyse van de voorgaande indicator werd geen onderscheid gemaakt naar de verschillende beleidsdomeinen. Nochtans leert een analyse van de sekseverhoudingen in de verschillende FOD's (Federale Overheidsdiensten) en POD's (Programmatorische federale Overheidsdiensten) op het federale beleidsniveau dat er grote verschillen optreden naargelang de verschillende overheidsdiensten.³⁹

De concrete onderverdeling per FOD en POD werd opgenomen in bijlagen 2 en 3.

Van de 21 FOD's en POD's zijn er tien waar er meer vrouwen dan mannen werken. Deze diensten zijn:

- Ministerie van Financiën (Administratie der Pensioenen)
- FOD Kanselarij van de Eerste Minister
- FOD Personeel en Organisatie
- FOD Budget en Beheerscontrole
- FOD Economie, K.M.O., Middenstand en Energie
- FOD Financiën
- FOD Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu
- FOD Justitie (Hoofdbestuur)
- FOD Justitie (Justitiehuzen)
- FOD Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg

De meeste vrouwelijke ambtenaren worden tewerkgesteld in de FOD Financiën: 58.8% van alle vrouwelijke ambtenaren werken op deze dienst. Op de FOD Binnenlandse zaken is 7.1% van de totale populatie vrouwelijke ambtenaren tewerkgesteld en op de FOD Justitie (Strafinrichtingen) werken 6.5% van de vrouwelijke ambtenaren.

Als de departementen worden opgedeeld volgens de hogergenoemde BEIS-indeling⁴⁰, dan vinden we het laagste aandeel vrouwelijke ambtenaren (39.5%) in de sector van de zogenaamde 'Basisfuncties', dit zijn de kanselarij van de Eerste minister en de departementen Binnenlandse Zaken, Buitenlandse Zaken, Justitie en Personeel en Organisatie. In de economische functies en vooral de socio-culturele functies zijn er daarentegen meer vrouwelijke dan mannelijke ambtenaren.

TABEL 8: Verdeling van mannelijke en vrouwelijke ambtenaren naar beleidsdomeinen (BEIS-indeling) (situatie op 1 januari 2005) (*)

	Mannen	Vrouwen	Totaal	% mannen	% vrouwen
Basisfuncties (**)	11.913	7.695	19.608	60.8	39.2
Economische functies	17.302	18.964	36.266	47.7	52.3
Infrastructuur	671	574	1.245	53.9	46.1
Socio-culturele functies (***)	1.212	1.659	2.871	42.2	57.8
Totaal	31.098	28.892	59.990	51.8	48.2

Bron: DG eHR (2005). Personeel van de federale overheidsdiensten (http://www.pdata.be/start/tab_stat.php?lg=nl&typeserv=1&typefonc=1&lgfonc=1&tab=tab_spf_sex_niv&calcul=db,27.06.2005).

(*) Zonder de ambtenaren van de POD Duurzame Ontwikkeling en de POD Wetenschapsbeleid die in het document van M. Berkman niet in één van de vier categorieën werden ondergebracht.

(**) Voor de indeling in functies, zie de legende bij Indicator 6.

(***) De gegevens van de FOD Sociale Zekerheid en de POD Maatschappelijke Integratie, Armoedebestrijding en Sociale Economie ontbreken in deze tabel.

Wanneer enkel de ambtenaren van niveau A uit de totale populatie worden gelicht, valt het aantal FOD's met een grotere vrouwelijke vertegenwoordiging terug op drie: de FOD Binnenlandse Zaken, de FOD Justitie (Strafinrichtingen) en de FOD Justitie (Justitiehuizen). Op alle andere FOD's en POD's zijn de vrouwelijke niveau A-ambtenaren in de minderheid.

Van alle vrouwelijke niveau A-ambtenaren zijn de meeste tewerkgesteld in de FOD Financiën (47.4% van alle vrouwelijke ambtenaren op niveau A), daarna volgt de FOD Binnenlandse Zaken met 12.6% en de FOD Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu met 6.5%. Dit geeft aan dat er onder de ambtenaren van niveau A geen correlatie is tussen de 'aard' van de beleidssector (harde sector of zachte sector) en het aandeel vrouwelijke ambtenaren. Men kan met andere woorden niet concluderen dat vrouwen veeleer worden tewerkgesteld in de 'zachte' sectoren.

Wanneer we de mannelijke en de vrouwelijke ambtenaren van niveau A in de verschillende departementen clusteren volgens sector, bekomen we de volgende resultaten (Tabel 9). Het is opvallend dat de meerderheid van vrouwelijke ambtenaren in de sectoren 'economische functies' en 'socio-culturele functies' niet wordt weerspiegeld op de ambtenaren van niveau A. In de sector infrastructuur daalt het aandeel vrouwelijke ambtenaren van niveau A tot 25.4%, terwijl het aandeel vrouwelijke ambtenaren van niveau A in de sector 'basisfuncties' (41.8%) groter is dan het totale aandeel vrouwelijke ambtenaren in deze sector (39.2%).

TABEL 9: Verdeling van mannelijke en vrouwelijke ambtenaren van niveau A naar beleidsdomeinen (BEIS-indeling) (situatie op 1 januari 2005) (*)

	Mannen	Vrouwen	Totaal	% mannen	% vrouwen
Basisfuncties (**)	1.982	1.423	3.405	58.2	41.8
Economische functies	4.844	2.331	7.175	67.5	32.5
Infrastructuur	226	77	303	74.6	25.4
Socio-culturele functies (***)	584	436	1.020	57.3	42.7
Totaal	14.901	8.412	23.313	63.9	36.1

(*) Zonder de ambtenaren van de POD Duurzame Ontwikkeling en de POD Wetenschapsbeleid die in het document van M. Berkman niet in één van de vier categorieën werden ondergebracht.

(**) Voor de indeling in functies, zie de legende bij Indicator 6.

(***) De gegevens van de FOD Sociale Zekerheid en de POD Maatschappelijke Integratie, Armoedebestrijding en Sociale Economie ontbreken in deze tabel.

Besluit

Wanneer we de 33%-grens als criterium nemen, dan stellen we aan de hand van de Europese indicatoren een wisselend succes vast voor wat betreft de vrouwelijke vertegenwoordiging in de politiek. Zowel in de Belgische Kamer als voor de rechtstreekse verkozen senatoren wordt de 33%-grens bereikt, zij het in de Kamer net niet voor wat de Vlaamse partijen betreft. Overigens vaardigen de Franstalige partijen over het algemeen een groter aandeel vrouwen af in deze instellingen dan de Nederlandstalige partijen. In Europees perspectief scoort ons land daarmee boven de middelmaat: ze bezet de zesde plaats van alle EU-lidstaten. De situatie is minder rooskleurig op het subfederale en het supranationale niveau. In het Europees Parlement noch in vier van de vijf regionale parlementen is men er in geslaagd om méér dan een derde vrouwelijke mandatarissen te hebben. Enkel in het Brussels Hoofdstedelijk Parlement is meer dan 33% van de zetelende mandatarissen een vrouw. Wanneer slechts op één niveau een derde van de mandatarissen uit vrouwen bestaat, kan men bezwaarlijk van een succes spreken.

We hebben voorts vastgesteld dat de vrouwelijke vertegenwoordiging op lokaal niveau veeleer miniem is: in geen enkele van de onderzochte organen op het gemeentelijke of het provinciale niveau werd de 33%-grens bereikt. Vooral het aantal vrouwelijke burgemeesters en bestendig afgevaardigden is zeer laag. We spreken hier over gemiddelden, zodat de situatie er plaatselijk wel beter kan uitzien voor de vrouwen. Toch zijn deze cijfers veelzeggend. Eenzelfde vaststelling maken we ten aanzien van de uitvoerende machten. Op het supranationale niveau, in de Europese Commissie, wordt de 33%-grens niet bereikt, net zomin als in de Belgische federale regering. Van de zes regeringen in ons land (dus zowel de federale regering als de regionale regeringen), bereiken er slechts drie de 33%-grens. In vergelijking met de andere Europese nationale regeringen scoort België met zijn 23.8% vrouwelijke regeringsleden slechts matig. Overigens hebben doorheen de recente naoorlogse periode slechts dertig vrouwen zitting gehad in de regering. Dit staat in fel contrast met de 312 mannen die in deze periode een regeringsmandaat hebben opgenomen. Daarenboven krijgen vrouwen voornamelijk departementen uit de socio-culturele sfeer toegewezen veeleer dan uit de sectoren van de economie of de infrastructuur. Tot nog toe werd amper drie keer een departement die tot de basisfuncties van een staat worden gerekend aan een vrouw verleend.

Wat de ambtenaren betreft, ten slotte, stelden we zowel voor de Europese als de Belgische topambtenaren vast dat het aandeel vrouwen daalt naarmate men stijgt op de hiërarchische ladder. Op dit moment wordt alleen op Belgisch niveau de 33%-grens bereikt voor de ambtenaren op de A-posten. De situatie varieert overigens van sector tot sector, waarbij de sector Infrastructuur op het niveau A slechts een kwart vrouwelijke ambtenaren telt. Op het Europese niveau heeft men de 33%-grens nog niet bereikt.

Meer dan tien jaar na de goedkeuring van de wet Smet-Tobback zijn vrouwen nog steeds in de minderheid in het politiek besluitvormingsproces, aangezien ze nog steeds minder dan één derde van de openbare mandaten in verschillende parlementen bekleden. Uit deze cijfers blijkt dat de wetgeving om minstens één derde van de kandidatenlijsten voor vrouwen te voorzien geen voldoende krachtige hefboom is gebleken om de vrouwelijke vertegenwoordiging boven de 1/3-

drempel te helpen. Zelfs de versterking van de wetgeving in juli 2002, die voorziet dat de helft van de posities op de kandidatenlijsten door vrouwen moeten worden ingevuld, heeft daarvoor nog niet kunnen zorgen. Daarvan getuigen de resultaten van de regionale en Europese verkiezingen van 2004. Ondanks de verbeterde situatie voor vrouwen in de parlementen en de regeringen, blijft het resultaat ver van de nagestreefde pariteit onder de gekozenen.

In het volgende deel van deze studie gaan we daarom de analyse van de resultaten van de vrouwelijke kandidaten bij de regionale en Europese verkiezingen van 2004 uitdiepen.

Noten

- 1 Norris, P. (2004). *Electoral Engineering: Voting Rules and Political Behavior*, Cambridge: Cambridge University Press.
- 2 Zie onder meer: Studlar, D.T. en I. McAllister (2002). 'Does a critical mass exist? Analysis of women's legislative representation since 1950', *European Journal of Political Research* 41, pp. 233-253.
- 3 Voor de samenstelling van de Kamer onmiddellijk na de verkiezingen, zie: Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen (IGVM) (2003). *De politieke deelname van de vrouwen na de verkiezingen van 18 mei 2003*, Brussel: Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen, p. 17.
- 4 Voor de samenstelling van de rechtstreeks verkozen senatoren onmiddellijk na de verkiezingen, zie: IGVM, *De politieke deelname van de vrouwen na de verkiezingen van 18 mei 2003*, p. 17.
- 5 Het betreft alleen de rechtstreeks verkozen vrouwelijke senatoren; de gecoöpteerde en de gemeenschapssenatoren zijn er niet bij gerekend.
- 6 Fiers, S. (2000). *Vijftig jaar volksvertegenwoordiging. De circulatie onder de Belgische parlementsleden*, Brussel: Koninklijke Vlaamse Academie van België voor Wetenschappen en Kunsten, p. 69.
- 7 Fiers, S. en E. Gubin (2003). 'De fysionomie van de Kamer van volksvertegenwoordigers', in: E. Gerard, E. Witte, E. Gubin en J.-P. Nandrin (eds.), *Geschiedenis van de Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers 1830-2002*, Brussel: Kamer van Volksvertegenwoordigers, p. 94.
- 8 Fiers, *Vijftig jaar volksvertegenwoordiging*, p. 114.
- 9 Dewachter, W. (1973). 'De parlementsverkiezingen van 7 november 1971: Grote personeelwissel maar weinig verandering', *Res Publica* 15, pp. 859-880.
- 10 Volledigheidshalve moeten we hierbij vermelden dat het vooral de verkiezingen van 1974 (die niet in deze tabellen zijn opgenomen) waren die de aanzet hebben gegeven tot de doorbraak van vrouwen in het Parlement. In 1974 was het absolute aantal vrouwen meer dan verdubbeld tegenover 1971 en daarna is het steeds in stijgende lijn blijven gaan. Dit geldt zowel voor de Kamer als voor de Senaat.
- 11 Fiers, *Vijftig jaar volksvertegenwoordiging*.
- 12 Het betreft het aantal vrouwelijke senatoren op het totaal aantal senatoren, met inbegrip van de gemeenschapssenatoren en de gecoöpteerde senatoren.

- 13 Van Molle, L. en E. Gubin (1998), *Vrouw en politiek in België*, Tielt: Lannoo, p. 367.
- 14 Aangezien sommige landen slechts één wetgevende kamer hebben, en de tweede kamer niet altijd op basis van rechtstreeks gekozenen is samengesteld, beperkten we ons bij deze vergelijking tot de eerste wetgevende kamers.
- 15 De kandidaten die worden verkozen, zijn niet steeds dezelfde die effectief zetelen. Sommige gekozenen nemen namelijk hun mandaat niet op door bepaalde onverenigbaarheden of omwille van andere redenen.
- 16 Coninckx, D., H. Reynaert en T. Valcke (2000). *Lokale en regionale politiek. De provincieraaden in Vlaanderen*, Brugge: Vanden Broele, p. 210.
- 17 Bij de gemeente- en provincieraadsverkiezingen van 1994 was een overgangsmaatregel van de wet van 24 mei 1994 ter bevordering van een evenwichtige verdeling van mannen en vrouwen op de kandidatenlijsten voor de verkiezingen (B.S. van 1 juli 1994) van toepassing. In dit kader kon het aandeel kandidaten van dezelfde sekse niet meer dan drie vierde bedragen van het aandeel plaatsen op de lijst. Het quota een derde/twee derde, voorzien in de wet, werd pas voor de eerste keer toegepast bij de gemeente- en provincieraadsverkiezingen van oktober 2000.
- 18 Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid – Directie van de Gelijke Kansen (2001). *Naar een paritaire democratie. Analyse van de gemeente- en provincieraadsverkiezingen van 8 oktober 2000*, Brussel: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, pp. 30-31.
- 19 Coninckx, Reynaert en Valcke, *Lokale en regionale politiek*, p. 214.
- 20 Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid – Directie van de Gelijke Kansen, *Naar een paritaire democratie*, pp. 37-38.
- 21 Overgangsmaatregel van de wet van 24 mei 1994 ter bevordering van een evenwichtige verdeling van mannen en vrouwen op de kandidatenlijsten voor de verkiezingen (B.S. van 1 juli 1994) van toepassing.
- 22 Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid – Directie van de Gelijke Kansen, *Naar een paritaire democratie*, p. 74, p. 91.
- 23 Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid – Directie van de Gelijke Kansen, *Naar een paritaire democratie*, p. 79, p. 93.
- 24 Zie ook: Steyvers, K. (2004). *Lokale en regionale politiek. Van Burger tot Burgervader. Het politieke rekruteringsproces van de Belgische burgemeester*, Brugge: Vanden Broele.
- 25 Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid – Directie van de Gelijke Kansen, *Naar een paritaire democratie*, p. 80, p. 96.
- 26 Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid – Directie van de Gelijke Kansen, *Naar een paritaire democratie*, p. 111.
- 27 In dit kader willen we ook verwijzen naar het onderzoek van Prof. dr. Petra Meier en Prof. dr. Benoît Rihoux, waarin de interne partijregels worden onderzocht. Meier, P. et al. (2006). *Belgische partijen en sekselijkheid: een trage maar gestage evolutie? Analyse van de integratie van een genderdimensie binnen de Belgische politieke partijen*, Brussel: Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen.
- 28 Om de partijen de kans te geven zich aan te passen aan deze nieuwe regeling, werd voor de eerstvolgende verkiezingen (oktober 1994) een uitzondering toegestaan, die de minimum vertegenwoordiging op 25% vastlegde.
- 29 Wet van 17 juni 2002 tot waarborging van een gelijke vertegenwoordiging van mannen en vrouwen op de kandidatenlijsten voor de verkiezingen van het Europees Parlement (B.S. van 28 augustus 2002); Wet van 18 juli 2002 tot waarborging van een gelijke vertegenwoordiging van mannen en vrouwen op de kandidatenlijsten van de kandidaturen voor de verkiezingen van de federale Wetgevende kamers en van de Raad van de Duitstalige Gemeenschap (B.S. van 28 augustus 2002); Bijzondere wet van 18 juli 2002 tot waarborging van een gelijke vertegenwoordiging van mannen en vrouwen op de kandidatenlijsten van de kandidaturen voor de verkiezingen van de Waalse Gewestraad, de Vlaamse Raad en het Brussels Hoofdstedelijk Parlement (B.S. van 13 september 2002).
- 30 Ordonnantie van 17 februari 2005 ertoe strekkende evenveel mannen als vrouwen op de gemeentelijke lijsten te

- plaatsen (B.S. van 9 maart 2005); Modification du 'Code wallon de la Démocratie et de la Décentralisation locale', adoptée lors de la séance du Parlement wallon du 30 novembre 2005; Decreet van 10 februari 2006 houdende de wijziging van de Gemeentekieswet gecoördineerd op 4 augustus 1932, de wet van 19 oktober 1921 tot regeling van de provincieraadsverkiezingen, de wet tot organisatie van de geautomatiseerde stemming van 11 april 1994 en het decreet van 7 mei 2004 houdende regeling van de controle van de verkiezingsuitgaven en de herkomst van de geldmiddelen voor de verkiezing van het Vlaams Parlement (B.S. van 10 maart 2006).
- 31 IGVM, *De politieke deelname van de vrouwen na de verkiezingen van 18 mei 2003*, p. 7; Meier, P. (2004), 'De kracht van de definitie: een vergelijking van quotawetten in Argentinië, België en Frankrijk', *Res Publica* 46, pp. 80-100.
- 32 Onder regeringsleden worden zowel ministers als staatssecretarissen (of vergelijkbare functies) verstaan. Voor de volledigheid moet hierbij worden vermeld dat er voor Estland, Griekenland en Italië geen duidelijke gegevens werden teruggevonden over de vrouwelijke vertegenwoordiging in hun regeringen.
- 33 Fiers, S., P. Dumont en R. Dandoy (2006). 'Het ministerschap als ultieme mandaat? De selectie en 'deselectie' van de federale en Vlaamse regeringsleden', in: S. Fiers en H. Reynaert (eds.), *Wie zetelt? De gekozen politieke elite in Vlaanderen doorgelicht*, Leuven: LannooCampus, pp. 113-142.
- 34 Een verdere opdeling per bevoegdheidsdomein is weinig zinvol, aangezien er steeds wisselende combinaties van bevoegdheden voorkomen en de gegevens per departement weinig correcte informatie zouden opleveren.
- 35 Berkman, Marianne / European Commission DG on Employment and Social Affairs (s.d.). *Validation of Concepts, Database on Women and Men in Decision-Making*, s.l.: European Commission DG on Employment and Social Affairs, p. 12.
- 36 Zie ook de vergelijkbare situatie bij de topambtenaren in de Europese Commissie.
- 37 Onder leidinggevend wordt voor het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap verstaan: secretaris-generaal, directeur-generaal en afdelingshoofd. Voor de federale overheid betreft het: voorzitter, directeur-generaal, directeur en directeur stafdienst. Decat, A., C. Pelgrims en A. Hondeghem (2004). *Het glazen plafond bij de overheid. Een case study naar de selectie van de federale topmanagers*, Leuven: Instituut voor de Overheid, p. 14.
- 38 Idem, p. 45-63.
- 39 DG eHR (2005). *Personeel van de federale overheidsdiensten. Totale personeelssterkte ingedeeld naar geslacht (aantal fysieke personen)* (http://www.pdata.be/start/tab_stat.php?lg=nl&typeserv=1&typefonc=1&lfonc=1&tab=tab_spf_sex&calcul=db, 27.06.2005).
- 40 Berkman/European Commission DG on Employment and Social Affairs, *Validation of Concepts, Database on Women and Men in Decision-Making*.

Deel 2. Deelname van vrouwen aan de verkiezingen van 13 juni 2004

Inleiding

In dit tweede deel van de studie presenteren we een zeer gedetailleerde analyse van de deelname van vrouwelijke en mannelijke kandidaten aan de regionale en Europese verkiezingen van 13 juni 2004. Deze analyse heeft tot doel om de invloed van de 'pariteitswetten', die werden ingevoerd in 2002, op de aanwezigheid en de positie van vrouwen op de kieslijsten en op de aanwezigheid van vrouwen in de verschillende parlementen te evalueren.

Aangezien niet-conforme kieslijsten onontvankelijk zouden zijn verklaard, zullen de kieslijsten normaal gezien conform de letter van de wet zijn. De pariteitswetten van 2002 voorzagen echter in een aantal overgangsbepalingen, die een versoepeling inhielden ten aanzien van de oorspronkelijke tekst en die van toepassing waren op de verkiezingen van 2004. Zo werd de bepaling dat de eerste twee posities bovenaan een kieslijst door personen van een verschillend geslacht moesten worden ingevuld, teruggebracht tot de bepaling dat de eerste drie posities niet door personen van hetzelfde geslacht mochten worden ingevuld. Daardoor werd het mogelijk dat de eerste vrouw pas op de derde plaats stond, wat dus tegen de geest van de wet indruiste. Het is in dit kader interessant na te gaan hoe de partijen hun kieslijsten hebben samengesteld en of ze al dan niet de geest van de wet ter versterking van de vertegenwoordiging van vrouwen in het Belgische politieke leven hebben gerespecteerd.

Concreet hebben we eerst de aanwezigheid van vrouwen op de kandidatenlijsten geanalyseerd. Aan de hand van de uitgebreide verzameling aan individuele gegevens over de kandidaten die door het Centrum voor Politicologie en het CEVIPOL werden bijeengebracht in de KANDI2004- en CANDI2004-bestanden, hebben we daarna de resultaten van de verkiezingen onderzocht, meerbepaald de invloed van het stemgedrag van de kiezers op de vertegenwoordiging van vrouwen in de parlementen. We hebben daartoe het voorkeurstemgedrag geanalyseerd en de mate waarin vrouwelijke kandidates minder, evenveel of méér voorkeurstemmen behalen dan hun mannelijke collega's. Ten derde hebben we de electorale trajecten onderzocht van de vrouwen die in de parlementen zetelen om na te gaan of ze direct verkozen zijn dan wel hun mandaat hebben verworven via het spel van opvolging. Ten slotte zijn we dieper ingegaan op het profiel van de vrouwelijke mandatarissen in vergelijking met het profiel van de mannelijke mandatarissen.

In het onderzoek werden aan Vlaamse kant de volgende vijf partijen of kartels betrokken: de kartels VLD-Vivant, CD&V/N-VA en SPA-Spirit, Groen! en Vlaams Belang. Aan Franstalige zijde werden vier partijen geanalyseerd: PS, MR, cdH en Ecolo. De gegevens uit de KANDI2004-/CANDI2004-databases zijn enkel beschikbaar voor alle lijsten die de Vlaamse partijen hebben ingediend (voor het Vlaams Parlement, het Europees Parlement en het Brussels Hoofdstedelijk Parlement) en die de Franstalige partijen hebben ingediend (voor het Waals Parlement, het Europees Parlement en het Brussels Hoofdstedelijk Parlement). De lijsten voor de Duitstalige Gemeenschapsraad ontbreken in deze databanken. Omdat het niet mogelijk bleek om anderhalf jaar na de verkiezingen een aantal variabelen te reconstrueren, ontbreekt het Parlement van de Duitstalige Gemeenschap in een beperkt aantal analyses. Ook het Parlement van de Franse Gemeenschap ontbreekt hier en daar in deze studie. Dit parlement wordt namelijk indirect samengesteld uit de 75 leden van het Waalse Gewestparlement en negentien Franstalige leden van het Brussels Hoofdstedelijk Parlement. Net zoals in het eerste deel van deze studie gebruiken we ook in dit tweede deel de 33%-grens als maatstaf voor de vertegenwoordiging van vrouwen onder de kandidaten en gekozenen voor de regionale en Europese verkiezingen van 2004.

De verschillende kiesstelsels op 13 juni 2004

Voor we van start gaan met de analyse willen we wijzen op enkele belangrijke verschillen betreffende de electorale modaliteiten die van kracht waren voor de verkiezing van de leden van de verschillende parlementen. Het belangrijkste verschil betreft de grootte van de kiesomschrijvingen. Voor het Vlaams Parlement golden de provinciale kieskringen zoals ze werden aangewend bij de federale verkiezingen van 18 mei 2003, met dit verschil dat er in 2004 ook één kieslijst gold voor de hele provincie Vlaams-Brabant. De grootste lijst werd ingediend in de provincie Antwerpen (met 33 kandidaat-effectieven en zestien kandidaat-opvolgers), de kleinste in de provincie Limburg (zestien kandidaat-effectieven en zestien kandidaat-opvolgers). De verkiezingen voor het Waals Parlement werden niet op basis van provinciale kiesomschrijvingen gehouden. Voor deze verkiezing bleven de dertien kleinere kieskringen van 1999 van toepassing. Het aantal zetels per kieskring varieert van twee kandidaat-effectieven en vier kandidaat-opvolgers in de kieskring Neufchateau-Virton tot dertien kandidaat-effectieven en dertien kandidaat-opvolgers in Luik.

Voor het Brussels Hoofdstedelijk Parlement is er slechts één kiesomschrijving. Alle partijen dienen één en dezelfde lijst in elk van de negentien gemeenten van het Gewest in. Aangezien het aantal Franstalige en Vlaamse leden van het Parlement wettelijk is vastgelegd, dienen de partijen lijsten in die evenveel namen bevatten als ze maximaal zetels zouden kunnen bemachtigen: zeventien kandidaat-effectieven (plus zestien kandidaat-opvolgers) voor de Vlaamse partijen en 72 kandidaat-effectieven (plus zestien kandidaat-opvolgers) voor de Franstalige kieslijsten.

Voor de Europese verkiezingen zijn er drie kiescolleges: een Nederlandstalig kiescollege in de Vlaamse provincies, een Franstalig kiescollege in de Waalse provincies en een tweetalig kiescollege in de kieskring Brussel-Halle-Vilvoorde. De inwoners van de Oostkantons kunnen op een aparte lijst één vertegenwoordiger aanduiden. De partijen dienen per kiescollege één lijst in. De Vlaamse lijsten bevatten de namen van veertien kandidaat-effectieven en acht kandidaat-opvolgers, de Franstalige lijsten de namen van negen kandidaat-effectieven en zes kandidaat-opvolgers.

1. De aanwezigheid van vrouwen op de kandidatenlijsten

1.1. Aantal en percentage vrouwelijke kandidaten op de kandidatenlijsten

De pariteitswetten van 2002 hebben een uitermate grote invloed gehad op de aanwezigheid van vrouwen op de kandidatenlijsten van de verkiezingen van 13 juni 2004. Door deze wetten mag het verschil tussen het aantal kandidaten van elk geslacht niet groter zijn dan één. In de praktijk komt het er dus op neer dat er slechts bij lijsten met een oneven aantal kandidaten meer mannen dan vrouwen op eenzelfde lijst kunnen staan, of omgekeerd. Om deze reden benadert het aandeel van vrouwelijke kandidates op de lijsten steeds de 50%. Toch stellen we een aantal verschillen vast tussen de partijen. Voor een volledig overzicht van de samenstelling van de lijsten verwijzen we naar de bijlagen.

1.1.1. Algemeen

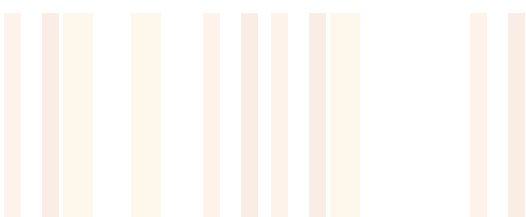
Kieslijsten voor het Vlaams Parlement – Op geen enkele lijst staan meer vrouwen dan mannen, ook niet op de lijsten met een oneven aantal kandidaten. Dit betekent dat, wanneer een lijst met een oneven aantal plaatsen moet worden samengesteld, de partijen (of de kartels) blijkbaar opteren om de ‘resterende plaats’ op te vullen met een mannelijke kandidaat. Het hoogste percentage vrouwen op een lijst is aldus 50%. Het laagste percentage vrouwen op een lijst is 46.9%. Dit komt in twee gevallen voor, namelijk op de lijst van het kartel CD&V-N-VA in de kieskring Antwerpen en op de lijst van Groen! in de kieskring Limburg. Op het totaal van 1.050 plaatsen op de lijsten van de zes belangrijkste Vlaamse partijen en kartels werden er 519 door vrouwen ingevuld, d.i. 49.4% van de plaatsen.

Kieslijsten voor het Brussels Hoofdstedelijke Parlement – De Vlaamse partijen en kartels rekruteerden zestien vrouwen op een totaal van 33 plaatsen. Dit is een percentage van 48.5%. De lijst van Groen! was de enige lijst met meer vrouwelijke dan mannelijke kandidaten: zeventien van de 33 plaatsen werden ingenomen door vrouwen (51.5%).

Op de lijsten van de Franstalige partijen zijn er telkens 88 plaatsen. Alle lijsten bevatten dan ook evenveel vrouwen als mannen, namelijk telkens 44.

Kieslijsten voor het Waals Parlement – De gegevens voor het Waals Parlement zijn niet volledig vergelijkbaar met die voor het Vlaams Parlement, omdat in Wallonië geen provinciale kieskringen worden gebruikt. De kieskringen zijn dus kleiner, wat ook een weerslag heeft op het lagere aantal kandidaten. Dit is belangrijk voor de interpretatie van de gegevens, omdat een kleine wijziging in aantal dus voor een grote verandering in de percentages kan zorgen.

De vijf grootste Waalse partijen dienden samen 64 lijsten in voor de verkiezing van het Waals Parlement. Op slechts twee van deze lijsten staan meer vrouwen dan mannen: op de lijst van de PS in de kieskring Aarlen-Marche-Bastenaken en die van de MR in Thuin gingen vier van de zeven plaatsen naar vrouwen. Het laagste percentage vrouwen op een lijst bedraagt 42.9%. Dit is een vrij laag percentage, maar komt

er in de praktijk op neer dat drie van de zeven plaatsen op een lijst naar vrouwen gingen. Ook hier stellen we vast dat op de lijsten met een oneven aantal plaatsen de resterende plaats overwegend naar een mannelijke kandidaat gaat. In totaal zijn er voor de verkiezing van het Waals Parlement 758 kandidaten, waaronder 374 vrouwen (49.3%). Dit resultaat is dus vergelijkbaar met dat van de kieslijsten voor het Vlaams Parlement.

Kieslijsten voor het Parlement van de Duitstalige Gemeenschap – De lijsten voor het Parlement van de Duitstalige Gemeenschap bestaan telkens uit 25 kandidaten. Bij de zes partijen staan telkens twaalf vrouwen (48%) en 13 mannen (52%) op de lijsten. Er zijn geen aparte opvolgerslijsten bij de verkiezingen in de Duitstalige Gemeenschap.

Kieslijsten voor het Europees Parlement – De kandidatenlijsten van de Vlaamse partijen voor de verkiezingen van het Europees Parlement bestaan alle uit een even aantal kandidaten (veertien effectieve kandidaten en acht opvolgers), waaruit volgt dat het aandeel vrouwen op al deze lijsten 50% bedraagt. Voor wat betreft de Franstalige partijen zien we dat er telkens vijftien plaatsen op de lijst zijn (negen kandidaat-effectieven en zes kandidaat-opvolgers). Op vier van de vijf lijsten zijn de mannen in de meerderheid; enkel de cdH geeft acht van de vijftien plaatsen aan vrouwen.

1.1.2. Aantal en percentage vrouwelijke kandidaten per partij

Vlaams Parlement – Vivant telt het grootste aandeel vrouwen onder haar kandidaten: zeven van de twaalf kandidaten zijn vrouwen, d.i. 58.3%. De N-VA heeft het laagste aandeel vrouwen: 37.5%. Wanneer we enkel de grotere partijen in beschouwing nemen, zien we dat VLD en Groen! het kleinste aandeel vrouwelijke kandidaten (49%) hebben. Van de grotere partijen telt CD&V de meeste vrouwen onder haar kandidaten, namelijk 51.1%. Op zich is het verschil tussen de VLD en Groen! enerzijds en CD&V anderzijds niet zo groot. Belangrijker is echter dat de CD&V, net zoals de SPA, meer vrouwen dan mannen als kandidaten voordraagt. Op de kieslijst van het Vlaams Blok gold een seksepariteit.

TABEL 10: Aantal en percentage vrouwen op de kandidatenlijsten per partij bij de verkiezingen van het Vlaams Parlement

Partij		Vrouwen / totaal		% vrouwen
VLD- Vivant	VLD	97	198	49.0
	Vivant	7	12	58.3
	Totaal	104	210	49.5
SP.A- Spirit	SP.A	89	177	50.3
	Spirit	15	33	45.5
	Totaal	104	210	49.5
CD&V- N-VA	CD&V	91	178	51.1
	N-VA	12	32	37.5
	Totaal	103	210	49.0
Groen!		103	210	49.0
Vlaams Blok		105	210	50.0
Totaal		519	1050	49.4

Waals Parlement – Er was slechts één partij waar meer vrouwen dan mannen op de lijst stonden, namelijk de MR (50.7%). Het laagste aandeel vrouwen onder de kandidaten vinden we bij Ecolo (48.1%).

TABEL 11: Aantal en percentage vrouwen op de kandidatenlijsten per partij bij de verkiezingen van het Waals Parlement

Partij	Vrouwen / totaal		% vrouwen
cdH	76	154	49.4
Ecolo	74	154	48.1
FN	69	142	48.6
MR	78	154	50.7
PS	76	154	49.4
Totaal	373	758	49.2

1.1.3. Aantal en percentage vrouwelijke kandidaten per kieskring

Voor het Vlaams en het Waals Parlement is het bovendien interessant om de opsplitsing te maken per kieskring. Voor de andere drie parlementen is dit niet nuttig, aangezien die telkens in één kieskring worden gekozen.¹ Wanneer we de opsplitsing maken per kieskring en deze resultaten onderling vergelijken, bekomen we volgende resultaten.

Vlaams Parlement – Er waren drie kieskringen waarin precies evenveel vrouwen als mannen op de lijsten stonden: Brussel, Vlaams-Brabant en West-Vlaanderen. In de overige kieskringen stonden telkens iets meer mannen dan vrouwen op de lijsten. Oost-Vlaanderen is de kieskring met procentueel het minst vrouwen op de lijsten (48.8%).

TABEL 12: Aantal en percentage vrouwen op de kandidatenlijsten per kieskring bij de verkiezing van het Vlaams Parlement

Kieskring	Vrouwen / totaal		% vrouwen
Antwerpen	120	245	49.0
Brussel	30	60	50.0
Vlaams-Brabant	90	180	50.0
Limburg	79	160	49.4
Oost-Vlaanderen	105	215	48.8
West-Vlaanderen	95	190	50.0
Totaal	519	1050	49.4

Waals Parlement – Wat de kieslijsten voor het Waals Parlement betreft, treffen we het hoogste aantal vrouwelijke kandidaten aan in de kieskring Dinant-Philippeville, met name 52.5%. Dit is overigens de enige kieskring op een totaal van dertien waar er meer vrouwen dan mannen op de lijsten stonden. In zeven kieskringen stonden er exact evenveel mannen als vrouwen op de lijsten, terwijl de overige vijf kieskringen meer mannen dan vrouwen op de lijsten telden. De kieskringen met relatief gezien het kleinste aantal vrouwen op de lijst, zijn Aarlen-Marche-Bastenaken en Thuin, waar telkens slechts 45.7% van de plaatsen aan vrouwen worden toegewezen.

TABEL 13: Aantal en percentage vrouwen op de kandidatenlijsten per kieskring bij de verkiezing van het Waals Parlement

Kieskring	Vrouwen / totaal		% vrouwen
Aarlen-Marche-Bastenaken	16	35	45.7
Charleroi	45	90	50.0
Dinant-Philippeville	21	40	52.5
Hoei-Borgworm	20	40	50.0
Luik	62	128	48.4
Bergen	30	60	50.0
Namen	28	56	50.0
Neufchateau-Virton	12	24	50.0
Nijvel	39	80	48.7
Zinnik	20	40	50.0
Thuin	16	35	45.7
Doornik-Aat-Moeskroen	34	70	48.5
Verviers	30	60	50.0
Totaal	373	758	49.2

1.2. Aantal en percentage vrouwelijke lijsttrekkers

De voorgaande gegevens hebben ons een duidelijk beeld gegeven van de aanwezigheid van vrouwen op de kandidatenlijsten. Het is evenwel belangrijk om ook de plaatsen die vrouwen krijgen toegewezen op de lijsten te analyseren, omdat die posities vaak een beslissende rol spelen in de verkiezing van kandidaten. Door de (gedeeltelijke) overdracht van de hoofdvakstem over de kandidaten op de lijst is het inderdaad belangrijk om bovenaan de lijst te staan, op een zogenaamde ‘verkiezbare plaats’.² Daarenboven is het voor de zichtbaarheid van vrouwelijke kandidaten ook belangrijk dat er voldoende vrouwelijke lijsttrekkers zijn.

1.2.1. Vlaamse partijen

Slechts zeven van de veertig lijsten die werden ingediend door de grote Vlaamse partijen en kartels voor de verkiezingen van 13 juni 2004 (dus zowel voor de verkiezing van het Vlaams Parlement, het Brussels Hoofdstedelijk Parlement als het Europees Parlement) werden door een vrouw 'getrokken'. Dit is amper 17.5% van het totale aantal lijsten van Vlaamse partijen. Het kartel VLD-Vivant heeft één lijst met een vrouwelijke lijsttrekker, de kartels SP.A-Spirit en CD&V-N-VA en de partij Groen! hebben twee lijsten met een vrouw op de eerste plaats. Het Vlaams Blok ten slotte heeft geen enkele vrouwelijke lijsttrekker voorgedragen.

TABEL 14: Aantal en percentage vrouwelijke lijsttrekkers per partij (Vlaamse partijen, alle verkiezingen)

Partij		Vrouwen / totaal		% vrouwen
VLD-Vivant	VLD	1	8	12.5
	Vivant	0	0	0.0
	Totaal	1	8	12.5
SP.A-Spirit	SP.A	2	7	28.6
	Spirit	0	1	0.0
	Totaal	2	8	25.0
CD&V-N-VA	CD&V	2	8	25.0
	N-VA	0	0	0.0
	Totaal	2	8	25.0
Groen!		8	25.0	25.0
Vlaams Blok		8	0.0	0
Totaal		7	40	17.5

In Oost-Vlaanderen werden drie lijsten voor het Vlaams Parlement getrokken door vrouwen, niettegenstaande het aandeel vrouwen op de kandidatenlijsten in Oost-Vlaanderen het laagste was (48.8%, cf. supra). In Antwerpen en Vlaams-Brabant stond telkens op één lijst een vrouw op de eerste plaats. In Brussel, Limburg en West-Vlaanderen werd geen enkele lijst getrokken door een vrouw. Zowel voor de verkiezing van het Europees Parlement als voor de Brusselse verkiezingen heeft telkens slechts één van de zes lijsten een vrouwelijke lijsttrekker.

TABEL 15: Aantal en percentage vrouwelijke lijsttrekkers per kieskring (kieslijsten voor het Vlaams Parlement)

Kieskring	Vrouwen / totaal		% vrouwen
Antwerpen	1	5	20.0
Brussel	0	5	0.0
Vlaams-Brabant	1	5	20.0
Limburg	0	5	0.0
Oost-Vlaanderen	3	5	60.0
West-Vlaanderen	0	5	0.0
Totaal	5	30	16.7

1.2.2. Franstalige partijen

De Franstalige partijen hebben voor de verkiezingen van 2004 in totaal 74 lijsten ingediend (64 voor de verkiezing van het Waalse Parlement, vijf voor de verkiezing van het Brussels Hoofdstedelijk Parlement en vijf voor de verkiezing van het Europees Parlement). Van deze 74 lijsten worden er slechts tien getrokken door een vrouw, d.i. 13.5% van de lijsten.

Bij de Franstalige partijen is er slechts één partij die geen enkele vrouwelijke lijsttrekker heeft, met name de PS. Daarna volgt het FN met één vrouwelijke lijsttrekker, de cdH heeft er twee en de MR drie. Ecolo heeft het grootste aantal vrouwelijke lijsttrekkers, namelijk vier.

TABEL 16: Aantal en percentage vrouwelijke lijsttrekkers per partij (Franstalige partijen, alle verkiezingen)

Partij	Vrouwen / totaal		% vrouwen
cdH	2	15	13.3
Ecolo	4	15	26.6
FN	1	14	7.1
MR	3	15	20.0
PS	0	15	0.0
Totaal	10	74	13.5

In Zinnik werden drie van de vijf kieslijsten door vrouwen getrokken. Het is de enige kieskring met meer vrouwelijke dan mannelijke lijsttrekkers. Charleroi telt twee vrouwelijke lijsttrekkers en Neufchâteau-Virton, Doornik-Aat-Moeskroen en Verviers hebben elk één lijst met een vrouw op de eerste plaats. Er zijn dus acht kieskringen waar geen enkele lijst wordt getrokken door een vrouw.

TABEL 17: Aantal en percentage vrouwelijke lijsttrekkers per kieskring (Waals Parlement)

Kieskring	Vrouwen / totaal		% vrouwen
Aarlen-Marche-Bastenaken	0	5	0.0
Charleroi	2	5	40.0
Dinant-Philippeville	0	5	0.0
Hoei-Borgworm	0	5	0.0
Luik	0	5	0.0
Bergen	0	5	0.0
Namen	0	5	0.0
Neufchateau-Virton	1	4	25.0
Nijvel	0	5	0.0
Zinnik	3	5	60.0
Thuin	0	5	0.0
Doornik-Aat-Moeskroen	1	5	20.0
Verviers	1	5	20.0
Totaal	8	64	12.5

Voor de verkiezingen van het Europees Parlement en het Brussels Hoofdstedelijke Parlement was er telkens een lijst met een vrouwelijk lijsttrekker. Voor het Europees Parlement was dit de lijst van de cdH en voor het Brussels Hoofdstedelijke Parlement de lijst van Ecolo.

1.2.3. Duitstalige partijen

Van de zes lijsten bij de verkiezingen voor de Duitstalige Gemeenschap wordt geen enkele getrokken door een vrouw.

TABEL 18: Aantal en percentage vrouwelijke lijsttrekkers per partij (Duitstalige partijen)

Kieskring	Vrouwen / totaal		% vrouwen
CSP	0	1	0.0
PFF-MR	0	1	0.0
Ecolo	0	1	0.0
SP	0	1	0.0
PJU-PDB	0	1	0.0
Vivant	0	1	0.0
Totaal	0	6	0.0

1.3. Aantal en percentage vrouwen op de eerste drie plaatsen op de lijst

Volgens de wet van 18 juli 2002 moeten de eerste twee kandidaten van elke lijst van een verschillend geslacht zijn. De overgangsbepaling, die van toepassing was bij de verkiezingen van 13 juni 2004, bepaalde echter dat de eerste drie kandidaten van elke lijst niet van hetzelfde geslacht mogen zijn. Het is een interessante oefening om na te gaan in hoeverre deze overgangsbepaling werd toegepast.

TABEL 19: Vrouwen op de eerste drie plaatsen op de lijst

	Nederlandstalige partijen		Franstalige partijen		Duitstalige partijen	
	N	%	N	%	N	%
Vrouwelijke lijsttrekker	7	17.5	10	13.5	0	0.0
Eerste vrouw op de 2 ^{de} plaats	14	35.0	40	54.1	2	33.3
Vrouw op de 1 ^{ste} en 2 ^{de} plaats	2	5.0	0	0.0	0	0.0
Vrouw op de 3 ^{de} plaats	19	47.5	24	32.4	4	66.0

1.3.1. Vlaamse partijen

Bij de verkiezingen van 2004 zijn er slechts zeven lijsten met een vrouwelijke lijsttrekker. Van de veertig onderzochte lijsten waren er veertien (of 35%) waar de eerste vrouw op de tweede plaats stond. Er waren slechts twee lijsten waar zowel de eerste als de tweede plaats werden ingenomen door een vrouw.³ Bij

bijna de helft van de lijsten (negentien van de veertig) stond de eerste vrouw pas op de derde plaats. Bij de samenstelling van de lijsten werd er dus blijkbaar nog vaak voor geopteerd om de eerste twee plaatsen toe te kennen aan mannen. Het bewijst dat de Vlaamse politieke partijen nog niet volgens de geest van de nieuwe wet van 18 juli 2002 handelden bij het opstellen van de lijsten.

1.3.2. Franstalige partijen

Er waren tien vrouwelijke lijsttrekkers bij de Franstalige partijen op een totaal van 74 lijsten. Op de meerderheid van de lijsten stond de eerste vrouw op de tweede plaats, namelijk bij veertig lijsten (54.1%). Op 24 lijsten stond de eerste vrouw pas op de derde plaats. Op geen enkele lijst van de Franstalige partijen werden de eerste twee plaatsen ingenomen door vrouwelijke kandidaten.

1.3.3. Duitstalige partijen

De Duitstalige kieslijsten respecteren de wettelijke minima: op elk van de zes lijsten staat slechts één vrouw in de topdrie. Bij vier van de zes partijen gaat het om de derde plaats, bij Ecolo en Vivant om de tweede plaats.

1.4. Aantal en percentage vrouwen op verkiesbare plaatsen

Het is niet eenvoudig om exact te bepalen wat een verkiesbare plaats is, omdat die status afhangt van verschillende factoren (onder meer de verkiezings'stemming' onder invloed van opiniepeilingen en de verkiezingsuitslag zelf, die vooraf vaak moeilijk te voorspellen is). Wij hanteren hiervoor de definitie die door het Centrum voor Politicologie van de K.U.Leuven werd gebruikt bij het opstellen van het KANDI2004-bestand.⁴

De basis voor deze operationalisering is het aantal zetels dat partij X bij de federale parlementsverkiezingen van 2003 behaalde in kieskring Y. Het aantal verkiesbare plaatsen in 2004 was dan gelijk aan dat aantal zetels van 2003 vermeerderd met één indien de partij lager dan 15% scoorde in de bewuste kieskring in 2003 en vermeerderd met twee indien de partij in 2003 boven de 15% scoorde. In elke kieskring werd zo per partij het aantal 'verkiesbare plaatsen' bepaald. Gezien het determinerende belang van de nuttige volgorde in de toewijzing van wie de zetel krijgt, worden de verkiesbare plaatsen op de lijst bezet door het aantal effectieve kandidaten helemaal bovenaan de lijst dat overeenkomt met het aantal verkiesbare zetels van die partij in die kieskring. Voor de verkiezing van het Parlement van de Duitstalige Gemeenschap werd de analyse doorgevoerd op de resultaten van de vorige verkiezingen voor het Duitstalige Parlement (in 1999), aangezien er in 2003 geen aparte Duitstalige lijsten deelnamen aan de federale parlementsverkiezingen.

Vlaams Parlement – Het percentage vrouwen op verkiesbare plaatsen per lijst is sterk variërend: van 0% tot 57.1%. Het aantal verkiesbare plaatsen per partij kan zeer laag zijn. Zo heeft Groen! op basis van haar slechte score bij de federale verkiezingen van 2003 in elke kieskring slechts één verkiesbare plaats. Wanneer er op deze ene plaats geen vrouw staat, komt men dus aan 0%. Deze resultaten moeten dan ook in het juiste perspectief worden geplaatst. Voor een volledig overzicht van de vertegenwoordiging van vrouwen op verkiesbare plaatsen, zie bijlage 12.

In totaal gingen er bij de verkiezing van het Vlaams Parlement 57 van de 153 verkiesbare plaatsen naar vrouwen, wat neerkomt op 37.3%. Er staan dus nog aanzienlijk meer mannen dan vrouwen op de verkiesbare plaatsen.

TABEL 20: Aantal en percentage vrouwen op verkiesbare plaatsen per partij bij de verkiezing van het Vlaams Parlement

Partij		Vrouwen / totaal		% vrouwen
VLD- Vivant	VLD	13	33	39.4
	Vivant	2	7	28.6
	Totaal	15	40	37.5
S.P.A.- Spirit	S.P.A.	14	35	40.0
	Spirit	1	3	33.3
	Totaal	15	38	39.5
CD&V- N-VA	CD&V	14	31	45.2
	N-VA	2	8	25.0
	Totaal	16	39	41.0
Groen!		1	6	16.7
Vlaams Blok		10	30	33.3
Totaal		57	153	37.3

De lijsten van het kartel CD&V/N-VA blijken de grootste vrouwelijke vertegenwoordiging te hebben, wat het aantal verkiesbare plaatsen betreft. Bij dit kartel gaat 41% van de verkiesbare plaatsen naar vrouwen. Bij de twee andere kartels worden iets minder dan 40% van de verkiesbare plaatsen aan vrouwen toegekend.

De CD&V zet de meeste vrouwen op verkiesbare plaatsen: veertien van de 31 verkiesbare plaatsen waarover CD&V beschikte, gingen naar vrouwen (45.2%). Groen!, dat in 2003 nog uitpakte met vijf vrouwelijke lijsttrekkers en dat sterk uitspeelde in de verkiezingscampagne, kende in 2004 slechts één verkiesbare plaats toe aan een vrouw (16.7%). Bij het Vlaams Blok ging 1/3 van de verkiesbare plaatsen naar vrouwen.

Brussels Hoofdstedelijk Parlement – Bij de verkiezingen van het Brussels Hoofdstedelijk Parlement wordt er op elke lijst minstens één verkiesbare plaats voorbehouden voor vrouwen. Het aantal verkiesbare plaatsen per lijst is bij de Vlaamse partijen te laag om er conclusies uit te trekken. We stellen evenwel vast dat op elke lijst minstens 1/3 van de verkiesbare plaatsen naar vrouwen gaat. In totaal gingen negen van de 22 verkiesbare plaatsen op de lijsten van de grote Vlaamse partijen naar vrouwen (40.9%).

TABEL 21: Aantal en percentage vrouwen op verkiesbare plaatsen bij de verkiezing van het Brussels Hoofdstedelijk Parlement

Partij		Vrouwen / totaal		% vrouwen
VLD- Vivant	VLD	2	55	40.0
	Vivant	0	1	0.0
	Totaal	2	6	33.3
SPA- Spirit	SPA	1	3	33.3
	Spirit	1	1	100.0
	Totaal	2	4	50.0
CD&V- N-VA	CD&V	2	4	50.0
	N-VA	0	0	0.0
	Totaal	2	4	50.0
Groen!		1	2	50.0
Vlaams Blok		2	6	33.3
Totaal Vlaamse partijen		9	22	40.9
cdH		3	9	33.3
Ecolo		5	9	55.6
FN		2	4	50.0
MR		12	29	41.4
PS		12	24	50.0
Totaal Franstalige partijen		34	75	45.3
Totaal		43	97	44.3

Het aantal verkiesbare plaatsen dat aan vrouwelijke kandidaten werd toegewezen lag bij de Franstalige partijen aanzienlijk hoger dan bij de Vlaamse partijen. Dit komt mede omdat de Franstalige partijen beter zijn vertegenwoordigd in het Brussels Parlement. De cdH reserveerde relatief gezien de minste verkiesbare plaatsen voor vrouwen: slechts een derde van de verkiesbare plaatsen werd bezet door vrouwen. De MR scoort met 41.4% middelmatig ten opzichte van de andere partijen. Bij de PS bezetten vrouwen de helft (50%) van de verkiesbare plaatsen. Het FN zet slechts twee vrouwen op een verkiesbare plaats, maar scoort hiermee relatief gesproken even goed als de PS. Ecolo is de enige partij waar meer dan de helft van de verkiesbare plaatsen naar vrouwen gaan. Deze cijfers moeten echter worden gerelativeerd door de analyse van de absolute aantallen: bij de PS gaat het om twaalf vrouwen op verkiesbare plaatsen, terwijl bij het FN slechts twee en bij Ecolo slechts vijf vrouwen op verkiesbare plaatsen stonden.

Waals Parlement – Bij de verkiezingen voor het Waals Parlement van 2004 stonden er minder vrouwen op verkiesbare plaatsen, met name 36%. Dit bevestigt dat kleinere kieskringen nadeliger zijn voor vrouwen.⁵

Het FN reserveerde zowel in absolute als in relatieve termen het geringste aantal verkiesbare plaatsen voor vrouwen: drie van de vijf verkiesbare plaatsen (20%) werden door vrouwen ingenomen. Bij de cdH werden slechts zeven van de 25 verkiesbare plaatsen aan vrouwen toegekend (28%). De PS en Ecolo kenden respectievelijk 35.6% en 37.5% van hun verkiesbare plaatsen toe aan vrouwen. Het aandeel vrouwen op verkiesbare plaatsen is het grootst bij de MR (47.4%).

TABEL 22: Aantal en percentage vrouwen op verkiesbare plaatsen bij de verkiezingen van het Waals Parlement

Partij	Vrouwen / totaal		% vrouwen
cdH	7	25	28.0
Ecolo	6	16	37.5
FN	3	15	20.0
MR	18	38	47.4
PS	16	45	35.6
Totaal	50	139	36.0

Parlement van de Duitstalige Gemeenschap – Voor de verkiezing van het Parlement van de Duitstalige Gemeenschap stonden 33 van de 150 kandidaten op een verkiesbare plaats. Daarvan gingen elf plaatsen naar vrouwen (exact 33.3%). De CSP en Ecolo kennen de meeste verkiesbare plaatsen toe aan vrouwen (54.5% en 33%). Bij CSP werd zelfs een meerderheid van verkiesbare plaatsen door vrouwen bezet. Bij de SP werd slechts één van de zes verkiesbare plaatsen aan een vrouw toegewezen. De tweede vrouw stond er op de zevende plaats.

TABEL 23: Aantal en percentage vrouwen op verkiesbare plaatsen bij de verkiezingen van het Parlement van de Duitstalige Gemeenschap

Partij	Vrouwen / totaal		% vrouwen
CSP	6	11	54.5
PFF-MR	2	8	25.0
SP	1	6	16.7
PJB-PDB	1	4	25.0
Ecolo	1	3	33.3
Vivant	0	1	0.0
Totaal	11	33	33.3

Europees Parlement – Ook bij de kieslijsten voor de Europese verkiezingen worden we geconfronteerd met lage absolute aantallen, waardoor het moeilijk wordt om de percentages in rekening te brengen. In totaal gaan er bij de Europese verkiezingen zeven van de negentien verkiesbare plaatsen van de Vlaamse partijen naar vrouwen, d.i. 36.8%. De drie grote Vlaamse kartels kennen telkens twee van hun vijf verkiesbare plaatsen toe aan vrouwen, terwijl het Vlaams Blok één van zijn drie verkiesbare plaatsen aan een vrouw toekent. Bij Groen! staat een man op de ene verkiesbare plaats waarover de partij beschikt.

De Franstalige partijen hebben minder verkiesbare plaatsen, maar scoren relatief gezien beter en in absolute aantallen bijna even goed als de Vlaamse partijen: zes van de veertien, of 42.9%, van de verkiesbare plaatsen gaan naar vrouwen. cdH en Ecolo plaatsen elk één vrouw op een verkiesbare plaats (50%), de MR en de PS elk twee. Het FN is de enige partij die geen verkiesbare plaats voorbehield voor een vrouw, maar deze partij had slechts één verkiesbare plaats ter beschikking.

TABEL 24: Aantal en percentage vrouwen op verkiesbare plaatsen bij de verkiezingen van het Europees Parlement

Partij		Vrouwen / totaal		% vrouwen
VLD- Vivant	VLD	2	4	50.0
	Vivant	0	1	0.0
	Totaal	2	5	40.0
SPA- Spirit	SPA	2	5	40.0
	Spirit	0	0	0.0
	Totaal	2	5	40.0
CD&V- N-VA	CD&V	2	5	40.0
	N-VA	0	0	0.0
	Totaal	2	5	40.0
Groen!		0	1	0.0
Vlaams Blok		1	3	33.3
Totaal Vlaamse partijen		7	19	36.8
cdH		1	2	50.0
Ecolo		1	2	50.0
FN		0	1	0.0
MR		2	4	50.0
PS		2	5	40.0
Totaal Franstalige partijen		6	14	42.9
Totaal		13	33	39.4

1.5. Aantal en percentage lijsten die het 'ritsprincipe' toepassen

Het ritsprincipe houdt in dat er op elke lijst telkens afwisselend een man en een vrouw kandidaat is. Uit de analyse van de kieslijsten in 2004 blijkt duidelijk dat het ritsprincipe niet ingeburgerd is. Van de veertig lijsten die Vlaamse partijen indienden, pasten slechts twee perfect het ritsprincipe toe. Het gaat om de lijsten van de partij Groen! in de kieskringen Brussel en Vlaams-Brabant, telkens voor de verkiezing van het Vlaams Parlement. Daarenboven vinden we 'de rits' alleen terug bij de lijst der effectieven, niet voor de opvolgers.

De Franstalige partijen doen het in dit opzicht opmerkelijk beter dan de Vlaamse partijen. Eén vierde (25.7%) van de Franstalige lijsten was opgesteld volgens het ritsprincipe. Ecolo is koploper met acht lijsten waarop afwisselend mannen en vrouwen werden geplaatst. Het FN beschikte over zes dergelijke lijsten, de cdH over drie en de MR over twee. PS is de enige partij waarbij op geen enkele lijst de rits terug te vinden is. Bij de Duitstalige partijen hanteerde een derde van de partijen, met name Ecolo en Vivant, het ritsprincipe.

1.6. Aantal en percentage vrouwen op de eerste plaats op de opvolgerslijst

Er valt nauwelijks verschil te noteren tussen het aandeel vrouwen bij de effectieven en bij de opvolgers. De pariteitswetten van 2002 zijn op dezelfde manier van toepassing op de kandidaten- en de opvolgerslijsten. Het is daarom interessant om de concrete plaatsen die vrouwen krijgen toegewezen op de opvolgerslijsten te analyseren. We beperken ons in dit onderzoek echter tot de eerste opvolgersplaats.

Bij de verkiezingen van 2004 waren de eerste plaatsen op de opvolgerslijst van uitzonderlijk belang, gezien het grote aantal dubbel-kandidaturen van bekende politici die op meerdere lijsten kandideerden en zich zouden moeten laten vervangen in één of meerdere parlementen. De eerste plaats op de opvolgerslijst betekende dus voor een aanzienlijk aantal opvolgers een min of meer rechtstreeks toegangsticket tot een mandaat. Dit was des te meer het geval voor partijen die uitzicht hadden op regeringsdeelname. Bij de verkiezingen van 2004 gold dit eigenlijk voor alle partijen die in dit onderzoek zijn betrokken, behalve voor het Vlaams Blok omwille van de handhaving van het zogenaamde cordon sanitaire.

Vlaams Parlement – Voor de verkiezing van het Vlaams Parlement zijn er in totaal dertig lijsten opgesteld. Op negen lijsten ging de eerste opvolgersplaats naar een vrouw, d.i. 30%. Bij het kartel CD&V-N-VA werd het vaakst een vrouw op de eerste opvolgersplaats gezet, namelijk vier keer (op een totaal van zes). Bij Groen! ging drie keer de eerste plaats op de opvolgerslijst naar een vrouw, bij het kartel SPA-Spirit en het Vlaams Blok telkens één keer. Het kartel VLD-Vivant kende geen enkele keer de eerste opvolgersplaats toe aan een vrouw.

Brussels Hoofdstedelijk Parlement – Wat de kieslijsten voor het Brussels Hoofdstedelijk Parlement betreft, was er bij de Vlaamse partijen slechts één lijst met een vrouw als eerste opvolger, namelijk de lijst van Groen!. Ook bij de Franstalige partijen was er slechts één partij die een lijst indiende met een vrouw op de eerste opvolgersplaats, met name Ecolo.

Waals Parlement – Bij de verkiezing van het Waals Parlement stond op ongeveer 30% van de lijsten een vrouw op de eerste opvolgersplaats. De cdH en Ecolo zetten elk op vijf lijsten (van de in totaal dertien lijsten) een vrouw op de eerste opvolgersplaats. Daarna volgt het FN met vier lijsten, de PS met drie lijsten en de MR met twee lijsten waarop een vrouw op de eerste opvolgersplaats staat.

Parlement van de Duitstalige Gemeenschap – De Duitstalige partijen hanteren bij de verkiezing voor het Parlement van de Duitstalige Gemeenschap geen aparte lijst van opvolgers. De opvolging wordt geregeld door het vrijgekomen mandaat te verlenen aan de volgende kandidaat-effectieve met de meeste voorkeurstemmen.

Europees Parlement – Voor de Europese verkiezingen hebben drie Vlaamse partijen een lijst ingediend met een vrouw op de eerste opvolgersplaats, namelijk het kartel SP.A-Spirit, het kartel CD&V-N-VA en Groen!. Bij de Franstalige partijen hebben de MR en Ecolo een vrouw op de eerste opvolgersplaats gezet.

1.7. Aantal en percentage vrouwen aangeduid als boegbeeld

Volgens de wetgeving rond de verkiezingsuitgaven kunnen partijen een beperkt aantal ‘boegbeelden’ aanduiden. De politieke partijen dienen in hun aangifte van verkiezingsuitgaven te vermelden welke kandidaten ze als boegbeeld hebben aangewezen en welk bedrag ze hebben uitgegeven aan de betrokken boegbeeldcampagne. De uitgaven voor de campagne van deze boegbeelden worden aangerekend op het quotum van de partij en niet op dat van de betrokken kandidaat. De kandidaat kan dus de wettelijke uitgavenlimiet overschrijden en meer geld uitgeven aan zijn of haar campagne. Worden aangeduid als boegbeeld heeft dus belangrijke gevolgen voor de omvang van de campagne die de kandidaat kan voeren. We kunnen hier enkel uitspraken doen over de Vlaamse partijen, aangezien er over de Franstalige partijen geen gegevens voorhanden zijn.

Bij de verkiezingen van 13 juni 2004 zijn er slechts twee Vlaamse partijen die gebruik hebben gemaakt van boegbeelden, namelijk CD&V en VLD. Er werden in totaal elf boegbeelden aangeduid over de verschillende kieslijsten voor het Vlaams Parlement, het Brussels Hoofdstedelijk Parlement en het Europees Parlement. Slechts één van de elf boegbeelden was een vrouw (een VLD-kandidate, verkiezing voor het Vlaams Parlement in Vlaams-Brabant). Met andere woorden heeft slechts één vrouw van haar partij de mogelijkheid gekregen om meer dan het gewoonlijke budget te besteden aan haar kiescampagne.

2. Het stemgedrag voor vrouwelijke kandidaten

Het aantal kandidates en de plaats van die kandidates op de lijsten is slechts een eerste stap in de vertegenwoordiging van vrouwen in de parlementen. In dit tweede deel gaan we dieper in op het verkiezingsproces zelf, met name op het stemgedrag van het electoraat voor vrouwelijke kandidaten.

2.1. Aantal en percentage verkozen vrouwen

Vlaams Parlement – Van de 124 gekozenen voor het Vlaams Parlement zijn er 40 vrouwen (32.3%). Van een paritaire samenstelling is dus nog lang geen sprake. CD&V heeft het grootste zowel absolute als relatieve aantal vrouwelijke gekozenen in het Vlaams Parlement: onder de 29 CD&V-gekozenen tellen we elf vrouwen. Het Vlaams Blok komt op de tweede plaats in absolute aantallen, met negen vrouwelijke gekozenen, maar scoort relatief gezien het zwakst (de kleinere kartelpartners buiten beschouwing gelaten). Van de grote partijen bereiken alleen het Vlaams Blok en de VLD de symbolische grens van 33% niet. De VLD en SP.A tellen elk acht vrouwen onder hun gekozenen, d.i. een vertegenwoordiging van respectievelijk 32% en 36.4%. Groen! vaardigt twee vrouwelijke mandatarissen af (33.3%).

De kleinere kartelpartners leveren samen slechts twee vrouwelijke parlementsleden: Spirit en N-VA zijn elk goed voor één vrouwelijk parlements lid; Vivant heeft geen enkele vrouwelijke gekozenen. Omdat N-VA als kleinere kartelpartner toch aan zes parlementsleden komt (evenveel als Groen!), maar slechts één vrouw afvaardigt, komt deze partij aan de lage score van slechts 16.7% vrouwelijke gekozenen.

TABEL 25: Aantal en percentage vrouwelijke gekozenen voor het Vlaams Parlement per partij

Partij		Vrouwen / totaal		% vrouwen
VLD- Vivant	VLD	8	25	32.0
	Vivant	0	0	0.0
	Totaal	8	25	32.0
SP.A- Spirit	SP.A	8	22	36.4
	Spirit	1	3	33.3
	Totaal	9	25	36.0
CD&V- N-VA	CD&V	11	29	37.9
	N-VA	1	6	16.7
	Totaal	12	35	34.3
Groen!		2	6	33.3
Vlaams Blok		9	32	28.1
UF		0	1	0.0
Totaal		40	124	32.3

Brussels Hoofdstedelijk Parlement – Met zeven vrouwen op een totaal van 17 Vlaamse gekozenen (41.2%), zijn de Vlaamse vrouwen redelijk goed vertegenwoordigd in het Brussels Hoofdstedelijk Parlement. De VLD en het Vlaams Blok leveren elk twee vrouwelijke gekozenen, waardoor deze partijen respectievelijk aan 50% en 33.3% vrouwelijke gekozenen komen. Groen! en de kartels SP.A-Spirit en CD&V-N-VA leveren elk één vrouwelijke gekozenen. De kartels komen hierdoor aan een percentage van 33.3% vrouwelijke gekozenen, terwijl de vrouwelijke gekozenen van Groen! de enige groene gekozenen is. Opvallend is verder nog dat de vrouwelijke gekozenen van het kartel SP.A-Spirit wordt geleverd door de kartelpartner Spirit. Dankzij het aanzienlijke aantal voorkeurstemmen heeft Spirit in Brussel overigens meer gekozenen dan de SP.A.

Wanneer we de vrouwelijke gekozenen bij de Franstalige partijen in beschouwing nemen, dan stellen we vast dat het percentage verkozen vrouwen iets hoger ligt dan bij de Vlaamse partijen. Bij de Franstalige partijen maken de vrouwen 47.2% uit van alle gekozenen. De cdH en Ecolo hebben het kleinste aandeel vrouwen onder hun gekozenen, met respectievelijk 40% en 42.9% vrouwelijke gekozenen. De PS scoort met twaalf vrouwen iets beter, d.i. 46.2%. Het FN heeft evenveel vrouwen als mannen onder haar gekozenen, met name telkens twee. De MR ten slotte, heeft als enige partij in het Brussels Hoofdstedelijk Parlement meer vrouwelijke dan mannelijke gekozenen (52%). Globaal genomen kunnen we dus stellen dat het Brussels Hoofdstedelijk Parlement zeer goed scoort voor wat betreft vrouwelijke gekozenen. Met een aandeel van 46.1% maken vrouwen bijna de helft uit van alle gekozenen.

TABEL 26: Aantal en percentage vrouwelijke gekozenen voor het Brusselse Hoofdstedelijke Parlement per partij

Partij		Vrouwen / totaal		% vrouwen
VLD-Vivant	VLD	2	4	50.0
	Vivant	0	0	0.0
	Totaal	2	4	50.0
SP.A-Spirit	SP.A	0	1	0.0
	Spirit	1	2	50.0
	Totaal	1	3	33.3
CD&V-N-VA	CD&V	1	3	33.3
	N-VA	0	0	0.0
	Totaal	1	3	33.3
Groen!		1	1	100.0
Vlaams Blok		2	6	33.3
Totaal Vlaamse partijen		7	17	41.2
cdH		4	10	40.0
Ecolo		3	7	42.9
FN		2	4	50.0
MR		13	25	52.0
PS		12	26	46.2
Totaal Franstalige partijen		34	72	47.2
Totaal		41	89	46.1

Waals Parlement – Het behoud van de kleine kieskringen voor de verkiezing van het Waals Parlement heeft nefaste gevolgen gehad voor de vrouwelijke vertegenwoordiging. Slechts 14 van de 75 gekozenen (18.7%) zijn vrouwen. De MR levert de meeste vrouwelijke gekozenen, zowel in absoluut aantal (zeven) als relatief gezien (35%). De PS heeft slechts twee vrouwen minder dan de MR, maar door de grotere fractie van 34 gekozenen maken vrouwen slechts 14.7% uit van alle PS-mandatarissen. De vrouwelijke vertegenwoordiging is bij de cdH nog geringer (7.1%). Ecolo heeft één vrouw onder haar drie gekozenen (33.3%). Het FN ten slotte heeft geen enkele vrouwelijke gekozenen in het Waals Parlement.

TABEL 27: Aantal en percentage vrouwelijke gekozenen voor het Waals Parlement per partij

Partij	Vrouwen / totaal		% vrouwen
cdH	1	14	7.1
Ecolo	1	3	33.3
FN	0	4	0.0
MR	7	20	35.0
PS	5	34	14.7
Totaal	14	75	18.7

Parlement van de Duitstalige Gemeenschap – Voor het Duitstalige Parlement werden zes vrouwen gekozen, d.i. bijna een kwart van alle gekozenen. Deze zes vrouwen zijn netjes verdeeld over de zes partijen: elke partij heeft precies één vrouwelijke gekozenen. Dat resulteert in lage percentages voor de partijen met veel gekozenen (CSP, PFF-MR en SP) en hogere percentages bij de partijen met slechts enkele gekozenen (PJU-PDB, Ecolo en Vivant).

TABEL 28: Aantal en percentage vrouwelijke gekozenen voor het Duitstalig Parlement per partij

Partij	Vrouwen / totaal		% vrouwen
CSP	1	8	12.5
PFF-MR	1	5	20.0
SP	1	5	20.0
Ecolo	1	2	50.0
PJU-PDB	1	3	33.3
Vivant	1	2	50.0
Totaal	6	25	24.4

Europees Parlement – Het totale aantal vrouwen onder de 24 Belgische gekozenen voor het Europees Parlement bedraagt zeven (29%). We stellen vast dat bij de Vlaamse partijen de vier vrouwelijke gekozenen allen afkomstig zijn uit één van de drie grote traditionele partijen: VLD, SPA en CD&V. Bij de SPA zijn twee van de drie gekozenen vrouwen. De VLD en de CD&V leveren elk slechts één vrouw aan het Europees Parlement. De kleinere kartelpartners Vivant, Spirit en N-VA en Groen! en het Vlaams Blok hebben geen enkele vrouwelijke gekozenen voor het Europees Parlement. Bij de Franstalige partijen zijn het ook de drie grote traditionele partijen die elk één vrouwelijke gekozenen afvaardigen naar het Europees Parlement, zijnde 100% van de gekozenen bij de cdH, 33.3% bij de MR en 25% bij de PS.

TABEL 29: Aantal en percentage vrouwelijke gekozenen voor het Europees Parlement per partij

Partij		Vrouwen / totaal		% vrouwen
VLD-Vivant	VLD	1	3	33.3
	Vivant	0	0	0.0
	Totaal	1	3	33.3
SPA-Spirit	SPA	2	3	66.7
	Spirit	0	0	0.0
	Totaal	2	3	66.7
CD&V-N-VA	CD&V	1	3	33.3
	N-VA	0	1	0.0
	Totaal	1	4	25.0
Groen!		0	1	0.0
Vlaams Blok		0	3	0.0
Totaal Vlaamse partijen		4	14	28.6
cdH		1	1	100.0
Ecolo		0	1	0.0
FN		0	0	0.0
MR		1	3	33.3
PS		1	4	25.0
Totaal Franstalige partijen		3	9	33.3
Totaal Duitstalige partijen		0	1	0.0
Totaal		7	24	29.0

2.2. Voorkeurstemmen behaald door vrouwen

2.2.1. Aantal voorkeurstemmen behaald door vrouwen

Het aantal vrouwelijke gekozenen wordt niet alleen bepaald door de plaats die vrouwelijke kandidaten bekleeden op de lijsten, maar ook door het aantal voorkeurstemmen dat ze behalen.

Vlaams Parlement – Bij de verkiezingen voor het Vlaams Parlement werd het merendeel van de voorkeurstemmen op mannelijke kandidaten uitgebracht: vrouwen behaalden slechts 43.1% van alle voorkeurstemmen. Van de dertig kieslijsten die door de vijf grootste Vlaamse partijen en kartels werden ingediend, waren er slechts acht waarop er meer voorkeurstemmen naar vrouwen dan naar mannen zijn gegaan: alle lijsten van Groen! (zes in totaal), de lijst van het kartel CD&V-N-VA in de kieskring Antwerpen en de lijst van het kartel SP.A-Spirit in de kieskring Oost-Vlaanderen. Vooral de score van Groen! is opvallend, omdat de lijsten consequent meer voorkeurstemmen voor vrouwen dan voor mannen tellen. De kiezers van het Vlaams Blok en het kartel VLD-Vivant daarentegen geven op geen enkele lijst meer voorkeurstemmen aan vrouwen dan aan mannen.

Bij alle partijen, uitgezonderd Groen!, worden meer voorkeurstemmen gegeven aan mannen dan aan vrouwen. Groen! wordt gevolgd door de CD&V, waar 47.9% van de voorkeurstemmen op vrouwen wordt uitgebracht. De kiezers die op de N-VA stemmen, brengen relatief gezien de minste voorkeurstemmen uit op vrouwen (31.7%). Ook de VLD-kiezers hebben over het algemeen een voorkeur voor de manne-

lijke kandidaten: slechts 37.7% van de voorkeurstemmen die naar VLD-kandidaten gingen, waren bestemd voor vrouwen.

TABEL 30: Aantal en percentage voorkeurstemmen uitgebracht op vrouwen per partij op de kieslijsten voor het Vlaams Parlement

Partij		Aantal voorkeurstemmen voor vrouwen	Totaal aantal voorkeurstemmen	% voorkeurstemmen voor vrouwen
VLD-Vivant	VLD	548.657	1.454.870	37.7
	Vivant	20.918	45.096	46.4
	Totaal	569.575	1.499.966	38.0
SPA-Spirit	SPA	506.746	1.250.788	40.5
	Spirit	51.155	114.364	44.7
	Totaal	557.901	1.365.152	40.9
CD&V-N-VA	CD&V	974.956	2.036.415	47.9
	N-VA	97.506	307.852	31.7
	Totaal	1.072.462	2.344.267	45.7
Groen!		274.136	427.188	64.2
Vlaams Blok		553.769	1.381.424	40.1
Totaal		3.027.843	7.017.997	43.1

Wanneer we een gelijkaardige opdeling maken per kieskring, stellen we vast dat in geen enkele kieskring meer voorkeurstemmen worden uitgebracht op vrouwen dan op mannen. De kieskring waar het vaakst een voorkeurstem op vrouwen wordt uitgebracht is Oost-Vlaanderen (48.6%), op de voet gevolgd door Antwerpen (47.4%). In West-Vlaanderen wordt het minst vaak op vrouwen gestemd (35.2%) en ook Brussel scoort met 38.5% redelijk laag. Limburg (42.4%) en Vlaams-Brabant (40.9%) bevinden zich in de middenmoot.

TABEL 31: Aantal en percentage voorkeurstemmen uitgebracht op vrouwen per kieskring (verkiezingen voor het Vlaams Parlement)

Kieskring	Aantal voorkeurstemmen voor vrouwen	Totaal aantal voorkeurstemmen	% voorkeurstemmen voor vrouwen
Antwerpen	781.072	1.647.260	47.4
Brussel	23.451	60.841	38.5
Vlaams Brabant	391.647	947.595	40.9
Limburg	565.985	1.335.717	42.4
Oost-Vlaanderen	728.590	1.500.138	48.6
West-Vlaanderen	537.098	1.526.446	35.2
Totaal	3.027.843	7.017.997	43.1

Brussels Hoofdstedelijk Parlement – Ook bij de verkiezingen voor het Brussels Hoofdstedelijk Parlement werden er minder voorkeurstemmen op vrouwen uitgebracht dan op mannen (40.4%). Tussen de Vlaamse en de Franstalige partijen is er slechts een gering verschil van 1%. Net als voor het Vlaams Parlement hebben alleen de kiezers van de (Franstalige en Vlaamse) groene partijen meer voor vrouwen dan voor mannen gestemd (60.1% bij Ecolo en 68.8% bij Groen!). De kiezers van alle andere partijen

brachten in meerderheid voorkeurstemmen uit op mannelijke kandidaten. De kiezers van het Vlaams Blok hebben de minste voorkeurstemmen uitgebracht op vrouwen (29.7%). Het aandeel voorkeurstemmen dat de kiezers van de drie grote kartels op vrouwelijke kandidaten uitbrengen, schommelt telkens rond 40%.

Bij de Franstalige partijen werden 40.5% van de voorkeurstemmen op vrouwen uitgebracht. Bij Ecolo ging, zoals gezegd, de meerderheid van de voorkeurstemmen naar vrouwen. Ook de lijst van de cdH scoorde, met een aandeel van 43.9% voorkeurstemmen voor vrouwen, vrij hoog, terwijl vrouwelijke kandidaten bij de PS slechts 35.2% van de voorkeurstemmen kregen. Bij de MR en het FN schommelt het percentage voorkeurstemmen voor vrouwen rond 40%.

TABEL 32: Aantal en percentage voorkeurstemmen uitgebracht op vrouwen bij de verkiezing van het Brussels Hoofdstedelijk Parlement

Partij		Aantal voorkeurstemmen voor vrouwen	Totaal aantal voorkeurstemmen	% voorkeurstemmen voor vrouwen
VLD-Vivant	VLD	6.789	16.621	40.8
	Vivant	0	270	0.0
	Totaal	6.789	16.891	40.2
SPA-Spirit	SPA	5.057	11.950	42.3
	Spirit	1.756	5.484	32.0
	Totaal	6.813	17.434	39.1
CD&V-N-VA	CD&V	6.998	17.817	39.3
	N-VA	495	1.232	40.2
	Totaal	7.493	19.049	39.3
Groen!		6.631	9.763	68.8
Vlaams Blok		8.494	28.600	29.7
Totaal Vlaamse partijen		36.220	91.737	39.5
cdH		52.081	118.527	43.9
Ecolo		39.452	65.677	60.1
FN		11.279	26.682	42.3
MR		97.627	251.320	38.9
PS		87.641	249.350	35.2
Totaal Franstalige partijen		288.080	711.556	40.5
Totaal		324.300	803.293	40.4

Waals Parlement – Ook voor het Waals Parlement bedraagt het aandeel van de vrouwelijke voorkeurstemmen ongeveer 40%. In tegenstelling tot de andere drie parlementen is er geen enkele kieslijst waarop meer voorkeurstemmen voor vrouwen dan voor mannen werden uitgebracht. De partij waar procentueel gezien de meeste voorkeurstemmen aan vrouwen werden gegeven, is de PS (46.2%), op de voet gevolgd door Ecolo (45.5%). Bij de overige partijen gaan er relatief gesproken heel wat minder voorkeurstemmen naar vrouwen (39.5% bij het FN, 37.9% bij de MR en 36.2% bij cdH).

TABEL 33: Aantal voorkeurstemmen uitgebracht op vrouwen per partij bij de verkiezingen voor het Waals Parlement

Partij	Aantal voorkeurstemmen voor vrouwen	Totaal aantal voorkeurstemmen	% voorkeurstemmen voor vrouwen
cdH	175.839	486.347	36.2
Ecolo	71.283	156.769	45.5
FN	39.526	100.083	39.5
MR	227.823	600.666	37.9
PS	410.586	889.601	46.2
Totaal	925.057	2.233.466	41.4

Een analyse per kieskring maakt duidelijk dat de verdeling van de vrouwelijke voorkeurstemmen ongelijk is. In vijf van de dertien kieskringen gingen er meer voorkeurstemmen naar vrouwen dan naar mannen. Het betreft de kieskringen Charleroi (55.7%), Bergen (53.9%), Namen (52.8%), Neufchâteau-Virton (52.1%) en Zinnik (55.3%). De laagste score vinden we terug in de kieskring Thuin, waar slechts 30.8% van de voorkeurstemmen op vrouwelijke kandidaten wordt uitgebracht.

TABEL 34: Aantal voorkeurstemmen uitgebracht op vrouwen per kieskring (Waals Parlement)

Kieskring	Aantal voorkeurstemmen voor vrouwen	Totaal aantal voorkeurstemmen	% voorkeurstemmen voor vrouwen
Aarlen-Marche-Bastenaken	42.113	123.317	34.2
Charleroi	110.358	198.295	55.7
Dinant-Philippeville	52.458	141.894	37.0
Hoei-Borgworm	41.382	130.982	31.6
Luik	193.179	454.836	42.5
Bergen	61.022	113.150	53.9
Namen	118.520	224.470	52.8
Neufchâteau-Virton	45.936	88.097	52.1
Nijvel	88.242	246.895	35.7
Zinnik	30.928	55.978	55.3
Thuin	21.683	70.321	30.8
Doornik-Aat-Moeskroen	66.131	192.993	34.3
Verviers	53.156	164.671	32.3
Totaal	925.057	2.233.466	41.4

Parlement van de Duitstalige Gemeenschap – Vrouwelijke kandidaten behalen de minste voorkeurstemmen voor de verkiezing van het Duitstalige Parlement. Net een derde van het totale aantal voorkeurstemmen gaat naar vrouwen, met name 33.3%. De grote partijen CSP, PFF-MR en SP scoren nog lager. Bij de kleine partijen halen de vrouwelijke kandidaten relatief gezien aanzienlijk meer voorkeurstemmen.

TABEL 35: Aantal voorkeurstemmen uitgebracht op vrouwen per partij bij de verkiezingen voor het Duitstalig Parlement

Partij	Aantal voorkeurstemmen voor vrouwen	Totaal aantal voorkeurstemmen	% voorkeurstemmen voor vrouwen
CSP	8.792	26.987	32.6
PFF-MR	5.355	18.142	29.5
SP	4.308	15.990	26.9
Ecolo	3.271	6.643	49.2
PJU-PDB	4.970	13.274	37.4
Vivant	2.003	5.223	38.4
Totaal	28.699	86.259	33.3

Europees Parlement – Bij de Europese verkiezingen werd amper 36.4% van alle voorkeurstemmen uitgebracht op vrouwelijke kandidaten. Er zijn nochtans vier lijsten waarop er meer voorkeurstemmen voor vrouwen dan voor mannen werden uitgebracht: twee lijsten aan Vlaamse kant (Groen! met 60.3% en SPA-Spirit met 58%) en twee lijsten aan Franstalige kant (cdH met 62.8% en Ecolo met 55.1%). Bij cdH en SPA-Spirit werd de lijst trouwens ‘getrokken’ door een vrouw. De kiezers van het kartel VLD-Vivant (26.7%) aan Vlaamse kant en de PS (20.9%) aan Franstalige kant brachten de minste voorkeurstemmen uit op vrouwen.

TABEL 36: Aantal en percentage voorkeurstemmen uitgebracht op vrouwen bij de verkiezing van het Europees Parlement

Partij	Aantal voorkeurstemmen voor vrouwen	Totaal aantal voorkeurstemmen	% voorkeurstemmen voor vrouwen
VLD-Vivant	VLD	387.595	26.9
	Vivant	16.206	22.1
	Totaal	403.801	26.7
SPA-Spirit	SPA	431.269	62.4
	Spirit	89.869	43.2
	Totaal	521.138	58.0
CD&V-N-VA	CD&V	484.867	33.3
	N-VA	99.464	32.2
	Totaal	584.331	33.1
Groen!	249.518	413.676	60.3
Vlaams Blok	399.390	1.236.300	32.3
Totaal Vlaamse partijen	2.158.178	5.826.187	37.0
cdH	306.901	488.843	62.8
Ecolo	136.261	247.166	55.1
FN	51.673	133.113	38.8
MR	268.904	915.306	29.4
PS	205.809	987.309	20.9
Totaal Franstalige partijen	969.548	2.771.737	35.0
Totaal	3.127.726	8.597.924	36.4

2.2.2. Score van vrouwen op de 500-, 1000- of 2500-schaal

In het voorgaande werd geen rekening gehouden met de grootte van de kieskringen en dus van de partijlijsten. Nochtans worden de individuele scores van de kandidaten daardoor beïnvloed. Om de voorkeurstemmen van individuele kandidaten over de partijen en over de kieskringen heen toch met elkaar te kunnen vergelijken, ontwikkelde de Leuvense professor Wilfried Dewachter de zogenaamde 500-, 1000- en 2500-schalen.⁶ Deze schalen worden als volgt berekend: men deelt het absolute aantal voorkeurstemmen voor een kandidaat door 500, 1000 of 2500 (al naargelang de grootte van de kieskring) en men telt daarbij het quotiënt op dat wordt bekomen door het absolute aantal naamstemmen van een kandidaat, vermenigvuldigd met 100, te delen door het stemcijfer van de partij in de desbetreffende kieskring. De formule luidt dus als volgt:

$$\frac{\text{Absoluut aantal naamstemmen kandidaat}}{500 \text{ of } 1000 \text{ of } 2500} + \frac{\text{Absoluut aantal naamstemmen kandidaat} \times 100}{\text{Stemcijfer van de partij in de kieskring}}$$

De keuze van de precieze schaal is afhankelijk van de grootte van de kiescolleges. Hoe groter het aantal kiezers (en dus het aantal voorkeurstemmen dat een kandidaat kan behalen), hoe groter de factor in de noemer moet zijn om de resultaten met elkaar te kunnen vergelijken.

Daarom hanteren we voor de verkiezing van het Vlaams Parlement (kieskringen die samenvielen met de provincies) de 1000-schaal. Voor de verkiezing van het Brussels Hoofdstedelijk Parlement hebben we de 500-schaal gebruikt voor de Vlaamse partijen en de 1000-schaal voor de Franstalige partijen (omwille van het verschil in aantal kandidaten op de Vlaamse en de Franstalige kieslijsten). Voor de verkiezing van het Europees Parlement hanteren we de 2500-schaal. Voor de verkiezing van het Waals Parlement, waarvoor de kleine kieskringen behouden bleven, en voor de verkiezing van het Parlement van de Duitstalige Gemeenschap analyseren we de scores op de 500-schaal.

In de volgende paragrafen bespreken we het aandeel voorkeurstemmen dat vrouwelijke kandidaten hebben behaald. We gaan telkens na hoeveel vrouwelijke kandidaten er zich bevinden onder de 20% best scorende kandidaten. Daarna lichten we er de tien best scorende kandidaten per verkiezing uit. Het gaat met andere woorden niet om het absolute aantal voorkeurstemmen van de kandidaten, omdat die aantallen moeilijk onderling vergelijkbaar zijn. Via de voorkeurstemschalen worden, zoals eerder reeds aangegeven, de grootte van de kieskring en het electorale succes van de partij geneutraliseerd, zodat vergelijking over de districtgrenzen heen wel mogelijk wordt.

Vlaams Parlement – De gemiddelde score van vrouwelijke kandidaten op de 1000-schaal is 13.95, tegenover 14.59 voor de mannen. Onder de 20% best scorende kandidaten van de in totaal 1050 kandidaten, zijn er slechts 89 vrouwen (42.3%), tegenover 121 mannen (57.7%).

Tabel 37 geeft het overzicht van de tien grootste stemmentrekkers bij de verkiezing van het Vlaams Parlement op 13 juni 2004. Het ging telkens om lijsttrekkers. In de top 10 van grootste stemmentrekkers staan er slechts drie vrouwen: Inge Vervotte, Freya Van den Bossche en Joke Schauvliege. De hoge plaats van Vervotte in deze lijst kan te maken hebben de ruime bekendheid die ze reeds voor haar overstap naar de politiek genoot en de grote media-aandacht die zij kreeg in aanloop naar de verkiezingen. Dit geldt eveneens voor Freya Van den Bossche, maar veel minder voor de Oost-Vlaamse lijsttrekster Joke Schauvliege. Het is overigens opvallend dat ze allen vrij jong zijn en op het moment van de verkiezingen de leeftijd van 35 niet hadden bereikt.

TABEL 37: Top 10 van personen met de beste scores op de 1000-schaal voor het Vlaams Parlement

	Naam	Score	Partij	Kieskring	Plaats op lijst
1	Filip Dewinter	197.18	Vlaams Blok	Antwerpen	1
2	Inge Vervotte	184.15	CD&V	Antwerpen	1
3	Yves Leterme	164.24	CD&V	West-Vlaanderen	1
4	Steve Stevaert	149.69	SP.A	Limburg	1
5	Freya Van den Bossche	133.77	SP.A	Oost-Vlaanderen	1
6	Karel De Gucht	102.28	VLD	Oost-Vlaanderen	1
7	Johan Vande Lanotte	100.01	SP.A	West-Vlaanderen	1
8	Patrick Janssens	97.08	SP.A	Antwerpen	1
9	Joke Schauvliege	89.16	CD&V	Oost-Vlaanderen	1
10	Frank Vandembroucke	88.70	SP.A	Vlaams-Brabant	1

Brussels Hoofdstedelijk Parlement – Om de voorkeurstemmen van de kandidaten voor het Brussels Hoofdstedelijk Parlement te analyseren, gebruiken we voor de Vlaamse partijen de 500-schaal, omdat de Vlaamse kieslijsten redelijk beperkt zijn in omvang. Ook hier ligt de gemiddelde score van de Vlaamse mannen (6.47) hoger dan die van de vrouwen (5.04). Onder de 33 best scorende Vlaamse kandidaten (20% van het totale aantal van 165) vinden we twaalf vrouwen en 21 mannen, d.i. respectievelijk 36.4% en 63.6%.

Onder de tien personen van de Nederlandstalige partijen met de hoogste scores op de 500-schaal bevinden zich vier vrouwen: Brigitte Grouwels (CD&V), Adelheid Byttebier (Groen!), Yamila Idrissi (SP.A) en Annemie Neyts-Uyttebroeck (VLD). Alle grote partijen, op het Vlaams Blok na, hebben dus een vrouw in de top 10 van stemmentrekkers staan. Opvallend is ook dat van deze vier vrouwen enkel Adelheid Byttebier op een eerste plaats stond. De drie andere vrouwen hebben hun plaats in de top 10 veroverd vanop de tweede (Grouwels), derde (Idrissi) of zelfs de zestiende (Neyts) plaats. De top 3 bestaat dan weer wel enkel uit mannen. De eerste vrouw, Brigitte Grouwels, is pas op de vierde plaats terug te vinden.

TABEL 38: Top 10 van personen met de beste scores op de 500-schaal bij de verkiezing van het Brussels Hoofdstedelijk Parlement (Vlaamse partijen)

	Naam	Score	Partij	Plaats op lijst
1	Johan Demol	64.76	Vlaams Blok	1
2	Jos Chabert	49.72	CD&V	1
3	Guy Vanhengel	45.15	VLD	1
4	Brigitte Grouwels	31.53	CD&V	2
5	Adelheid Byttebier	28.54	Groen!	1
6	Pascal Smet	26.23	SP.A	1
7	Fouad Ahidar	20.16	Spirit	17
8	Yamila Idrissi	17.75	SP.A	3
9	Annemie Neyts-Uyttebroeck	15.21	VLD	16
10	Walter Vandembossche	15.21	CD&V	3

Voor de Franstalige partijen hanteren we de 1000-schaal, omdat er meer kandidaten op de Franstalige lijsten staan. Opnieuw stellen we vast dat de score van de vrouwelijke kandidaten (4.74) gemiddeld lager ligt dan de score van de mannelijke kandidaten (5.40). Onder de 20% best scorende Franstalige kandidaten bevinden zich 41 vrouwen (46.6%) en 47 mannen (53.4%).

In de top 10 van de Franstalige kandidaten vinden we drie vrouwen terug, die zich weliswaar achteraan de lijst bevinden: Evelyne Huytebroeck (Ecolo), Joëlle Milquet (cdH) en Frédérique Ries (MR). Van zowel de PS als het FN is er dus geen enkele vrouw terug te vinden in de top 10. Enkel Evelyne Huytebroeck stond op de eerste plaats van haar lijst. Milquet en Ries stonden respectievelijk op de 72ste (lijstduwer) en de 59ste plaats.

TABEL 39: Top 10 van personen met de beste scores op de 1000-schaal bij de verkiezing van het Brussels Hoofdstedelijk Parlement (Franstalige partijen)

	Naam	Score	Partij	Plaats op lijst
1	Charles Picqué	104.61	PS	1
2	Jacques Simonet	65.81	MR	1
3	Didier Gossuin	55.09	MR	2
4	Francis Delperée	30.63	cdH	2
5	Daniel Feret	29.41	FN	1
6	Benoît Cerexhe	24.84	cdH	1
7	Evelyne Huytebroeck	24.51	Ecolo	1
8	Joëlle Milquet	24.21	cdH	72
9	Frédérique Ries	13.95	MR	59
10	Emir Kir	13.09	PS	17

Waals Parlement – Voor de verkiezing van het Waals Parlement was het aangewezen om met de 500-schaal te werken, gezien de beperkte grootte van de kieskringen. Het is interessant dat de gemiddelde scores van de mannelijke en de vrouwelijke kandidaten amper van elkaar verschillen. De gemiddelde score op de 500-schaal van de vrouwen bedraagt 14.65 en die van de mannen 14.73. De mannen scoren, in tegenstelling tot de andere verkiezingen, dus amper hoger dan de vrouwen.

Onder de 20% best scorende kandidaten bevinden zich echter slechts 26.3% vrouwen, tegenover 73.7% mannen. In de top 10 van de grootste stemmentrekkers voor de Waalse parlementsverkiezingen bevindt zich overigens geen enkele vrouw. De eerste vrouw staat pas op de 19de plaats. Dit laat vermoeden dat de kiezers voor het Waals Parlement bijna evenveel voor vrouwen als voor mannen stemmen, maar dat de stemmen op vrouwen veel meer dan die op mannen verspreid zijn tussen verschillende kandidaten.

TABEL 40: Top 10 van personen met de beste scores op de 500-schaal bij de verkiezing van het Waals Parlement

	Naam	Score	Partij	Plaats op lijst
1	Jean-Claude Van Cauwenberghe	84.00	PS	1
2	Philippe Courard	71.62	PS	1
3	Rudy Demotte	69.87	PS	1
4	Michel Foret	66.24	MR	1
5	Serge Kubla	64.18	MR	1
6	Michel Lebrun	61.69	cdH	1
7	Hervé Jamar	58.39	MR	1
8	André Bouchat	57.85	cdH	1
9	Claude Eerdeken	55.80	PS	1
10	José Happart	50.87	PS	1

Parlement van de Duitstalige Gemeenschap – De gemiddelde score van de vrouwelijke kandidaten ligt beduidend lager dan die van de mannelijke kandidaten, met name respectievelijk op 7.87 en 13.27. Onder de 20% best scorende kandidaten (30 kandidaten) bevinden zich vijf vrouwen (16.7%). Er bevindt zich slechts één vrouw in de top 10 van best scorende kandidaten: Dorothea Schwall-Peters (PJU-PDB).

TABEL 41: Top 10 van personen met de beste scores op de 500-schaal bij de verkiezing van het Parlement van de Duitstalige Gemeenschap

	Naam	Score	Partij	Plaats op lijst
1	Oliver Paasch	63.08	PJU-PDB	1
2	Karl-Heinz Lambertz	44.08	SP	1
3	Bernd Gentges	43.25	PFF-MR	1
4	Louis Siquet	41.18	SP	2
5	Ernst Meyer	38.30	Vivant	1
6	Hans Niessen	37.18	Ecolo	1
7	Hubert Chantraine	34.77	CSP	1
8	Dorothea Schwall-Peters	33.01	PJU-PDB	2
9	Gerhard Palm	32.83	PJU-PDB	3
10	Berni Collas	30.63	PFF-MR	2

Europees Parlement – Voor de verkiezing van het Europees Parlement opteren we voor de 2500-schaal, omdat beide kieskringen respectievelijk het hele Vlaamse landsgedeelte en het hele Franstalige landsgedeelte beslaan, aangevuld met respectievelijk de Nederlandstalige en de Franstalige inwoners uit Brussel.

We noteren voor deze verkiezingen het grootste verschil tussen de gemiddelde scores van de Nederlandstalige mannen en vrouwen: de gemiddelde score van mannen is 34.4, terwijl deze van vrouwen op 21.1 ligt. Bij de Franstalige partijen is het verschil opmerkelijk kleiner: de mannen halen een gemiddelde score van 22.4 en de vrouwen scoren gemiddeld 20.1. Onder de 20% best scorende kandidaten bevinden zich aan Vlaamse zijde zeven vrouwen en vijftien mannen (een verhouding van 31.8%-68.2%), terwijl aan Franstalige zijde de verhouding op vijf vrouwen en tien mannen ligt (33.3%-66.7%).

De vrouwen behoorden bij de Europese verkiezingen niet tot de top van de grote stemmentrekkers bij de Vlaamse partijen. Er stonden slechts twee vrouwen in de top 10: Mia De Vits (SP.A) op de vierde plaats en Marianne Thyssen (CD&V) op de tiende plaats. De Vits was lijsttrekster; Thyssen stond op de tweede plaats van de CD&V-N-VA-lijst.

TABEL 42: Top 10 van personen met de beste scores op de 2500-schaal bij de verkiezing van het Europees Parlement (Vlaamse partijen)

	Naam	Score	Partij	Plaats op lijst
1	Jean-Luc Dehaene	318.1	CD&V	1
2	Guy Verhofstadt	199.3	VLD	1
3	Frank Vanhecke	132.2	Vlaams Blok	1
4	Mia De Vits	109.0	SPA	1
5	Filip Dewinter	98.2	Vlaams Blok	14
6	Dirk Sterckx	92.8	VLD	1
7	Karel De Gucht	81.8	VLD	2
8	Ivo Belet	69.6	CD&V	3
9	Geert Bourgeois	65.2	N-VA	14
10	Marianne Thyssen	56.9	CD&V	2

Bij de Franstalige partijen zijn de vrouwen een beetje beter vertegenwoordigd in de top 10 van de stemmentrekkers. We vinden namelijk drie vrouwen terug in de top 10: Joëlle Milquet (cdH) op de derde plaats, Frédérique Ries (MR) op de vierde plaats en Isabelle Durant (Ecolo) op de vijfde plaats. Opvallend is dat twee van deze drie vrouwen (Joëlle Milquet en Frédérique Ries) ook in de top 10 van de Brusselse stemmentrekkers terug te vinden zijn. Deze drie vrouwen stonden elk bovenaan de lijst, respectievelijk op de eerste, de derde en de tweede plaats.

TABEL 43: Top 10 van personen met de beste scores op de 2500-schaal bij de verkiezing van het Europees Parlement (Franstalige partijen)

	Naam	Score	Partij	Plaats op lijst
1	Elio Di Rupo	248.5	PS	1
2	Louis Michel	179.7	MR	1
3	Joëlle Milquet	128.8	cdH	1
4	Frédérique Ries	67.5	MR	3
5	Isabelle Durant	60.1	Ecolo	2
6	Philippe Busquin	58.8	PS	1ste opv.
7	Didier Reynders	52.4	MR	6de opv.
8	Raymond Langendries	34.1	cdH	1ste opv.
9	Michel Daerden	32.7	PS	9
10	Daniel Féret	32.4	FN	1

2.3. Wijze waarop vrouwen in het parlement terecht komen

Naar aanleiding van het aanzienlijk aantal politici dat op twee of meerdere lijsten stond, vormde de opvolging een bijkomend spoor om een mandaat op te nemen. Door de onverenigbaarheid van mandaten in meerdere assemblees en omdat ook een aanzienlijk aantal federale parlementsleden op de lijsten figureerden zonder het oogmerk om daadwerkelijk een mandaat op te nemen in een regionaal parlement of in het Europees Parlement, was dit voor veel hooggeplaatste kandidaat-opvolgers een realistische piste om in het parlement te gaan zetelen. Te meer omdat er ook na de regeringsvorming bijkomende opvolgers moesten worden aangeduid. Het is daarom interessant om te analyseren in hoeverre deze opvolgingsplaatsen hebben bijgedragen aan de verhoging van het aantal vrouwen in de parlementen.

TABEL 44: Zie blz 66

Vlaams Parlement – Op 13 juni 2004 werden veertig vrouwen verkozen, d.i. 32.3% van het totale aantal zetels in het Vlaams Parlement (124). Eind september 2005 zetelden echter slechts 39 vrouwen in het Parlement. Met andere woorden, het proces van opvolging had een licht negatieve invloed op het aantal vrouwen in het Vlaams Parlement. Van de veertig verkozen vrouwen hebben er 25 gebruik kunnen maken van de overdracht van stemmen. De overige vijftien haalden hun mandaat op basis van hun aantal voorkeurstemmen. Hiervan werden er acht verkozen buiten de nuttige volgorde.

In de eerste vijftien maanden na de verkiezingen lieten zeven van de veertig verkozen vrouwen zich opvolgen. Twee werden opgevolgd door een andere vrouw, de vijf overige werden opgevolgd door een man. Wanneer alle opvolgingen in de eerste vijftien maanden in beschouwing worden genomen, tellen we zes vrouwelijke opvolgers. Twee vrouwen kwamen dus in de plaats van een andere vrouwelijke gekozen, de vier overige vrouwelijke opvolgers volgden een mannelijke gekozen op.

TABEL 45: Herkomst van de vrouwelijke leden van het Vlaams Parlement per partij

Partij	Verkozen		Opvolger	Totaal
	Met overdracht stemmen	Zonder overdracht stemmen		
VLD-Vivant	7	1	1	9
SPA-Spirit	3	1	2	6
CD&V-N-VA	6	5	1	12
Groen!	0	2	0	2
Vlaams Blok	7	1	2	10
Totaal	23	10	6	39

Met uitzondering van de groene vrouwelijke parlementsleden, die op basis van de eigen score verkozen geraakten, moesten de meeste vrouwen een beroep doen op de overdracht van de lijststem om verkozen te geraken. Hieruit blijkt nogmaals het niet te onderschatten belang van een gunstige plaats op de lijst.

Bij het kartel CD&V/N-VA speelt dit ook iets minder sterk een rol, omdat de kiezers ervan een aanzienlijk aantal vrouwelijke parlementsleden verkozen door middel van voorkeurstemmen. De plaats van de vrouwen op de opvolgerslijsten is dan weer niet erg rooskleurig. Goede opvolgersplaatsen werden in 2004 niet of nauwelijks aangewend om het aandeel vrouwelijke parlementsleden op een indirecte manier op te krikken.

TABEL 44: Herkomst van vrouwelijke gekozenen in het Vlaams Parlement, het Brussels Hoofdstedelijk Parlement, het Waals Parlement en het Europees Parlement (situatie per 31 oktober 2005)

Rechtstreeks verkozen vrouwen	Vlaams Parlement	Vlaamse delegatie in BHR	Franstalige delegatie in BHR	Waals Parlement	Parlement van de Duitstalige Gemeenschap	Europees Parlement
Vrouwen die verkozen zijn met gebruik van lijststemmen en niet buiten de nuttige volgorde	25	4	14	13	4	6
Vrouwen die verkozen zijn zonder overdracht van stemmen	15	3	20	1	2	1
* buiten de nuttige volgorde	8	2	15	1	1	0
* binnen de nuttige volgorde	7	1	5	0	1	1
Totaal aantal rechtstreeks verkozen vrouwen	40	7	34	14	6	7
Opvolgers						
Vrouwen die werden opgevolgd omwille van:						
* een ministerpost in de regionale regering (Vlaamse, Brusselse, Franse Gemeenschap, Waalse Regering)	2	1	3	0	0	0
* een federaal parlementair mandaat	3	0	4	0	0	1
* regeringsfunctie in de federale regering	2	0	0	0	0	0
* een mandaat in een ander regionaal Parlement	0	1	1	0	0	0
Totaal aantal opgevolgde vrouwen	7	2	8	0	2*	1
Vrouwelijke opvolgers:						
* vrouwen die een man opvolgen	4	0	1	2	2	1
* vrouwen die een vrouw opvolgen	2	1	4	0	1	0
Totaal aantal vrouwelijke opvolgers	6	1	5	2	3	1
Mannelijke opvolgers die een vrouw opvolgen	5	1	4	0	1	0
Totaal aantal effectief zetelende vrouwen	39	6	31	16	7	7

Slechts zes van de 39 vrouwen in het Vlaams Parlement zijn opvolgers. Het overgrote deel van de vrouwen belandt dus in het parlement omdat ze zijn verkozen, al dan niet dankzij de overdracht van stemmen.

Brussels Hoofdstedelijk Parlement – Onmiddellijk na de verkiezingen van 13 juni 2004 bestond de Brusselse Hoofdstedelijke Raad uit 52 mannen en 41 vrouwen. De vrouwen hadden aldus een aandeel van 44% van het totale aantal zetels. Twee jaar later telt het parlement vier vrouwen minder in zijn rangen. Het effect van de opvolgingen is dus netto negatief geweest voor de vrouwelijke vertegenwoordiging. Aan Vlaamse zijde daalde het aantal vrouwen van 7 naar 6, aan Franstalige zijde van 34 naar 31. Van de zes Vlaamse vrouwen die eind augustus 2006 zetelden in het Parlement van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, hebben er drie gebruik kunnen maken van de overdracht van lijststemmen, twee werden op eigen kracht verkozen en één werd lid van de vergadering als opvolgster.

Wat de Franstalige partijen betreft, is er vooreerst de vaststelling dat het om een aanzienlijk aandeel vrouwelijke parlementsleden gaat. Eind augustus 2006 gaat het om 31 vrouwen op een totaal aandeel van 72 zetels voor Franstaligen (of 43%). Veertien onder hen werden op 13 juni 2004 verkozen met behulp van de overdracht van de lijststemmen, terwijl twintig vrouwen op eigen kracht en dankzij hun aantal voorkeurstemmen werden verkozen. Door het proces van de opvolgingen kwamen in de loop van de volgende twee jaar nog eens vijf vrouwen in het parlement: vier kwamen in de plaats van een andere vrouw, één volgde een man op.

TABEL 46: Herkomst van de vrouwelijke leden van het Brussels Hoofdstedelijk Parlement per partij (situatie per 31 augustus 2006)

Partij	Verkozen		Opvolger	Totaal
	Dankzij de overdracht van de lijststemmen	Zonder overdracht van lijststemmen		
VLD-Vivant	1	1	0	2
SPA-Spirit	1	0	0	1
CD&V-N-VA	0	0	1	1
Groen!	1	0	0	1
Vlaams Blok	0	1	0	1
Totaal Vlaamse partijen	3	2	1	6
PS	4	5	3	12
MR	5	6	1	12
cdH	2	0	1	3
Ecolo	1	1	0	2
FN	2	0	0	2
Totaal Franstalige partijen	14	12	5	31
Totaal	17	14	6	37

Waal Parlement – Bij de verkiezing van het Waals Parlement werden er op 13 juni 2004 veertien vrouwen rechtstreeks verkozen (18.7%). Het aandeel vrouwelijke mandatarissen is in de loop van het opvolgingsproces echter aangegroeid met twee eenheden, zodat er eind september 2005 zestien vrouwen in het Waals Parlement zetelden (21.3%). Slechts één vrouw is zonder overdracht van stemmen (en buiten de nuttige volgorde) verkozen. Geen enkele vrouwelijke gekozene heeft verzaakt aan haar parlementaire mandaat en moest dus worden opgevolgd. Er zijn wel twee vrouwen die een man opvolgen.

TABEL 47: Herkomst van de vrouwelijke leden van het Waals Parlement per partij

Partij	Verkozen		Opvolger	Totaal
	Dankzij de overdracht van de lijststemmen	Zonder overdracht van lijststemmen		
PS	5	0	1	6
MR	6	1	1	8
CdH	1	0	0	1
Ecolo	1	0	0	1
FN	0	0	0	0
Totaal	13	1	2	16

Parlement van de Duitstalige Gemeenschap – Op 13 juni 2004 werden zes vrouwen rechtstreeks verkozen voor het Parlement van de Duitstalige Gemeenschap, waarvan twee zonder overdracht van stemmen. Twee van de verkozen vrouwen werden opgevolgd; drie vrouwen volgden gekozenen op die verzaakten aan hun mandaat.

Europees Parlement – Voor het Europees Parlement waren er op 13 juni 2004 slechts vier vrouwen verkozen op Vlaamse kieslijsten; eind 2005 zetelden vijf Vlaamse vrouwen in het Parlement. Dit betekent dat het opvolgingsproces dus een positieve invloed heeft gehad. Van de vier rechtstreeks verkozen Vlaamse vrouwen is slechts één verkozen zonder overdracht van stemmen. Drie anderen werden verkozen binnen de nuttige volgorde en met behulp van de lijststemmen. Doordat geen enkele vrouwelijke gekozenen heeft verzaakt aan haar mandaat en Geert Bourgeois, die minister van Bestuurszaken, Buitenlands Beleid, Media en Toerisme werd in de Vlaamse regering, werd opgevolgd door een vrouw, is het aantal vrouwen dus met één eenheid gestegen. Bij de Franstalige partijen waren er drie vrouwen rechtstreeks verkozen. Een van hen heeft echter haar Europees mandaat niet opgenomen, omdat ze ervoor opteerde haar zetel in het Federaal Parlement te behouden. Zo zetelden er eind september 2005 nog slechts twee Franstalige vrouwen in het Europees Parlement.

TABEL 48: Herkomst van de vrouwelijke leden van het Europees Parlement per partij

Partij	Verkozen		Opvolger	Totaal
	Dankzij de overdracht van de lijststemmen	Zonder overdracht van lijststemmen		
VLD-Vivant	1	0	0	1
SP.A-Spirit	1	1	0	2
CD&V-N-VA	1	0	1	2
Groen!	0	0	0	0
Vlaams Blok	0	0	0	0
Totaal Vlaamse partijen	3	1	1	5
PS	1	0	0	1
MR	0	1	0	1
cdH	0	0	0	0
Ecolo	0	0	0	0
FN	0	0	0	0
Totaal Franstalige partijen	1	1	0	2
Totaal	4	2	1	7

3. Profiel van de vrouwelijke kandidaten en gekozenen

Na de analyse en beschrijving van de toegang van vrouwen tot de parlementen gaan we dieper in op de kenmerken van de vrouwelijke kandidaten en mandatarissen. We doen dit aan de hand van een analyse van de meest relevante sociografische gegevens. We zullen deze gegevens zo veel mogelijk toetsen aan en vergelijken met die van de mannelijke populatie kandidaten en gekozenen.

Deze gegevens werden verzameld in het kader van het lopende KANDI2004-/CANDI2004-onderzoek van het Centrum voor Politicologie (K.U.Leuven) en het CEVIPOL (ULB). De inventarisering van gegevens gebeurde in aanloop naar de verkiezingen van 2004. Voor de verkiezingen van het Parlement van de Duitstalige Gemeenschap werden niet alle gegevens verzameld. We beschikken niet over de gegevens over de woonplaats, het beroep en de gemeentelijke mandaten van de kandidaten van dit Parlement. Daarom zal het Parlement van de Duitstalige Gemeenschap niet systematisch worden besproken in wat volgt.

3.1. Leeftijd

Vlaams Parlement – Vrouwelijke kandidaten voor het Vlaams Parlement zijn gemiddeld twee jaar jonger dan de mannelijke kandidaten: de gemiddelde leeftijd bedraagt respectievelijk 42 jaar en 44 jaar. Op zeven lijsten na beantwoorden alle lijsten aan dit algemene patroon dat de mannelijke kandidaten ouder zijn dan de vrouwelijke kandidaten. De zeven uitzonderingen zijn vijf lijsten van Groen!, één lijst van de CD&V-N-VA en één lijst van het Vlaams Blok. Wanneer we enkel de gekozenen in beschouwing nemen, dan worden de verschillen aanzienlijk groter. De verkozen vrouwen zijn gemiddeld twee jaar jonger dan de vrouwelijke kandidaten (40 jaar ten opzichte van 42 jaar), terwijl dit bij mannen net omgekeerd is (49 jaar voor de gekozenen ten opzichte van 44 jaar voor de kandidaten). Het leeftijdsverschil bij de gekozenen groeit daardoor aan tot negen jaar. Bijgevolg kunnen we besluiten dat het leeftijdsverschil tussen mannen en vrouwen bij de kandidaten niet zo groot is, maar dat het vooral jonge vrouwen zijn die verkozen geraakten, terwijl dat voor de mannen niet het geval was.

Wat de spreiding van de kandidaten en de gekozenen over de leeftijdscategorieën betreft, hebben eerdere studies van alle Vlaamse verkiezingskandidaten al gewezen op belangrijke verschillen.⁷ Die scheef-trekking is bijzonder frappant wat de gekozenen betreft. Onder de kandidaten vinden we gelijke modale klassen: de veertigjarigen zijn zowel onder mannen als onder vrouwen het meest talrijk, gevolgd door respectievelijk de 30-jarigen en de 50-jarigen. In die studies werd ook gewezen op de bijzonder slechte vertegenwoordiging van 60-plussers, zowel onder de kandidaten als onder de gekozenen (hoogstens 8.7%).

Wat de gekozenen betreft, is er een manifeste oververtegenwoordiging van de 30-jarigen onder de vrouwen: de helft van de gekozenen is tussen 30 en 39 jaar oud. Onder de mannelijke gekozenen is niemand jonger dan 30 jaar en is er nauwelijks spreiding: vier op vijf mannelijke gekozenen situeert zich in de leeftijdscategorieën van 40 tot 59 jaar oud.

TABEL 49: Spreiding van de leeftijdscategorieën van kandidaten en gekozenen voor het Vlaams Parlement

Leeftijdscategorie	Vrouwelijke kandidaten		Mannelijke kandidaten		Vrouwelijke gekozenen		Mannelijke gekozenen	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Jonger dan 20	3	0.6	2	0.4	0	0.0	0	0.0
20-29	79	15.1	43	8.1	5	12.5	0	0.0
30-39	140	26.8	121	22.9	20	50.0	10	11.9
40-49	170	32.6	195	36.9	5	12.5	35	41.7
50-59	91	17.4	122	23.1	7	17.5	32	38.1
60-69	34	6.5	42	7.9	3	7.5	7	8.3
70-79	5	1.0	3	0.6	0	0.0	0	0.0
80-89	0	0.0	1	0.2	0	0.0	0	0.0
Totaal	522	100.0	529	100.1	40	100.0	84	100.1

Brussels Hoofdstedelijk Parlement – Onder de Vlaamse kandidaten is het opvallend dat het aandeel 20-29-jarigen beduidend groter is bij de vrouwen (16%) dan bij de mannen (7.1%). De dertigers zijn dan weer beter vertegenwoordigd bij de mannen (31%) dan bij de vrouwen (24.7%), net zoals de vijftigers (23.8% bij de mannen ten opzichte van 16% bij de vrouwen). De modale klassen bij de vrouwen zijn de klassen van de dertigers en de veertigers, bij de mannen zijn dat die van de dertigers en de vijftigers. Bij de Franstalige kandidaten zijn de verschillen tussen beide geslachten minder uitgesproken dan bij de Nederlandstalige kandidaten. De spreiding over de verschillende leeftijdscategorieën verloopt ongeveer gelijkaardig, al zijn er onder de vrouwen meer veertigers en onder de mannen meer vijftigers.

TABEL 50: Spreiding van de kandidaten voor het Brussels Hoofdstedelijk Parlement over de verschillende leeftijdscategorieën

Leeftijdscategorie	Nederlandstalige partijen				Franstalige partijen			
	Vrouwen		Mannen		Vrouwen		Mannen	
	N	%	N	%	N	%	N	%
20-29	13	16.0	6	7.1	19	8.5	14	6.5
30-39	20	24.7	26	31.0	42	18.8	37	17.1
40-49	19	23.5	18	21.4	81	36.3	69	31.8
50-59	13	16.0	20	23.8	53	23.8	59	27.2
60-69	11	13.6	11	13.1	19	8.5	24	11.1
70-79	5	6.2	2	2.4	9	4.0	14	6.5
80-89	0	0.0	1	1.2	0	0.0	0	0.0
Totaal	81	100.0	84	100.0	223	99.9	217	100.2

De spreiding van de gekozenen verschilt in weinig van deze van de kandidaten. De helft van de Franstalige vrouwen die een zetel in de wacht sleepten zijn veertigers, terwijl ook de vijftigers goed vertegenwoordigd zijn (29.4%). Onder de mannelijke gekozenen vinden we iets meer vijftigers (35.8%) dan veertigers (31.6%). Met 18.4% zijn ook de zestigers redelijk goed vertegenwoordigd onder de mannelijke gekozenen. Dit staat in schril contrast met de slechts ene vrouwelijke gekozenen die ouder is dan 60 jaar.

Bij de Nederlandstalige vrouwen bevindt zich de grootste groep gekozenen in de categorie 40 tot 49 jaar,

terwijl dit bij de mannen in de groep 30 tot 39 jaar is. Jos Chabert (CD&V) is, over alle verkiezingen beschouwd, de enige 70-plusser die op 13 juni 2004 werd verkozen. Opvallend is het gebrek aan mannelijke twintigers onder de gekozenen.

TABEL 51: Spreiding van de gekozenen van het Brussels Hoofdstedelijk Parlement over de verschillende leeftijdscategorieën

Leeftijdscategorie	Nederlandstalige partijen				Franstalige partijen			
	Vrouwen		Mannen		Vrouwen		Mannen	
	N	%	N	%	N	%	N	%
20-29	2	28.6	0	0.0	1	2.9	0	0.0
30-39	1	14.3	4	40.0	5	14.7	5	13.2
40-49	3	42.9	2	20.0	17	50.0	12	31.6
50-59	1	14.3	3	30.0	10	29.4	14	36.8
60-69	0	0.0	0	0.0	1	2.9	7	18.4
70-79	0	0.0	1	10.0	0	0.0	0	0.0
80-89	0	0.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0
Totaal	7	100.0	10	100.0	34	99.9	38	100.0

Waal Parlement – Zowel bij de mannelijke als bij de vrouwelijke kandidaten is de categorie 40-49-jarigen de modale klasse. Dit lijkt echter de enige grote overeenkomst te zijn tussen beide geslachten. Over het algemeen werden meer jonge vrouwen dan jonge mannen gerekruteerd. Ruim tweederde (67.5%) van de vrouwelijke kandidaten was jonger dan 50 jaar, terwijl dat bij de mannen 'slechts' om de helft ging (55.6%). Opnieuw is er een opvallend lage aanwezigheid van twintigers onder de mannen (7.6%). Bij de vrouwen bedroeg het aandeel van deze leeftijdscategorie 14.2%. Ten slotte is er de opvallende vaststelling dat liefst veertien vrouwelijke kandidaten ouder dan 70 jaar waren.

TABEL 52: Spreiding van de kandidaten en gekozenen voor het Waals Parlement over de verschillende leeftijdscategorieën

Leeftijdscategorie	Vrouwelijke kandidaten		Mannelijke kandidaten		Vrouwelijke gekozenen		Mannelijke gekozenen	
	N	%	N	%	N	%	N	%
30-39	98	26.2	67	17.5	7	50.0	7	11.5
40-49	105	28.1	117	30.5	3	21.4	18	29.5
50-59	85	22.7	125	32.6	4	28.6	24	39.3
60-69	19	5.1	43	11.2	0	0.0	11	18.0
70-79	14	3.7	3	0.8	0	0.0	1	1.6
Totaal	374	100.0	384	100.2	14	100.0	61	99.9

Wanneer we de focus richten op de gekozenen valt het op dat er, ondanks de aanwezigheid van 82 kandidaten uit deze categorie, geen enkele gekozenen jonger is dan 30 jaar. De dertigers zijn bij de vrouwen goed voor 50% van alle gekozenen; bij de mannelijke gekozenen bedraagt dit aandeel slechts 11.5%. De modale mannelijke gekozenen is tussen 50 en 60 jaar oud (39.3%). Tenslotte stellen we vast dat er van de 33 kandidates die ouder waren dan 60 jaar geen enkele daadwerkelijk verkozen geraakte, terwijl ongeveer één op vijf van de mannelijke gekozenen ouder was dan 60 jaar.

Parlement van de Duitstalige Gemeenschap – Het hoogste aandeel vrouwelijke kandidaten is te vinden in de categorie 20-29 jaar (26.4%); de meeste mannelijke kandidaten komen uit de categorie 50-59 jaar (34.6%). Gemiddeld zijn de vrouwelijke kandidaten duidelijk jonger dan de mannelijke kandidaten: 40.8 jaar tegenover 47.4 jaar. Dat blijkt ook uit het feit dat de 68% van de vrouwelijke kandidaten jonger is dan 50 jaar (tegenover 51.3% van de mannelijke kandidaten) en dat slechts 6.9% van de vrouwelijke kandidaten ouder is dan 60 jaar (tegenover 14.1% van de mannelijke kandidaten).

De zes vrouwelijke gekozenen zijn allen tussen 40 en 60 jaar. Bij de mannen gaat het vooral om vijftigers. De gemiddelde leeftijd van de gekozenen ligt duidelijk hoger dan bij de kandidaten: 47.7 jaar bij de vrouwen en 51.4 jaar bij de mannen.

TABEL 53: Spreiding van de kandidaten en gekozenen voor het Parlement van de Duitstalige Gemeenschap over de verschillende leeftijdscategorieën

Leeftijdscategorie	Vrouwelijke kandidaten		Mannelijke kandidaten		Vrouwelijke gekozenen		Mannelijke gekozenen	
	N	%	N	%	N	%	N	%
20-29	19	26.4	7	9.0	0	0.0	0	0.0
30-39	15	20.8	14	17.9	0	0.0	4	21.1
40-49	15	20.8	19	24.4	3	50.0	2	10.5
50-59	18	25.0	27	34.6	3	50.0	11	57.9
60-69	5	6.9	10	12.8	0	0.0	2	10.5
70-79	0	0.0	1	1.3	0	0.0	0	0.0
Totaal	72	100.0	78	100.0	6	100.0	19	100.0

Europees Parlement – Bij de Nederlandstalige kandidaten voor het Europees Parlement is zowel voor de mannen als voor de vrouwen de categorie van de veertigers de modale klasse. Daarna volgen de vijftigers. Opnieuw situeert het grote verschil zich in het aandeel twintigers dat op de kieslijsten staat. Bij de vrouwen bedraagt het aandeel twintigers 18.2%, bij de mannen slechts 7.3%. Mannen zijn dan veel beter vertegenwoordigd in de categorie van de 40-49-jarigen (40%), terwijl net geen derde (30.9%) van de vrouwelijke kandidaten tot deze leeftijdscategorie behoort.

Bij de Franstalige kandidaten is er een aanzienlijk grotere spreiding over de verschillende leeftijdscategorieën. De vrouwelijke kandidaten zijn overwegend dertigers (33.3%) en veertigers (30.6%), terwijl bij de mannen de vijftigers (30.8%) en de zestigers (28.2%) de meeste kandidaten leveren. In tegenstelling tot bij de Vlaamse partijen, wordt er een niet onaanzienlijk aantal plaatsen voorbehouden aan 60- en zelfs 70-plussers.

TABEL 54: Spreiding van de kandidaten voor het Europees Parlement over de verschillende leeftijdscategorieën

Leeftijdscategorie	Nederlandstalige partijen				Franstalige partijen			
	Vrouwen		Mannen		Vrouwen		Mannen	
	N	%	N	%	N	%	N	%
20-29	10	18.2	4	7.3	2	5.6	3	7.7
30-39	9	16.4	10	18.2	12	33.3	5	12.8
40-49	17	30.9	22	40.0	11	30.6	5	12.8
50-59	14	25.5	14	25.5	6	16.7	12	30.8
60-69	5	9.1	4	7.3	3	8.3	11	28.2
70-79	0	0.0	1	1.8	2	5.6	3	7.7
80-89	0	0.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0
Totaal	55	100.1	55	100.1	36	100.1	39	100.1

Het geringe aantal gekozenen levert een zeer vreemd beeld. Onder de Franstalige vrouwen bevinden zich twee kandidates uit de categorie 40-49-jarigen en één uit de categorie van de zestigers. Vijf van de zes verkozen mannen daarentegen zijn vijftigers en de overige mannelijke gekozen is een zestiger. Bij de Nederlandstalige vrouwen bestaan de gekozenen uit één veertiger, twee vijftigers en één zestiger. Bij de Nederlandstalige mannelijke gekozenen zijn er een twintiger en een dertiger. De meeste mannelijke gekozenen komen echter uit de categorieën 40-49 jaar en 50-59 jaar. Onder de mannelijke gekozenen bevindt zich ten slotte ook nog een zestiger.

TABEL 55: Spreiding van de gekozenen voor het Europees Parlement over de verschillende leeftijdscategorieën

Leeftijdscategorie	Nederlandstalige partijen				Franstalige partijen			
	Vrouwen		Mannen		Vrouwen		Mannen	
	N	%	N	%	N	%	N	%
20-29	0	0.0	1	10.0	0	0.0	0	0.0
30-39	0	0.0	1	10.0	0	0.0	0	0.0
40-49	1	25.0	4	40.0	2	66.6	0	0.0
50-59	2	50.0	3	30.0	0	0.0	5	83.3
60-69	1	25.0	1	10.0	1	33.3	1	16.7
70-79	0	0.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0
80-89	0	0.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0
Totaal	4	100.0	10	100.0	3	99.9	6	100.0

Uit de analyse blijkt dus een opmerkelijk leeftijdsverschil in rekrutering van mannelijke en vrouwelijke kandidaten. In Tabel 56 wordt het aandeel van de min- en de plus-veertigers tegenover elkaar gezet. De opdeling werd gemaakt voor vrouwen en mannen en voor kandidaten en gekozenen. Het aandeel kandidates jonger dan 40 jaar is telkens hoger dan dat van mannelijke kandidaten jonger dan 40 jaar. Het aandeel vrouwelijke gekozenen jonger dan 40 jaar is eveneens systematisch hoger dan dat van mannelijke gekozenen in die leeftijdsklasse, met uitzondering van het Parlement van de Duitstalige Gemeenschap en het Europees Parlement, waar geen enkele candidate jonger dan 40 jaar is verkozen.

Maar voor alle parlementen geldt anderzijds dat de meerderheid van vrouwelijke kandidaten ouder dan 40 jaar is. Met uitzondering van het Vlaams Parlement en het Waals Parlement is het aandeel vrouwelijke gekozenen ouder dan 40 jaar eveneens hoger dan dat van vrouwelijke gekozenen jonger dan 40 jaar. In alle parlementen is de grote meerderheid van mannelijke gekozenen ouder dan 40 jaar.

TABEL 56: Procentueel aandeel van kandidaten⁸

	Jonger dan 40 jaar				40 jaar of ouder			
	Kandidaten		Gekozenen		Kandidaten		Gekozenen	
	V	M	V	M	V	M	V	M
Vlaams Parlement	42.5	31.4	62.5	11.9	57.5	68.6	37.5	88.1
Brussels Hoofdstedelijk Parlement - Vlaamse lijsten	40.7	38.1	42.9	40.0	59.3	61.9	57.1	60.0
Brussels Hoofdstedelijk Parlement - Franstalige lijsten	27.3	23.6	17.6	13.2	72.7	76.4	82.4	86.8
Waals Parlement	40.4	25.1	50.0	11.5	59.6	74.9	50.0	88.5
Parlement van de Duitstalige Gemeenschap	47.2	26.9	0.0	21.1	52.8	73.1	100.0	78.9
Europees Parlement - Vlaamse partijen	34.6	25.5	0.0	20.0	65.4	74.5	100.0	80.0
Europees Parlement - Franstalige partijen	38.9	20.5	0.0	0.0	61.1	79.5	100.0	100.0

3.2. Beroep

De verdeling van de beroeps categorieën gebeurde op basis van het beroep dat de kandidaten zelf opgeven op de kieslijsten die, zoals de kieswet het voorschrijft, worden gedeponeerd bij de Rechtbank van Eerste Aanleg in de hoofdplaats van de kieskring. In Vlaanderen staan er ogenschijnlijk relatief weinig politieke mandatarissen op de kandidatenlijsten. We veronderstellen echter dat zij veeleer hun basisberoep opgeven in plaats van hun politiek mandaat. Voor de Franstalige kandidaten in Brussel en Wallonië lijkt dat minder het geval te zijn.

Vlaams Parlement – Bij de vrouwelijke kandidaten zijn de bediendes het best vertegenwoordigd, gevolgd door het onderwijzend personeel en de vrije beroepen. Ook bij de mannen is het grootste aandeel kandidaten tewerkgesteld als bediende. Er is verder een opvallende vertegenwoordiging van de vrije beroepen, zowel bij de mannen als bij de vrouwen. Toch zijn er ook enkele opvallende verschillen tussen de mannelijke en de vrouwelijke kandidaten. Zo is het onderwijzend personeel sterk vertegenwoordigd onder de vrouwelijke kandidaten, terwijl dat niet het geval is bij de mannelijke kandidaten. Verder zien we nog dat er zich onder de mannelijke kandidaten beduidend meer zelfstandigen en kaderleden bevinden dan onder de vrouwen en dat er bij de vrouwelijke kandidaten veertig thuiswerkenden zijn, terwijl er dit bij de mannen slechts twee zijn. Het is opmerkelijk dat alle beroeps categorieën door minstens tien kandidaten zijn vertegenwoordigd, wanneer de verdeling over de mannelijke en de vrouwelijke kandidaten wordt samengenomen.

TABEL 57: Beroep van de kandidaten en gekozenen voor het Vlaams Parlement

Beroep	Vrouwelijke kandidaten		Mannelijke kandidaten		Vrouwelijke gekozenen		Mannelijke gekozenen	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Gepensioneerd	18	3.5	17	3.2	1	2.5	2	2.4
Student	15	2.9	14	2.6	0	0.0	0	0.0
Werkloos	8	1.5	5	0.9	0	0.0	1	1.2
Zelfstandige ⁹	42	8.1	69	13.0	3	7.5	12	14.5
Vrij beroep	58	11.2	88	16.6	14	35.0	19	22.9
Landbouwer	2	0.4	8	1.5	0	0.0	0	0.0
Geschoold arbeider	4	0.8	20	3.8	0	0.0	0	0.0
Ongeschoold arbeider	5	1.0	8	1.5	0	0.0	0	0.0
Bediende ⁰⁰	169	32.5	110	20.8	6	15.0	14	16.9
Kaderlid ¹¹	30	5.8	54	10.2	3	7.5	14	16.9
Ambtenaar	27	5.2	34	6.4	2	5.0	4	4.8
Onderwijzend personeel ¹²	62	11.9	34	6.4	4	10.0	6	7.2
Kabinetsmedewerker	26	5.0	25	4.7	3	7.5	2	2.4
Partijmedewerker	13	2.5	35	6.6	4	10.0	9	10.8
Politieke mandataris	1	0.2	7	1.3	0	0.0	0	0.0
Andere	0	0.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0
Onbekend	0	0.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0
Totaal	520	100.2	530	99.9	40	100.0	83	100.0

Onder de gekozenen verdwijnt deze spreiding. Er werden bijvoorbeeld geen thuiswerkenden, studenten, landbouwers en arbeiders verkozen. Een duidelijk sekseverschil vinden we bij de kaderleden: slechts 7.5% van de vrouwelijke gekozenen is kaderlid, terwijl het om 16.9% van de mannen gaat. Ook de zelfstandigen zijn beter vertegenwoordigd bij de mannelijke gekozenen dan bij de vrouwelijke gekozenen. Voor de andere beroepscategorieën geldt dat de verdeling redelijk gelijklopend is bij zowel de mannen als de vrouwen. Onder de gekozenen bevinden er zich aanzienlijk veel met een vrij beroep, gevolgd door bedienden.

Brussels Hoofdstedelijk Parlement – De Vlaamse partijen plaatsten op hun kandidatenlijsten een opvallend aantal vrouwelijke gepensioneerden, met name tien. Deze categorie is de tweede best vertegenwoordigde groep, na de bedienden. Ook de partijmedewerkers vormen een aanzienlijke groep onder de vrouwelijke kandidaten. De vrije beroepen daarentegen zijn bij de verkiezing van het Brussels Hoofdstedelijk Parlement duidelijk minder goed vertegenwoordigd dan bij de verkiezing van het Vlaams Parlement. Wanneer we de gegevens van de Vlaamse vrouwelijke kandidaten vergelijken met die van de mannen, merken we een vrij gelijklopende spreiding over de beroepscategorieën. Enkel de vrije beroepen zijn opvallend beter vertegenwoordigd bij de mannelijke kandidaten dan bij de vrouwelijke kandidaten. Bij de Franstalige partijen zijn er wel enkele opvallende sekseverschillen. De bedienden zijn onder de vrouwelijke kandidaten beter vertegenwoordigd dan onder de mannelijke kandidaten (25.6% tegenover 17.5%). Het omgekeerde geldt voor de betaalde politici en de vrije beroepen. Ook is bijna één op tien van de vrouwelijke kandidaten werkloos (9%). Bij de mannen bedraagt het aandeel werklozen slechts 3.2%.

TABEL 58: Beroep van de kandidaten voor het Brussels Hoofdstedelijk Parlement¹³

Beroep	Vlaamse partijen				Franstalige partijen			
	Vrouwen		Mannen		Vrouwen		Mannen	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Thuiswerkend	3	3.7	0	0	3	1.4	0	0.0
Gepensioneerd	10	12.3	7	8.3	13	5.8	14	6.5
Student	0	0	1	1.2	6	2.7	2	0.9
Werkloos	2	2.5	0	0.0	20	9.0	7	3.2
Zelfstandige	6	7.4	9	10.7	5	2.2	5	2.3
Vrij beroep	6	7.4	13	15.5	8	3.6	20	9.2
Landbouwer	0	0	0	0.0	0	0.0	0	0.0
Geschoold arbeider	1	1.2	0	0.0	2	0.9	5	2.3
Ongeschoold arbeider	1	1.2	0	0.0	0	0.0	3	1.4
Bediende	26	32.1	23	27.4	57	25.6	38	17.5
Kaderlid	5	6.2	5	6.0	7	3.1	10	4.6
Ambtenaar	4	4.9	6	7.1	20	9.0	20	9.2
Onderwijzend personeel	5	6.2	4	4.8	10	4.5	14	6.5
Kabinetsmedewerker	8	9.9	10	11.9	10	4.5	7	3.2
Partijmedewerker	2	2.5	6	7.1	10	4.5	7	3.2
Politieke mandataris	-	-	-	-	49	22.0	63	29.3
Andere	2	2.5	0	0.0	3	1.4	2	0.9
Onbekend	0	0.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0
Totaal	81	100.0	84	100.0	223	100.2	217	100.2

Wat de gekozenen betreft, stellen we eerst vast dat slechts één van de 44 kandiderende gepensioneerden een zetel heeft bemachtigd. Bij de Vlaamse vrouwelijke gekozenen zijn de bedienden en het onderwijzend personeel het best vertegenwoordigd, bij de mannelijke gekozenen de vrije beroepen en de partijmedewerkers. Van de Franstalige vrouwen die een zitje in het Brussels Hoofdstedelijk Parlement bemachtigden, had meer dan de helft (67.6%) voor de verkiezing reeds een betaald politiek mandaat. Bij de mannen ligt dit percentage zelfs nog iets hoger: 71.1%. Er is met andere woorden een uitermate sterke rekrutering onder 'beroeps politici'. We stelden ten slotte een aanzienlijk sekseverschil vast onder de ambtenaren, aangezien vier vrouwelijke gekozenen (11.8%) afkomstig zijn uit deze categorie, terwijl er zich geen enkele ambtenaar onder de mannelijke gekozenen bevond. Het omgekeerde beeld treffen we aan bij de vrije beroepen: 7.9% van de verkozen mannelijke vertegenwoordigers kan tot deze groep worden gerekend, terwijl er zich geen enkele beoefenaar van een vrij beroep onder de vrouwelijke gekozenen bevindt.

TABEL 59: Beroep van de gekozenen voor het Brussels Hoofdstedelijk Parlement

Beroep	Vlaamse partijen				Waalse partijen			
	Vrouwen		Mannen		Vrouwen		Mannen	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Thuiswerkend	0	0.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0
Gepensioneerd	0	0.0	0	0.0	0	0.0	1	2.6
Student	0	0.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0
Werkloos	0	0.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0
Zelfstandige	1	14.3	0	0.0	0	0.0	0	0.0
Vrij beroep	0	0.0	3	30.0	0	0.0	3	7.9
Landbouwer	0	0.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0
Geschoold arbeider	0	0.0	0	0.0	0	0.0	1	2.6
Ongeschoold arbeider	0	0.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0
Bediende	3	42.9	1	10.0	2	5.9	2	5.3
Kaderlid	0	0.0	1	10.0	2	5.9	0	0.0
Ambtenaar	0	0.0	1	10.0	4	11.8	0	0.0
Onderwijzend personeel	2	28.6	1	10.0	0	0.0	2	5.3
Kabinetsmedewerker	0	0.0	1	10.0	2	5.9	0	0.0
Partijmedewerker	1	14.3	2	20.0	1	2.9	1	2.6
Politieke mandataris	-	-	-	-	23	67.6	27	71.1
Andere	0	0.0	0	0.0	0	0.0	1	2.6
Onbekend	0	0.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0
Totaal	7	100.1	10	100.0	34	100.0	38	100.0

Waals Parlement – Er zijn enkele opmerkelijke verschillen tussen de mannelijke en de vrouwelijke kandidaten voor het Waals Parlement. Bij de vrouwelijke kandidaten hebben de bedienden het grootste aandeel (31.8%), gevolgd door het onderwijzend personeel (10.4%) en de betaalde politici (8%). Bij de mannelijke kandidaten daarentegen wordt het grootste aandeel gerekruteerd uit de betaalde politici (24.7%). Daarna volgen de bedienden (13.8%) en de vrije beroepen (12.5%). Bij de bedienden noteren we overigens het grootste sekseverschil: terwijl bijna één op drie van de vrouwelijke kandidaten een bediendenstatuut heeft, is dat bij de mannen slechts 13.8%. Maar ook bij de betaalde politici is het verschil aanzienlijk met een aandeel van 24.7% bij de mannelijke kandidaten en 8% bij de vrouwelijke kandidaten.

TABEL 60: Beroep van de kandidaten en gekozenen voor het Waals Parlement

Beroep	Vlaamse partijen				Franstalige partijen			
	Vrouwen		Mannen		Vrouwen		Mannen	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Thuiswerkend	18	4.8	1	0.3	0	-	0	-
Gepensionoord	18	4.8	18	4.7	0	-	1	1.6
Student	15	4.0	5	1.3	0	-	0	-
Werkloos	27	7.2	11	2.9	0	-	0	-
Zelfstandige	11	2.9	7	1.8	1	7.1	0	-
Vrij beroep	28	7.5	48	12.5	0	-	7	11.5
Landbouwer	6	1.6	5	1.3	1	7.1	1	1.6
Geschoold arbeider	0	-	8	2.1	0	-	0	-
Ongeschoold arbeider	1	0.3	4	1.0	0	-	0	-
Bediende	119	31.8	53	13.8	0	-	1	1.6
Kaderlid	20	5.4	39	10.2	0	-	4	6.6
Ambtenaar	21	5.6	23	6.0	3	21.4	0	-
Onderwijzend personeel	39	10.4	37	9.6	1	7.1	2	3.3
Kabinetsmedewerker	12	3.2	11	2.9	1	7.1	2	3.3
Partijmedewerker	9	2.4	12	3.1	1	7.1	1	1.6
Politieke mandataris	30	8.0	95	24.7	6	42.9	42	68.9
Andere	0	-	7	1.8	0	-	0	-
Onbekend	0	-	0	-	0	-	0	-
Totaal	374	99.9	384	100.0	14	99.8	61	100.0

Wanneer we enkel de gekozenen in rekening nemen, springt opnieuw het hoge percentage betaalde politici in het oog. Van de veertien verkozen vrouwelijke parlementsleden behoort 42.9% tot de betaalde politici, bij de mannen betreft het niet minder dan 68.9%. Verder merken we nog twee andere belangrijke sekseverschillen: meer dan één op tien van de mannelijke gekozenen oefent een vrij beroep uit (11.5%), terwijl geen enkele vrouw met een vrij beroep verkozen is voor het Waals Parlement. Omgekeerd geldt dat 21.4% van de vrouwelijke gekozenen uit de ambtenarij komt, terwijl dit voor geen enkele mannelijke gekozenene geldt.

Europees Parlement – Onder de Vlaamse kandidaten voor het Europees Parlement bevond zich geen enkele landbouwer of (on)geschoolde arbeider. Onder de vrouwelijke kandidaten is het aandeel bedienden het grootst, net als bij de mannen. Er is onder de vrouwelijke kandidaten verder een aanzienlijke vertegenwoordiging van kaderleden en onderwijzend personeel (12.7%). Enkele beroeps categorieën komen enkel voor onder de vrouwelijke kandidaten, zoals thuiswerkenden, studenten en werklozen. Opnieuw is het onderwijzend personeel beduidend beter vertegenwoordigd onder de vrouwen, terwijl de vrije beroepen beter scoren onder de mannelijke kandidaten.

Bij de Franstalige kandidaten is de modale klasse zowel bij de vrouwelijke als bij de mannelijke kandidaten deze van de politieke mandatarissen. Het opvallendste verschil tussen beide geslachten is terug te vinden in de categorie van de bedienden: de bedienden maken 16.7% uit van de vrouwelijke kandidaten en slechts 5.1% van de mannelijke kandidaten.

TABEL 61: Beroep van de kandidaten voor het Europees Parlement

Beroep	Vlaamse partijen				Waalse partijen			
	Vrouwen		Mannen		Vrouwen		Mannen	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Thuiswerkend	3	5.5	0	-	0	-	0	-
Gepensioneerd	1	1.8	3	5.5	1	2.8	4	10.3
Student	2	3.6	0	-	1	2.8	1	2.6
Werkloos	1	1.8	0	-	0	-	0	-
Zelfstandige	4	7.2	5	9.1	0	-	0	-
Vrij beroep	6	10.9	9	16.4	2	5.6	4	10.3
Landbouwer	0	-	0	-	1	2.8	0	-
Geschoold arbeider	0	-	0	-	0	-	0	-
Ongeschoold arbeider	0	-	0	-	0	-	0	-
Bediende	15	27.3	14	25.5	6	16.7	2	5.1
Kaderlid	7	12.7	4	7.3	2	5.6	2	5.1
Ambtenaar	2	3.6	6	10.9	2	5.6	2	5.1
Onderwijzend personeel	7	12.7	3	5.5	3	8.3	1	2.6
Kabinetsmedewerker	5	9.1	4	7.3	1	2.8	2	5.2
Partijmedewerker	2	3.6	6	10.9	4	11.1	2	5.2
Politieke mandataris	-	-	-	-	13	36.1	19	48.7
Andere	0	-	0	-	0	-	0	-
Onbekend	0	-	1	1.8	0	-	0	-
Totaal	55	99.8	55	100.2	36	100.2	39	100.0

Het aantal gekozenen voor het Europees Parlement (veertien Vlamingen, negen Franstaligen en één Duitstalige) is redelijk laag, waardoor we bezwaarlijk de resultaten van de analyse in percentages kunnen uitdrukken. De vier Nederlandstalige vrouwelijke gekozenen komen elk uit een verschillende beroeps categorie, namelijk een bediende, een kaderlid, een persoon uit het onderwijs en een kabinetsmedewerker.

Bij de mannelijke Vlaamse Europarlementsleden gaat het om één zelfstandige, drie gekozenen met een vrij beroep, twee bedienden, één ambtenaar en drie partijmedewerkers. Bij de Franstaligen is het opmerkelijk dat alle gekozenen, zowel de drie vrouwelijke gekozenen als de zes mannelijke, beroeps-politici waren.

TABEL 62: Beroep van de gekozenen voor het Europees Parlement

Beroep	Vlaamse partijen				Waalse partijen			
	Vrouwen		Mannen		Vrouwen		Mannen	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Thuiswerkend	0	-	0	-	0	-	0	-
Gepensionoord	0	-	0	-	0	-	0	-
Student	0	-	0	-	0	-	0	-
Werkloos	0	-	0	-	0	-	0	-
Zelfstandige	0	-	1	50.0	0	-	0	-
Vrij beroep	0	-	3	30.0	0	-	0	-
Landbouwer	0	-	0	-	0	-	0	-
Geschoold arbeider	0	-	0	-	0	-	0	-
Ongeschoold arbeider	0	-	0	-	0	-	0	-
Bediende	1	25.0	2	20.0	0	-	0	-
Kaderlid	1	25.0	0	-	0	-	0	-
Ambtenaar	0	-	1	10.0	0	-	0	-
Onderwijzend personeel	1	25.0	0	-	0	-	0	-
Kabinetsmedewerker	1	25.0	0	-	0	-	0	-
Partijmedewerker	0	-	3	30.0	0	-	0	-
Politieke mandataris	-	-	-	-	3	100.0	6	100.0
Andere	0	-	0	-	0	-	0	-
Onbekend	0	-	0	-	0	-	0	-
Totaal	4	100.0	10	100.0	3	100.0	6	100.0

3.3. Woonplaats

Voor wat betreft de woonplaats van de kandidaten en gekozenen, zijn meerdere classificaties mogelijk.¹⁴ We hebben ons in deze studie toegespitst op de geactualiseerde classificatie van de woonplaats volgens de stedelijke hiërarchie.¹⁵

Vlaams Parlement – We stellen geen grote verschillen vast naar herkomst van de vrouwelijke en mannelijke kandidaten voor het Vlaams Parlement. Voor beide populaties is de grootste groep afkomstig uit een goed uitgeruste niet-stedelijke gemeente of een matig uitgeruste niet-stedelijke gemeente. Bij de vrouwen gaat het om iets meer dan de helft van de kandidates (54.4%), bij de mannen om iets minder dan de helft (46.9%). Een aanzienlijk deel van de kandidaten is afkomstig uit een grote stad (10.8% bij de vrouwen en 11.1% bij de mannen); uit een regionale stad (12.9% bij de vrouwen en 14.1% bij de mannen) of een goed uitgeruste kleine stad (10% bij de vrouwelijke kandidaten en 13.9% bij de mannen). Bij de vrouwen komt het kleinste aandeel kandidaten uit een behoorlijk uitgeruste kleine stad, namelijk slechts 2.7%, terwijl bij de mannen het kleinste aandeel kandidaten uit een zwak uitgeruste niet-stedelijke gemeente komt.

TABEL 63: Woonplaats van de kandidaten en gekozenen voor de verkiezing van het Vlaams Parlement

Woonplaats	Kandidaten				Gekozenen			
	Vrouwen		Mannen		Vrouwen		Mannen	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Grote stad	56	10.8	59	11.1	10	25.0	12	14.5
Regionale stad	67	12.9	75	14.1	8	20.0	15	18.1
Goed uitgeruste kleine stad	52	10.0	74	13.9	4	10.0	13	15.7
Behoorlijk uitgeruste kleine stad	14	2.7	23	4.3	2	5.0	2	2.4
Zwak uitgeruste kleine stad	27	5.2	38	7.2	1	2.5	7	8.4
Goed uitgeruste niet-stedelijke gemeente	141	27.2	135	25.4	8	20.0	17	20.5
Matig uitgeruste niet-stedelijke gemeente	141	27.2	114	21.5	7	17.5	15	18.1
Zwak uitgeruste niet-stedelijke gemeente	21	4.0	13	2.4	-	-	2	2.4
Totaal	519	100.0	531	99.9	40	100.0	83	100.1

Bij de gekozenen daarentegen stellen we grotere verschillen vast. De vrouwelijke gekozenen komen voornamelijk uit grote steden en in iets mindere mate uit regionale steden en goed uitgeruste niet-stedelijke gemeenten. Bij de mannen zijn de gekozenen voornamelijk afkomstig uit goed uitgeruste niet-stedelijke gemeenten, net als de mannelijke kandidaten. Ook de regionale steden en de matig uitgeruste niet-stedelijke gemeenten leveren een aanzienlijk aandeel mannelijke gekozenen.

Relatief gezien is het verschil tussen de mannelijke en de vrouwelijke gekozenen het grootst in de categorie van de grote steden. Eén vierde van de vrouwelijke gekozenen is afkomstig uit een grote stad, terwijl dit bij de mannen slechts 14.5% is. Naar absolute aantallen komen echter nog steeds meer mannelijke gekozenen uit grote steden dan vrouwelijke gekozenen (twaalf mannen tegenover tien vrouwen). Ten slotte is het ook nog opvallend dat de zwak uitgeruste niet-stedelijke gemeenten amper gekozenen leveren: geen enkele vrouwelijke kandidaat is afkomstig uit een dergelijke gemeente.

Brussels Hoofdstedelijk Parlement – Het Brussels Hoofdstedelijk Parlement is in deze context een uitzonderlijk geval, aangezien het hier eigenlijk gaat om het parlement van een stedelijke agglomeratie. Dit betekent dat er weinig variatie wordt aangetroffen inzake de woonplaats, uitgedrukt in stedelijke hiërarchie. Daardoor komt de meerderheid van zowel de mannelijke als vrouwelijke kandidaten uit goed uitgeruste niet-stedelijke gemeenten (zoals Evere, Ganshoren, Sint-Pieters-Woluwe,...): bij de Vlaamse partijen gaat het om 72.8% van de vrouwen en 63.1% van de mannen. Vervolgens levert de grote stad (de eigenlijke gemeente Brussel) het tweede grootste aandeel Nederlandstalige kandidaten, goed voor 16% bij de vrouwen en 21.4% bij de mannen. Een derde en kleinste groep kandidaten ten slotte zijn inwoners van een goed uitgeruste kleine stad (zoals Ukkel, Anderlecht, Sint-Lambrechts-Woluwe, ...): 11.1% van de vrouwelijke kandidaten en 15.5% van de mannelijke kandidaten. Ook bij de Franstalige kandidaten komt het grootste aandeel uit goed uitgeruste niet-stedelijke gemeenten: 73.5% bij de vrouwen en 66.8% bij de mannen. De goed uitgeruste kleine steden nemen hier zowel bij

de vrouwen (15.3%) als bij de mannen (19.8%) de tweede plaats in. Ten slotte zijn 11.2% van de vrouwen en 13.4% van de mannen afkomstig uit de grote stad.

TABEL 64: Woonplaats van de kandidaten voor de verkiezing van het Brussel Hoofdstedelijk Parlement (in percentages)

Woonplaats	Vlaamse lijsten				Franstalige lijsten			
	Vrouwen		Mannen		Vrouwen		Mannen	
	kandi- daten	geko- zenen	kandi- daten	geko- zenen	kandi- daten	geko- zenen	kandi- daten	geko- zenen
Grote stad	16.0	42.3	21.4	10.0	11.2	14.7	13.4	15.8
Regionale stad	-	-	-	-	-	-	-	-
Goed uitgeruste kleine stad	11.1	0.0	15.5	40.0	15.3	26.5	19.8	10.5
Behoorlijk uitgeruste kleine stad	-	-	-	-	-	-	-	-
Zwak uitgeruste kleine stad	-	-	-	-	-	-	-	-
Goed uitgeruste niet- stedelijke gemeente	72.8	57.7	63.1	50.0	73.5	58.8	66.8	73.7
Matig uitgeruste niet- stedelijke gemeente	-	-	-	-	-	-	-	-
Zwak uitgeruste niet- stedelijke gemeente	-	-	-	-	-	-	-	-
Totaal	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

We merken uiteraard een gelijklopende verdeling wanneer we de gekozenen uit de voorgaande groep lichten. Bij de Vlaamse partijen komt geen enkele vrouwelijke gekozenen uit een goed uitgeruste kleine stad, terwijl er vier mannelijke gekozenen uit deze categorie afkomstig zijn. Van de zeven verkozen vrouwen zijn er drie afkomstig uit de grote stad Brussel en vier uit goed uitgeruste niet-stedelijke gemeenten. Onder de Franstalige vrouwen is de meerderheid van de gekozenen afkomstig uit een goed uitgeruste niet-stedelijke gemeente (58.8%). Daarna volgen gekozenen uit de categorieën goed uitgeruste kleine steden (26.5%) en grote stad (14.7%). Bij de Franstalige mannen is de volgorde lichtjes anders: de meerderheid komt uit een goed uitgeruste niet-stedelijke gemeente, maar het aandeel gekozenen uit de grote stad komt op de tweede plaats met 15.8% en de kleine goed uitgeruste steden pas op de derde plaats (10.5%).

Waals Parlement – De verkiezingen voor het Waals Parlement bieden een zeer interessant vergelijkingspunt, aangezien deze verkiezing werd georganiseerd op basis van de oude kleinere kieskringen. In tegenstelling tot wat het geval was op de kieslijsten voor het Vlaams Parlement, is de spreiding naar woonplaats dus sterk afhankelijk van het al dan niet aanwezig zijn van een bepaald type stad of gemeente. Door de grotere provinciale kieskringen voor het Vlaams Parlement had men in elke kieskring automatisch een grotere diversiteit aan types van steden en gemeenten. Voor het Waals Parlement bekomen we daarentegen een verdeling waarbij de meerderheid van de kandidaten (zowel de mannelijke als de vrouwelijke) uit niet-stedelijke gemeenten afkomstig is. Bij de vrouwen komt het grootste aandeel kandidaten uit matig uitgeruste niet-stedelijke gemeenten (28.9%), bij de mannen uit goed uitgeruste niet-stedelijke gemeenten (25.8%), maar verder is de herkomst vrij sekseneutraal.

TABEL 65: Woonplaats van de kandidaten en gekozenen voor het Waals Parlement

Woonplaats	Kandidaten				Gekozenen			
	Vrouwen		Mannen		Vrouwen		Mannen	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Grote stad	43	11.5	44	11.5	1	7.1	7	11.5
Regionale stad	41	11.0	38	9.9	2	14.3	6	9.8
Goed uitgeruste kleine stad	21	5.6	32	8.3	1	7.1	5	8.2
Behoorlijk uitgeruste kleine stad	15	4.0	21	5.5	0	-	4	6.6
Zwak uitgeruste kleine stad	37	9.9	37	9.6	1	7.1	11	18.0
Goed uitgeruste niet-stedelijke gemeente	75	20.1	99	25.8	5	35.7	11	18.0
Matig uitgeruste niet-stedelijke gemeente	108	28.9	88	22.9	4	28.6	13	21.3
Zwak uitgeruste niet-stedelijke gemeente	34	9.1	25	6.5	0	-	4	6.6
Totaal	374	99.9	384	100.0	14	99.9	61	100.0

Bij de gekozenen voor het Waals Parlement vindt er onder de vrouwen een verschuiving plaats ten voordele van de goed uitgeruste niet-stedelijke gemeenten (35.7%), gevolgd door de matig uitgeruste niet-stedelijke gemeenten (28.6%). Geen enkele vrouwelijke gekozenen is afkomstig uit een zwak uitgeruste niet-stedelijke gemeente. Bij de mannelijke gekozenen is dit wel het geval: vier volksvertegenwoordigers komen uit deze categorie. De meerderheid (51.3%) is evenwel afkomstig uit de drie voorafgaande categorieën. Er werden relatief gezien evenveel mannen verkozen uit een grote stad als er vrouwelijke gekozenen uit deze categorie afkomstig zijn (11.5%).

Europees Parlement – Het Europees Parlement lijkt vooral stedelingen aan te trekken. Zowel bij de mannelijke als bij de vrouwelijke Vlaamse kandidaten blijkt de grote stad het grootste aandeel kandidaten te leveren: 23.6% bij de vrouwen en 25.5% bij de mannen. Bij de Nederlandstalige vrouwen kunnen we verder vaststellen dat er slechts zeer weinig kandidaten worden gerekruteerd uit de behoorlijk uitgeruste kleine steden, de zwak uitgeruste kleine steden en de zwak uitgeruste niet-stedelijke gemeenten. Dit geldt eveneens voor de mannen. Aan Franstalige kant zijn het vooral de matig uitgeruste niet-stedelijke gemeenten (bij de vrouwen) en de zwak uitgeruste niet-stedelijke gemeenten (bij de mannen) die nauwelijks zijn vertegenwoordigd. De Franstalige vrouwelijke kandidaten zijn overigens beduidend meer afkomstig uit stedelijke gebieden dan de mannen. Uit alle steden samen (dus zowel de grote, regionale als de kleine steden) komt 49.9% van de vrouwen, tegenover slechts 38.6% van de mannen.

TABEL 66: Woonplaats van de kandidaten voor de verkiezing van het Europees Parlement

Woonplaats	Vlaamse partijen				Franstalige partijen			
	Vrouwen		Mannen		Vrouwen		Mannen	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Grote stad	13	23.6	14	25.5	7	19.4	7	18.0
Regionale stad	7	12.7	13	23.6	5	13.9	3	7.7
Goed uitgeruste kleine stad	10	18.2	5	9.1	3	8.3	1	2.6
Behoorlijk uitgeruste kleine stad	1	1.8	1	1.8	0	0.0	3	7.7
Zwak uitgeruste kleine stad	2	3.6	2	3.6	3	8.3	1	2.6
Goed uitgeruste niet-stedelijke gemeente	10	18.2	11	20.0	15	41.7	15	38.5
Matig uitgeruste niet-stedelijke gemeente	11	20.0	7	12.7	1	2.8	7	18.0
Zwak uitgeruste niet-stedelijke gemeente	1	1.8	2	3.6	2	5.6	2	5.1
Totaal	55	99.9	55	99.9	36	100.0	39	100.2

TABEL 67: Woonplaats van de gekozenen voor het Europees Parlement

Woonplaats	Vlaamse partijen				Franstalige partijen			
	Vrouwen		Mannen		Vrouwen		Mannen	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Grote stad	2	50.0	3	30.0	1	33.3	0	-
Regionale stad	0	-	3	30.0	0	-	1	16.7
Goed uitgeruste kleine stad	0	-	1	10.0	1	10.0	0	-
Behoorlijk uitgeruste kleine stad	0	-	0	-	0	-	1	16.7
Zwak uitgeruste kleine stad	0	-	1	10.0	0	-	1	16.7
Goed uitgeruste niet-stedelijke gemeente	0	-	1	10.0	1	10.0	3	50.0
Matig uitgeruste niet-stedelijke gemeente	2	50.0	1	10.0	0	-	0	-
Zwak uitgeruste niet-stedelijke gemeente	0	-	0	-	0	-	0	-
Totaal	4	100.0	10	100.0	3	99.9	6	100.0

Wanneer we de herkomst van de gekozenen in rekening brengen, is er vooreerst de beperking dat er in het Europees Parlement slechts vier Nederlandstalige vrouwen zijn verkozen. Twee van hen komen uit een grote stad, de overige twee uit een matig uitgeruste niet-stedelijke gemeente. Bij de mannen komen drie gekozenen uit een grote stad en drie uit een regionale stad. Verder komt er telkens één mannelijke gekozene uit een goed uitgeruste kleine stad, uit een zwak uitgeruste kleine stad, uit een goed uitgeruste niet-stedelijke gemeente en uit een matig uitgeruste niet-stedelijke gemeente. Bij de Franstalige gekozenen is er telkens één vrouw afkomstig uit een grote stad, uit een goed uitgeruste kleine stad en een goed uitgeruste niet-stedelijke gemeente. Bij de mannen komen drie gekozenen uit een goed uitgeruste niet-stedelijke gemeente. De overige drie verkozen mannen komen uit een regionale stad, uit een behoorlijk uitgeruste kleine stad en een zwak uigeruste kleine stad.

3.4. Aantal en percentage vrouwen met een lokaal mandaat

Als laatste indicator van het profiel van de vrouwelijke gekozenen bij de verkiezingen van 13 juni 2004 besteden we aandacht aan de mate waarin ze zijn verankerd in de lokale politiek. We doen dit aan de hand van de mandaten die ze op het gemeentelijke vlak opnemen. Het feit dat er wel degelijk veel Vlaamse (en Franstalige) kandidaten en gekozenen zijn met een lokaal mandaat bevestigt de hypothese (vgl. 3.2) dan zij veeleer hun basisberoep dan hun politiek mandaat opgeven op de kieslijsten die worden gedeponereerd bij de Rechtbank van Eerste Aanleg. We merken echter op dat de mandaten van schepen en gemeenteraadslid slechts zelden voltijds worden uitgeoefend.

Vlaams Parlement – We stellen vast dat het aandeel vrouwelijke kandidaten met een lokaal mandaat over het algemeen lager ligt dan bij de mannelijke kandidaten. Het verschil is het grootst voor wat betreft het burgemeesterschap. Onder de 520 vrouwelijke kandidaten voor het Vlaams Parlement, bevonden zich slechts zeven burgemeesters (1.3%), tegenover 53 mannelijke burgemeesters (10%). Uiteraard speelt het feit dat er slechts weinig vrouwelijke burgemeesters zijn hier een rol.¹⁶ Ook het aandeel schepenen en gemeenteraadsliden ligt bij de vrouwelijke kandidaten lager dan bij de mannelijke kandidaten. Het sekseverschil is evenwel kleiner wat de schepenen betreft (8.5% bij de vrouwen tegenover 13.6% bij de mannen) dan bij de gemeenteraadsliden (28.5% bij de vrouwen tegenover 36.8% bij de mannen). Algemeen stellen we dus vast dat veel meer vrouwen zonder lokaal mandaat aan de verkiezingen (moeten) deelnemen (61.7%) dan mannen (39.6%). Dit is een opmerkelijk pijnpunt in de vertegenwoordiging van vrouwen, omdat een lokaal mandaat traditioneel een belangrijke weg is om bekendheid te verwerven.

TABEL 68: Lokale mandaten van de kandidaten en gekozenen voor de verkiezing van het Vlaams Parlement

Lokaal Mandaat	Kandidaten				Gekozenen			
	Vrouwen		Mannen		Vrouwen		Mannen	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Burgemeester	7	1.3	53	10.0	1	2.5	17	20.2
Schepen	44	8.5	72	13.6	6	15.0	4	4.8
Gemeenteraadslid	148	28.5	195	36.8	15	37.5	40	47.6
Geen mandaat	321	61.7	210	39.6	18	45.0	23	27.4
Totaal	520	100.0	530	100.0	40	100.0	84	100.0

Bij de gekozenen wordt dit nadeel slechts gedeeltelijk uitgevlakt. Zowel bij de vrouwen (55%) als bij de mannen (72.6%) bekleedt een meerderheid van de gekozenen een lokaal mandaat. In elke categorie zijn er opmerkelijke sekseverschillen. De verschillen onder de burgemeesters zijn het grootst: 20.2% bij de mannen ten aanzien van de 2.5% die de ene vrouwelijke burgemeester vertegenwoordigt. Maar de vrouwelijke schepenen zijn beter vertegenwoordigd in het Vlaams Parlement dan de mannelijke schepenen, zowel in absolute als in relatieve aantallen.

Brussels Hoofdstedelijk Parlement – De Nederlandstalige kandidaten voor het Brussels Hoofdstedelijk Parlement bekleden aanzienlijk minder een lokaal mandaat dan de kandidaten voor het Vlaams Parlement. Anderzijds wordt ook hier de trend bevestigd dat de mannelijke kandidaten vaker een lokaal mandaat bekleden dan de vrouwelijke kandidaten: 2.5% van de vrouwen op de lijsten zijn schepenen, tegenover 10.7% bij de mannen en 18.5% van de vrouwelijke kandidaten zijn gemeenteraadslid, tegenover 21.4% bij de mannen. Ten slotte merken we nog op dat geen enkele kandidaat burgemeester is, bij de mannelijke noch bij de vrouwelijke kandidaten.

Bij de Franstalige kandidaten ligt het aandeel met een lokaal mandaat hoger dan bij de Nederlandstalige kandidaten, zowel bij de mannen als bij de vrouwen. Maar ook hier stellen we vast dat de vrouwen minder vaak een lokaal mandaat hebben dan de mannen. Slechts 1.4% van de vrouwen is burgemeester, tegenover 6% bij de mannen. Bij de schepenen en de gemeenteraadsliden is het verschil minder groot, maar nog steeds aanwezig.

TABEL 69: Lokale mandaten van de kandidaten voor de verkiezing van het Brussels Hoofdstedelijk Parlement

Lokaal Mandaat	Vlaamse partijen				Franstalige partijen			
	Vrouwen		Mannen		Vrouwen		Mannen	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Burgemeester	0	0.0	0	0.0	3	1.4	13	6.0
Schepen	2	2.5	9	10.7	28	12.6	33	15.2
Gemeenteraadslid	15	18.5	18	21.4	50	22.4	51	23.5
Geen mandaat	64	79.0	57	67.9	142	63.7	120	55.3
Totaal	81	100.0	84	100.0	223	100.0	217	100.0

Van de 44 personen met een lokaal mandaat op de Vlaamse kieslijsten, worden er slechts zeven effectief verkozen: het gaat om twee vrouwelijke en vier mannelijke gemeenteraadsleden en één mannelijke schepen. Bij de vrouwen heeft dus 28.6% van de gekozenen een lokaal mandaat en bij de mannen de helft van de gekozenen (50%).

Bij de Franstalige gekozenen voor het Brussels Hoofdstedelijk Parlement zien we dezelfde trend als bij de kandidaten: er werden beduidend meer personen met een lokaal mandaat verkozen dan op de Vlaamse kieslijsten. Slechts één derde van de vrouwelijke gekozenen bekleedt geen lokaal mandaat. Opnieuw overtreffen de mannen de vrouwen in het aandeel burgemeesters en gemeenteraadsleden, maar niet in het aandeel schepenen.

TABEL 70: Lokale mandaten van de gekozenen voor de verkiezing van het Brussels Hoofdstedelijk Parlement

Lokaal Mandaat	Vlaamse partijen				Franstalige partijen			
	Vrouwen		Mannen		Vrouwen		Mannen	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Burgemeester	0	0.0	0	0.0	3	8.8	9	23.7
Schepen	0	0.0	1	10.0	6	17.7	5	13.2
Gemeenteraadslid	2	28.6	4	40.0	14	41.2	16	42.1
Geen mandaat	5	71.4	5	50.0	11	32.4	8	21.1
Totaal	7	100.0	10	100.0	34	100.1	38	100.1

Wals Parlement – Bijna tweederde van de vrouwelijke kandidaten heeft geen lokaal mandaat, terwijl dit bij de mannen slechts 44.3% bedraagt. Bij de burgemeesters is het verschil het meest opvallend (3.5% van de vrouwelijke kandidaten tegenover 16.2% van de mannelijke kandidaten). Bij de gemeenteraadsleden, en vooral de schepenen, is het verschil tussen de mannelijke en vrouwelijke kandidaten opvallend kleiner.

Bij de gekozenen voor het Waals Parlement wordt het verschil in aantal gekozenen met of zonder mandaat grotendeels uitgevlakt. Meer zelfs, er zijn procentueel gezien meer vrouwelijke gekozenen met een lokaal mandaat dan er mannelijke gekozenen zijn met een lokaal mandaat. Daar waar bij de vrouwen het grootste aandeel gemeenteraadslid is (42.9%), zien we dat bij de mannen het grootste aandeel gaat naar de burgemeesters. Bijna de helft van de mannen die wordt verkozen (41%) heeft reeds een burgemeestermandaat.

TABEL 71: Lokale mandaten van de kandidaten en gekozenen voor de verkiezing van het Waals Parlement

Lokaal Mandaat	Vlaamse partijen				Franstalige partijen			
	Vrouwen		Mannen		Vrouwen		Mannen	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Burgemeester	13	3.5	62	16.2	3	21.4	25	41.0
Schepen	39	10.4	44	11.5	2	14.3	7	11.5
Gemeenteraadslid	89	23.8	108	28.1	6	42.9	13	21.3
Geen mandaat	233	62.3	170	44.3	3	21.4	16	26.2
Totaal	374	100.0	384	100.1	14	100.0	61	100.0

Europees Parlement – Onder de Nederlandstalige noch onder de Franstalige vrouwelijke kandidaten voor het Europees Parlement bevonden er zich burgemeesters. Tweede opvallende feit is dat zowel aan Vlaamse als aan Franstalige zijde het aantal vrouwelijke schepenen het mannelijke aantal overtrof. Toch neemt ruim tweederde van de vrouwelijke kandidaten (71.4% bij de Vlaamse vrouwen en 67.3% bij de Franstaligen) deel aan de verkiezingen zonder van een lokaal mandaat te kunnen genieten. Opvallend is ook het hoge aantal Franstalige mannelijke kandidaten dat zonder mandaat aan de verkiezingen deelneemt (66.7%). Bij de Vlaamse mannelijke kandidaten gaat het slechts om iets meer dan de helft (50.9%). Dit wijst er op dat het Europees Parlement minder als een opportuniteit voor een volwaardige carrière wordt beschouwd door de Franstalige politici.

TABEL 72: Lokale mandaten van de kandidaten voor de verkiezing van het Europees Parlement

Lokaal Mandaat	Vlaamse partijen				Franstalige partijen			
	Vrouwen		Mannen		Vrouwen		Mannen	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Burgemeester	0	0.0	4	7.3	0	0.0	4	10.3
Schepenen	4	7.3	2	3.6	4	11.1	1	2.6
Gemeenteraadslid	14	25.5	21	38.2	8	22.2	8	20.5
Geen mandaat	37	67.3	28	50.9	24	66.7	26	66.7
Totaal	55	100.1	55	100.0	36	100.0	39	100.1

Van de vier Vlaamse vrouwen die uiteindelijk in het Europees Parlement zetelen, bekleedt slechts één een lokaal mandaat als schepenen. Bij de mannelijke gekozenen van de Vlaamse partijen daarentegen bekleeden zes van de tien kandidaten een lokaal mandaat: vijf gemeenteraadsliden en één burgemeester. Onder de Franstalige vrouwelijke gekozenen bevindt zich slechts één gemeenteraadslid, onder de mannelijke vier: met name twee burgemeesters, één schepenen en één gemeenteraadslid.

4. Mandaten van vrouwelijke gekozenen in parlementaire commissies

Naast het profiel van de vrouwelijke parlementsleden zijn we ook geïnteresseerd in de activiteiten die ze in het parlement ontwikkelen. Die analyse kan op verschillende manieren gebeuren. Zo kan men het aantal mondelinge en schriftelijke vragen nagaan, evenals het aantal interpellaties. Dit is een bijzonder tijdrovend werk, dat eigenlijk een onderzoek op zich vergt. Daarom hebben we deze variabele op een andere manier gemeten, met name door hun vertegenwoordiging in de parlementaire commissies van de verschillende parlementen in kaart te brengen. Dit is een relevante indicator voor de toegang van vrouwen tot verantwoordelijke functies in de uitvoerende macht. Commissievoorzitters maken in regel deel uit van het Bureau van het parlement en hebben ten dele inspraak bij het opmaken en bepalen van de activiteiten van het parlement.¹⁷

Een eerste vaststelling is dat er in de verschillende parlementen vaak een overvloed aan commissies, werkgroepen en comités is, met allerlei namen en zowel van permanente als van tijdelijke aard. Uit deze grote groep hebben we een selectie gemaakt, waarbij we ons enkel hebben toegespitst op de commissies. ‘Wergroepen’, ‘adviescomités’, ‘subcommissies’, ‘controlecommissies’ en ‘samengestelde commissies’ werden dus buiten beschouwing gelaten, tenzij er zich opvallende tendensen voordeden. In dat geval worden ze wel opgenomen in de bespreking.

Ten tweede stellen we vast dat de commissies van de verschillende parlementen, en ook binnen eenzelfde parlement, vaak op zeer verschillende wijze zijn samengesteld. Er zijn meestal voorzitters, vicevoorzitters (ook wel ondervoorzitters genoemd), vaste leden en plaatsvervangende leden. In sommige commissies echter, komen hier nog secretarissen, toegevoegde leden en niet-stemgerechtigde leden bij. Wij hebben ons in dit onderzoek daarom geconcentreerd op de voorzitters, vicevoorzitters, secretarissen en vaste leden, omdat deze normaal gezien het meest bepalend zijn voor de koers van de commissies.

Tabel 73 geeft het overzicht weer van de aanwezigheid van vrouwen in de parlementaire commissies. Daarna wordt per parlement een uitgebreidere analyse van de samenstelling van de commissies gegeven. Voor wat betreft de voorzitters, vicevoorzitters en secretarissen wordt telkens het aantal vrouwen op het totale aantal personen weergegeven en in de kolom ‘Minstens paritaire samenstelling’ wordt het aantal commissies waarin minstens evenveel vrouwen als mannen zetelen op het totale aantal commissies vermeld.

Vlaams Parlement – In het Vlaams Parlement zijn er zeventien commissies; vier van deze commissies hebben een vrouwelijke voorzitter: de Commissie Digitaal Vlaanderen, de Commissie voor Brussel en de Vlaamse Rand, de Commissie voor Economie, Werk en Sociale Economie en de Commissie voor Onderwijs, Vorming, Wetenschap en Innovatie. Alle commissies, op één na, hebben ook een secretaris. Van deze dertien secretarissen zijn er zeven vrouwen. Daarnaast hebben zowat alle commissies een vicevoorzitter.¹⁸ Op een totaal van zestien vicevoorzitters tellen we zeven vrouwen (43.8%).

Wanneer we echter kijken naar de vaste leden in deze commissies, stellen we vast dat er slechts in twee commissies meer vrouwen dan mannen zijn: de Commissie voor Wonen, Stedelijk Beleid, Inburgering en Gelijke Kansen en de Commissie voor Onderwijs, Vorming, Wetenschap en Innovatie.

Deze twee commissies kennen overigens ook een meerderheid aan vrouwelijke leden onder de plaatsvervangers. Van deze commissies kunnen we stellen dat ze zich voornamelijk op de 'zachtere' sectoren richten.

Voor wat betreft de controle-, sub- en opvolgingscommissies zijn er geen opvallende afwijkingen van het bovenstaande model. Dit betekent dat er geen pariteit is in de belangrijke posities in de parlementen.

TABEL 73: Samenstelling van de commissies per parlement

Parlement	Voorzitter		Vice-voorzitter		Secretaris		Minstens paritaire samenstelling	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Vlaams Parlement	4/17	23.5	7/16	43.8	7/13	53.8	2/17	11.8
Parlement van de Franstalige Gemeenschap	1/6	16.7	2/12	16,7	-	-	0/12	0.0
Waals Parlement	1/9	11.1	1/8	16.7	2/8	25.0	0/9	0.0
Parlement van de Duitstalige Gemeenschap	1/4	25.0	1/4	25.0	1/4	25.0	0/4	0.0
Europees Parlement	3/20	15.0	15/59	25.4	-	-	1/20	5.0
Kamer van Volksvertegenwoordigers	1/15	6.7	8/26	30.8	-	-	4/15	26.7
Senaat	2/7	28.6	2/12	16.7	-	-	2/7	28.6

Parlement van de Franstalige Gemeenschap – Het Parlement van de Franstalige Gemeenschap telt zes permanente commissies, waarvan er slechts één door een vrouw wordt geleid. Ondanks het feit dat elke commissie twee vice-voorzitters heeft, tellen slechts twee commissies een vrouwelijke vice-voorzitter, met name de Commissie voor Onderwijs en de Commissie voor Internationale Relaties en Europese Aangelegenheden.

In geen enkele permanente commissie maken vrouwen de helft of meer uit van het totale aantal vaste leden. Ook in de andere soorten commissies (de controlecommissies, de subcommissies en de opvolgingscommissie) zijn vrouwen in de minderheid, uitgezonderd in het adviescomité dat is belast met het gelijke-kansenbeleid. Dit comité heeft zowel een vrouwelijke voorzitter als een vrouwelijke vice-voorzitter, de vaste leden bestaan voor 2/3 uit vrouwen en zeven van de negen plaatsvervangers zijn ook vrouwen.

Waals Parlement – Het Waals Parlement heeft negen commissies, waarvan alleen de Commissie voor Binnenlandse Zaken en het Openbaar Ambt een vrouwelijke voorzitter heeft. Ondanks het feit dat op één na alle commissies een secretaris hebben, wordt deze functie slechts in twee van de acht gevallen door een vrouw waargenomen. Slechts in één commissie is er een vrouwelijke vice-voorzitter, namelijk in de Commissie voor Leefmilieu, Natuurlijke Bronnen en Landbouw. In geen enkele commissie is er een pariteit wat het aantal vrouwelijke en mannelijke leden betreft, onder de plaatsvervangende leden noch onder de vaste leden.

Parlement van de Duitstalige Gemeenschap – Het Parlement van de Duitstalige Gemeenschap telt vier gewone commissies en één controlecommissie. Van de vier gewone commissies is er slechts één die een vrouw als voorzitter heeft, met name de Commissie voor Cultuur. Elk van deze commissies heeft eveneens een vice-voorzitter, en bij de Commissie voor Cultuur is dat ook een vrouw. De Commissie Gezondheid, Tewerkstelling en Sociale Zaken heeft bovendien een vrouwelijke secretaris. Gezien het beperkte aantal vrouwelijke parlementsleden wekt het geen verwondering dat er in geen enkele commissie een meerderheid aan vrouwen zetelt. Deze vaststelling gaat trouwens ook op voor het aantal plaatsvervangende leden.

Europees Parlement – In het Europees Parlement zijn er twintig commissies, waarvan er drie een vrouwelijke voorzitter hebben: de Commissie Ontwikkelingssamenwerking, de Commissie Werkgelegenheid en Sociale Zaken en de Commissie Rechten van de Vrouw en Gendergelijkheid.

Elke commissie, op één na, heeft drie vice-voorzitters. Bijna de helft (acht van de negentien) heeft louter mannelijke vice-voorzitters. Tien commissies tellen één vrouw onder hun vice-voorzitters, terwijl in de Commissie Verzoekschriften twee van de drie vice-voorzitters vrouwen zijn en in de Commissie Rechten van de Vrouw en Gendergelijkheid de drie vice-voorzitters vrouwen zijn. Algemeen kunnen we stellen dat een kwart (25.4%) van alle vice-voorzitters van het vrouwelijk geslacht is.

In één commissie zetelen er meer vrouwen dan mannen, dit is in de Commissie Rechten van de Vrouw en Gendergelijkheid. Ook bij de plaatsvervangers zijn er overal minder vrouwen dan mannen, behalve in de Commissie Rechten van de Vrouw en Gendergelijkheid. Overigens stellen we vast dat de vrouwen in deze commissie bijzonder sterk vertegenwoordigd zijn: 33 van de 35 vaste leden en 24 van de 25 plaatsvervangende leden zijn vrouwen.

In de Kamer van Volksvertegenwoordigers en de Senaat worden dezelfde tendensen bevestigd: vrouwelijke voorzitters en vice-voorzitters zijn sterk ondervertegenwoordigd en paritaire samenstelling is zowel wat betreft de vaste leden als wat betreft de plaatsvervangers veeleer uitzondering dan regel. In het Adviescomité voor de Maatschappelijke Emancipatie (Kamer) en het Adviescomité voor Gelijke Kansen voor Mannen en Vrouwen (Senaat) zijn vrouwen dan weer oververtegenwoordigd.

Besluit

In het tweede deel van deze studie hebben we, aan de hand van een aantal variabelen, de deelname van vrouwen aan de regionale en Europese verkiezingen van 13 juni 2004 onderzocht. Op basis hiervan kunnen we een aantal conclusies trekken.

Ten eerste, ondanks de invoering van de pariteitswetten blijkt dat vrouwen minder goed vertegenwoordigd zijn dan mannen in de verschillende assemblees. Vrouwelijke lijsttrekkers blijven weinig talrijk, op 40% van de kandidatenlijsten voor de verkiezingen van 2004 stond de eerste vrouwelijke kandidaat pas op de derde plaats en de lijsten waarop er meer vrouwen dan mannen stonden zijn zeer zeldzaam. Bovendien was er voor de Vlaamse partijen slechts één vrouw aangeduid als electoraal boegbeeld. Met andere woorden, de politieke partijen hebben zich algemeen genomen beperkt tot een minimale interpretatie van de nieuwe wetgeving.

De aanwezigheid van vrouwen op de verkiesbare plaatsen is een ander element dat de ondervertegenwoordiging van vrouwen onder de gekozenen verklaart. Het aantal verkiesbare plaatsen dat werd toegekend aan vrouwen varieerde van 36% voor het Waals Parlement tot 44.3% voor het Brussels Hoofdstedelijk Parlement. Het niet-toepassen van de man-vrouw-pariteit op het niveau van de verkiesbare plaatsen heeft dus de toegang van vrouwen tot de assemblees bemoeilijkt. Dat het laagste percentage vrouwen op verkiesbare plaatsen wordt behaald in het kiesstelsel met kleine kieskringen (de verkiezingen voor het Waals Parlement) verbaast evenmin. Terwijl vrouwen in grotere kieskringen kunnen hopen om verkozen te geraken met een goede persoonlijke score, is het moeilijker om verkozen te geraken buiten de nuttige volgorde in kleine kiesomschrijvingen. Zo werd in 2004 slechts één vrouw verkozen buiten de nuttige volgorde bij de Waalse regionale verkiezingen. Dat is een direct gevolg van het gehanteerde kiessysteem. Wanneer de kieswetgeving kleine kiesomschrijvingen voorschrijft, dan ligt de zogenaamde *natuurlijke kiesdrempel* veel hoger dan in kiesstelsels waar een groter aantal zetels te verdelen is.

Meer algemeen, zelfs als de invoering van de pariteitswetten heeft geleid tot een toename van de aanwezigheid van vrouwen in de assemblees, dan bevestigen de resultaten van deze studie de stelling van Petra Meier dat quota's weliswaar een evenwichtige vertegenwoordiging van beide seksen op de kandidatenlijsten garanderen, maar dat ze niet garant staan voor een groter aantal vrouwelijke gekozenen.⁵⁹

Aan de karakteristieken van het electoraal systeem moet nog de aard van de door de kiezers uitgebrachte stemmen worden toegevoegd. Als zij hoofdzakelijk lijststemmen uitbrengen, wordt de gemeenschappelijke pot die wordt verdeeld onder de kandidaten volgens de nuttige volgorde groter. Het is in dat geval moeilijker verkozen te geraken buiten die volgorde. Hoewel het niet mogelijk is om exact te bepalen hoeveel voorkeurstemmen men nodig heeft om verkozen te geraken op basis van zijn persoonlijke score (deze drempel verschilt van kieskring tot kieskring en zelfs van kieslijst tot kieslijst), hebben we kunnen vaststellen dat vrouwelijke kandidaten gemiddeld genomen minder voorkeurstemmen krijgen dan mannelijke kandidaten. Dit vormt een belangrijke hindernis voor de realisatie van de man-vrouw-pariteit in de assemblees.

Noten

- 1 Het Europees Parlement wordt verkozen aan de hand van drie electorale colleges (een Nederlandstalig, een Franstalig en een Duitstalig), met andere politieke partijen.
- 2 Het is niet eenvoudig om een sluitende definitie te geven van 'verkiezbare plaats', omdat het van veel factoren afhankelijk is (waaronder de grootte van de kieskring, de relatieve sterkte van de politieke partij in kwestie, enzovoort). Wegens de fragmentatie van het partijlandschap in België gaat het telkens slechts om een beperkt aantal plaatsen per lijst. Verder in deze studie geven we een meer gedetailleerde omschrijving van 'verkiezbare plaats'.
- 3 Deze twee lijsten zijn de lijst van het kartel CD&V-N-VA in Oost-Vlaanderen, waar Joke Schauvliege op de eerste plaats staat en Miet Smet op de tweede, en de lijst van SPA-Spirit voor de Europese verkiezingen, met Mia De Vits op de eerste plaats en Anne Van Lancker op de tweede plaats.
- 4 Voor een omstandige verantwoording, zie: Fiers, S., J. Noppe et al. (2004). *Het profiel van de kandidaten op de lijsten bij de Vlaamse, Europese en Brusselse verkiezingen van 13 juni 2004*, Leuven: K.U.Leuven (niet gepubliceerde persnota).
- 5 Norris, *Electoral Engineering*, p. 187.
- 6 Wauters, B., J. Noppe en S. Fiers (2003). 'Nationale kopstukken, lokale sterkhouders en onbekende kandidaten. Een analyse van de lokale verankering van kandidaten en gekozenen bij de parlementsverkiezingen van 18 mei 2003', *Belgeo* 2, pp. 165-185.
- 7 Fiers et al., *Het profiel van de kandidaten op de lijsten*; Depauw, S., L. Libbrecht, J. Noppe en S. Fiers (2004), *Het profiel van de gekozenen bij de verkiezingen van 13 juni 2004*, Leuven: K.U.Leuven Afdeling Politologie, 14 p. (niet gepubliceerde onderzoeksnota).
- 8 Voor de aantallen in elke categorie verwijzen we naar de bovenstaande tabellen die de verdeling van de kandidaten over de leeftijdscategorieën bevatten.
- 9 Inclusief bedrijfsleiders.
- 10 Inclusief academische assistenten en verplegend personeel.
- 11 Inclusief hoogleraars en schooldirecteurs.
- 12 Onderwijzers, leraars, kleuterleiders, opvoeders.
- 13 De codering van gegevens van de Vlaamse en de Franstalige partijen liep niet helemaal gelijk, waardoor er bij de Franstalige partijen een extra categorie 'politieke mandataris' in de tabel werd opgenomen. Deze bevat bovendien een aanzienlijk aantal kandidaten en gekozenen. Daardoor zal de vergelijking dus noodgedwongen voornamelijk binnen dezelfde taalgroep gebeuren.
- 14 Wauters et al., 'Nationale kopstukken, lokale sterkhouders en onbekende kandidaten'.
- 15 E. Van Hecke (1998). 'Actualisering van de stedelijke hiërarchie in België', *Het Tijdschrift van het Gemeentekrediet* 52(3), pp. 45-76.
- 16 Zie: Indicator 3, pt. 3.2.
- 17 Het Brussels Hoofdstedelijk Parlement is niet opgenomen in deze analyse, omdat er onvoldoende en onduidelijke informatie voorhanden was.
- 18 De Commissie voor de Vervolgingen heeft geen vice-voorzitter, terwijl de Commissie voor Reglement en Samenwerking vier vice-voorzitters telt.
- 19 Meier, 'De kracht van de definitie!'

Deel 3. Toetsing aan enkele sociaal-economische hypothesen

Inleiding

In het voorgaande deel van deze studie hebben we de vertegenwoordiging van vrouwen onder de kandidaten en gekozenen van de verkiezingen van 2004, hun profiel en de voorkeurstemmen die ze hebben gekregen geanalyseerd. Daarmee hebben we uiteraard niet alles gezegd over het verkiezingsproces. Er zijn immers veel andere factoren die van invloed zijn op het verkiezingsproces en op de electorale kansen van kandidaten. Ter aanvulling van het tweede deel zullen we in wat volgt de invloed van diverse sociaal-economische factoren op de politieke vertegenwoordiging van vrouwen onderzoeken.

Aangezien het aantal vrouwelijke kandidaten nauwelijks varieert tussen de verschillende kieskringen (tussen 48.8% in Oost-Vlaanderen en 52.5% in Dinant-Philippeville) (vgl. de toepassing van de pariteitswetten bij de verkiezingen van 2004) zal de analyse van de sociaal-economische variabelen worden gevoerd op het niveau van de gekozenen om op die manier de significante covariantie te kunnen isoleren.

In de internationale literatuur zijn verschillende sociaal-economische variabelen, die een invloed hebben op de vertegenwoordiging van vrouwen in de parlementen, geanalyseerd. Zo wijst Monique Leyenaar erop dat de rekrutering van vrouwen op de kandidatenlijsten grotendeels afhankelijk is van de culturele achtergrond van een land en van de sociale en economische ontwikkeling.¹ Factoren als religieuze praktijken en rolsocialisatie oefenen eveneens invloed uit op het feit dat vrouwen prioriteit

geven aan de zorgtaken in het gezin in plaats van aan een politieke carrière. Het opleidingsniveau is een ander element dat vaak als belangrijk naar voren wordt geschoven. Reeds in de jaren '50 wees de Franse politicoloog Maurice Duverger op een verband tussen de lagere participatie van vrouwen aan de verkiezingen en de lagere niveaus van politieke kennis en interesse van vrouwelijke kiezers. Deze laatste factoren werden volgens Duverger beïnvloed door de sociale en economische afhankelijkheid van vrouwen.⁶¹ De democratisering van het hoger onderwijs sinds de jaren 1960 bracht evenwel een kentering in het leven van veel vrouwen, stelt Leyenaar. Zij wijst er op dat het onderwijsniveau de kansen van vrouwen op betaalde arbeid buitenhuis beïnvloedt, evenals de leeftijd waarop ze in het huwelijk treden en de geboortepanning. Deze factoren hebben hen meer vrijheid gegeven voor de uitoefening van hun wettelijke en politieke rechten en meer mogelijkheden om politieke macht te verwerven.¹

Uit de brede waaier aan sociaal-economische factoren die voorhanden zijn, hebben we een selectie van vijf factoren gemaakt. De selectie gebeurde in twee fases. Ten eerste bouwden we voort op het werk van Ingrid Hansen en Claudine Marissal.² Op het einde van hun analyse van de gemeente- en provincieraadsverkiezingen van 8 oktober 2000 vermelden beide auteurs dat ze ook een aantal correlaties hebben onderzocht 'tussen de resultaten van de verkiezingen en een reeks socio-economische gegevens, zoals bijvoorbeeld het gemiddelde inkomen in de gemeenten, de bevolkingsdichtheid, het percentage buitenlanders (Europeanen en niet-Europeanen), het percentage inwoners van meer dan 65 jaar, het werkloosheidscijfer, de onbebouwde grond (promille) en de industrieterreinen (promille)'.³ Vertrekkend van dit onderzoek konden verschillende interessante pistes worden gedetecteerd voor onderhavige studie.

Omdat hun analyse betrekking had op de gemeente- en provincieraadsverkiezingen van 8 oktober 2000, moet worden nagegaan of deze elementen transporteerbaar zijn naar andere kiesomschrijvingen, meer bepaald naar het niveau van de kieskringen voor de regionale verkiezingen. De vergroting van de kieskringen in Vlaanderen heeft er bijvoorbeeld voor gezorgd dat veel verschillen tussen de arrondissementele kieskringen verwaarloosbaar zijn. Immers, terwijl er bij de gemeenteraadsverkiezingen 308 gemeentes zijn in Vlaanderen, met een grote diversiteit aan aantal inwoners, verstedelijkingsgraad, gemiddeld inkomen, werkloosheidsgraad, enzovoort, zijn er slechts zes kieskringen voor de verkiezing van het Vlaams Parlement, met zestien tot 33 zetels.⁴ De socio-economische bijzonderheid van elke provinciale kieskring is minder groot. Elke provincie is samengesteld uit een aantal verstedelijkte gebieden, een aantal regio's met hoge(re) en met lagere werkloosheidsgraad en met hogere of lagere opleidingsniveaus of inkomens. De homogeniteit tussen de provincies is groter. In dit opzicht zou het nuttig zijn om de effecten van het kiessysteem te vergelijken, rekening houdend met de actuele omvang en de vroegere omvang van de kieskringen. Een dergelijke studie viel echter buiten het bestek van onderhavig onderzoek.

Aldus hielden we na de tweede selectieronde vijf variabelen over waarvan op een zinvolle en eenduidige manier de correlatie met het aantal verkozen vrouwen bij de verkiezingen van 2004 kon worden onderzocht. Het betreft de volgende factoren:

- bevolkingsaantal (vertaald in aantal zetels);
- gemiddeld inkomen in de kieskring;
- ondernemingsgraad;
- verstedelijkingsgraad;
- werkloosheidsgraad.

In wat volgt gaan we voor elk van deze variabelen na of er al dan niet correlatie bestaat met het aantal verkozen vrouwen in de verschillende kieskringen. Het is belangrijk om hierbij te vermelden dat we in dit onderzoek niet op zoek zijn gegaan naar causale verbanden, maar enkel naar covariantie of samenhang. Men kan met andere woorden op basis van deze analyse niet beweren dat het (hoge/lage) aandeel vrouwelijke mandatarissen kan worden verklaard door één van de sociaal-economische factoren, maar wel dat er een verband tussen beide bestaat.

Hypothese 1. Hoe meer zetels er te verkiezen zijn, hoe groter het aantal verkozen vrouwen

In de internationale literatuur is intussen veelvuldig aangetoond dat vrouwelijke kandidaten sneller verkozen geraken in proportionele kiesstelsels (zoals het Belgische kiesstelsel) dan in meerderheidsstelsels (zoals het Britse stelsel).⁵ Het is immers veel moeilijker voor vrouwen om als enige kandidaat van een partij te worden aangesteld in een meerderheidsstelsel dan om een plaats te veroveren op een lijst in een proportioneel stelsel. Het percentage vrouwen dat in het parlement zetelt, bedraagt in het eerste geval gemiddeld 8.5% en in het tweede gemiddeld 15.4%.⁶

Het lijkt dus plausibel dat het aantal te begeven zetels een impact kan hebben op de toegang van vrouwen tot het parlement. Omdat het aantal te begeven zetels in een kieskring wordt berekend op basis van het bevolkingsaantal, kan deze hypothese worden geformuleerd als volgt: hoe groter het bevolkingscijfer in een kieskring, hoe groter het aandeel verkozen vrouwen.

In Tabel 74 hebben we de correlatiecoëfficiënt berekend tussen het aantal te verkiezen zetels en het aandeel verkozen vrouwen. De correlatiecoëfficiënt is het meest aangewezen statistische instrument dat de mate van samenhang tussen de variatie in variabele A met de variatie in variabele B aantoont. Hoe hoger de coëfficiënt, hoe groter de mate van samenhang, en dus hoe groter de kans dat een stijging in variabele B ook daadwerkelijk kan worden verklaard vanuit de toename (bij een positieve correlatie) of een afname (bij een negatieve correlatie) van variabele A.

Wegens het verschillende kiesstelsel was het niet zinvol om een algemene correlatiecoëfficiënt te berekenen voor Vlaanderen en Wallonië samen. Er is met andere woorden een aparte correlatiecoëfficiënt berekend voor het Vlaams Parlement en voor het Waals Parlement. We hebben de verkiezingen van het Brussels Hoofdstedelijk Parlement en het Parlement van de Duitstalige Gemeenschap niet in rekening genomen, aangezien de verkiezingen er worden georganiseerd in één kieskring. Ook het Europees Parlement hebben we hier niet opgenomen, omdat de kiezers niet zijn verdeeld in geografische kieskringen, maar in taalcolleges.

Zowel voor de verkiezingen van het Vlaams Parlement als voor de verkiezingen van het Waals Parlement vinden we een positief verband tussen de grootte van de kieskring en het aandeel vrouwelijke gekozenen. In beide gevallen wordt de hypothese dat er een verband is tussen het aantal te verdelen zetels en het aandeel van gekozen vrouwen dus bevestigd. Dit verband is echter veel sterker in Vlaanderen ($R = 0.913$) met de grote provinciale kieskringen dan in Wallonië ($R = 0.295$).

Het aantal te verkiezen zetels (of anders gesteld: de grootte van de kieskring, of de bevolkingsdichtheid) blijkt dus zeer duidelijk samen te hangen met het aantal verkozen vrouwen. De hoogte van de correlatiecoëfficiënt in Vlaanderen toont duidelijk aan dat vrouwelijke kandidaten alle baat hebben bij grotere kieskringen.

TABEL 74: Correlatie tussen het aantal te verkiezen zetels en het aantal verkozen vrouwen (gerangschikt op aantal zetels per kieskring)

Naam kieskring	Aantal te verkiezen zetels	Aantal verkozen vrouwen	% aandeel verkozen vrouwen (rij pct.)
Antwerpen	33	15	0.45
Oost-Vlaanderen	27	10	0.37
West-Vlaanderen	22	5	0.23
Vlaams-Brabant	20	5	0.25
Limburg	16	4	0.25
Brussel	6	1	0.17
Correlatie Vlaanderen	0.913		
Luik	13	2	0.15
Charleroi	9	3	0.33
Nijvel	8	2	0.25
Doornik-Aat-Moeskroen	7	1	0.14
Verviers	6	1	0.17
Bergen	6	1	0.17
Namen	6	1	0.17
Dinant-Philippeville	4	0	0.00
Hoei-Borgworm	4	1	0.25
Zinnik	4	1	0.25
Aarlen-Marche-Bastenaken	3	0	0.00
Thuin	3	1	0.33
Neufchâteau-Virton	2	0	0.00
Correlatie Wallonië	0.295		

Hypothese 2.

Hoe hoger het gemiddelde inkomen, hoe hoger het aandeel verkozen vrouwen

De tweede hypothese gaat na of er een verband kan worden gevonden tussen het gemiddelde inkomen van een regio en het aandeel vrouwen dat er verkozen is. Deze hypothese is gebaseerd op twee veronderstellingen. Ten eerste hangt het gemiddelde inkomen veelal samen met het gemiddelde opleidingsniveau. Hoe hoger dat laatste is, hoe groter de waarschijnlijkheid is dat vrouwen een professionele carrière uitbouwen naast de taken die zij traditioneel opnemen in gezinsverband.⁷ De tweede hypothese luidt bijgevolg: hoe hoger het gemiddelde inkomen van een provincie, hoe hoger het aandeel verkozen vrouwen.

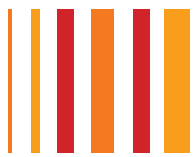
Om deze hypothese te testen hebben we onze analyse moeten beperken tot de verkiezingen voor het Vlaams en het Waals Parlement. Omdat de inkomensgegevens slechts beschikbaar zijn op het provinciale niveau hebben we de kleinere kieskringen in het Waalse Gewest moeten samenvoegen, zodat we ook in het Waalse Gewest de samenhang onderzochten op het provinciale niveau. Tabel 75 geeft de correlatie tussen het gemiddelde inkomen en het aandeel verkozen vrouwen weer.

De correlatie tussen deze twee variabelen is heel wat minder duidelijk dan bij hypothese 1. De correlatiecoëfficiënt bedraagt hier slechts 0.21. Er is dus slechts een zwakke positieve samenhang tussen het gemiddelde inkomen en het aandeel verkozen vrouwen per provincie. Op basis van ons onderzoek kunnen we dus niet besluiten dat vrouwen beter af zijn in regio's met een hoog gemiddeld inkomen per hoofd van de bevolking.

TABEL 75: Correlatie tussen het gemiddelde inkomen en het aandeel verkozen vrouwen (gerangschikt volgens gemiddeld inkomen)

Provincie	Gemiddeld inkomen ⁸	Aandeel verkozen vrouwen
Waals-Brabant	29.669	0.25
Vlaams-Brabant	29.509	0.25
Oost-Vlaanderen	25.353	0.37
Antwerpen	25.204	0.45
West-Vlaanderen	24.298	0.23
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	23.892	0.46
Namen	23.778	0.10
Limburg	23.536	0.25
Luik	23.379	0.17
Luxemburg	22.745	0.00
Henegouwen	21.404	0.24
Correlatie		0.21

Bron: Federale Overheidsdienst Economie, KMO, Middenstand & Energie (2003). *Inkomsten in België* (Ecodata: <http://ecodata.mineco.fgov.be/mdn/Inkomens.jsp>, 6.10.2005).

Hypothese 3. Hoe hoger de ondernemingsgraad, hoe hoger het aandeel verkozen vrouwen

Deze hypothese wil nagaan wat de invloed is van het ondernemingsklimaat op het aandeel verkozen vrouwen. Deze variabele berust op de veronderstelling dat een positief economisch klimaat vrouwen kan stimuleren om politiek actief te worden. Immers, in een gunstig economisch klimaat, met stijgende welvaart, worden de traditionele zorgtaken in het gezin sneller uitbesteed aan derden (huisbedienden, poetshulp, strijkateliers, enzovoort). Op die manier komt er meer tijd vrij voor vrouwen om zich in het verenigingsleven te engageren. En van het verenigingsleven is de stap naar de politiek gauw gezet.⁹ Het zijn net deze participatie-ervaringen in het maatschappelijke middenveld die de aspirant-kandidaat politieke interesse, vaardigheden en een sociaal netwerk bijbrengen.¹⁰ Overigens hangt deze variabele deels samen met de hierboven vermelde variabele van het 'gemiddelde inkomen'.

Het positieve economische klimaat wordt hier afgemeten aan het aantal bedrijven dat in 2003 werd opgericht in elke provincie. We gaan er hierbij van uit dat hoe meer bedrijven er worden opgericht, hoe beter de (provinciale) economische vooruitzichten zijn en hoe beter die laatste zijn, hoe hoger de investeringen van bedrijven en particulieren zullen zijn. De derde hypothese luidt bijgevolg als volgt: hoe hoger de ondernemingsgraad, hoe hoger het aandeel verkozen vrouwen.

De correlatiecoëfficiënt is bijzonder hoog: 0.87. Dit betekent dat er een sterk positief verband bestaat tussen het ondernemingsklimaat in een bepaalde provincie en het aandeel vrouwelijke mandatarissen. In de provincies waar in 2003 de meeste ondernemingen werden opgericht, vinden we inderdaad het grootste aandeel vrouwelijke gekozenen terug. Hieruit kunnen we besluiten dat er een sterk positief verband is tussen het economische ondernemingsklimaat en het aantal vrouwen dat wordt verkozen.

TABEL 76: Correlatie tussen het aantal opgerichte ondernemingen en het aandeel verkozen vrouwen (gerangschikt naar aantal opgerichte ondernemingen)

Provincie	Aantal opgerichte ondernemingen (in 2003)	Aandeel verkozen vrouwen
Antwerpen	7915	0.45
Oost-Vlaanderen	6517	0.37
Brussel	6359	0.46
West-Vlaanderen	5473	0.23
Vlaams-Brabant	4526	0.25
Henegouwen	4423	0.24
Luik	4119	0.17
Limburg	3722	0.25
Namen	1984	0.10
Waals-Brabant	1927	0.25
Luxemburg	1068	0.00
Correlatie		0.87

Bron: Federale Overheidsdienst Economie, KMO, Middenstand & Energie (2003). Demografie van de ondernemingen (Ecodata: http://ecodata.mineco.fgov.be/mdn/demografie_ondernemingen.jsp, 6.10.2005).

Hypothese 4. Hoe landelijker de kieskring, hoe kleiner het aandeel verkozen vrouwen

Deze hypothese test de impact van de verstedelijkingsgraad van kieskringen op de vertegenwoordiging van vrouwen in de parlementen. We veronderstellen dat vrouwen makkelijker toegang hebben tot politieke mandaten in verstedelijkte gebieden. Het is vooral bij deze variabele dat de vergroting van de kieskringen tot het provinciale niveau een 'uitvlakkingseffect' heeft. Ons baserend op de indeling van B. Mérenne-Schoumaker et al. hebben we de verstedelijkingsgraad van de provincies afgemeten aan de som van het aandeel 'rurale gemeenten' (code E) en het aandeel 'gemeenten met zwakke morfologische en zwakke functionele verstedelijking' (code D3). Dit percentage varieert van 0% in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest tot een hoge 75% in de provincie Luxemburg. Indien we de laagste categorie hadden genomen in de indelingen op basis van stedelijke hiërarchie of op basis van stadgewesten, hadden we vergelijkbare correlatie behaald.¹¹ Overigens, wanneer we enkel de rurale gemeenten in rekening brengen, levert ons dit een even grote correlatiecoëfficiënt ($R = 0.83$) op. Zij het dat het slechts betrekking heeft op 33 gemeenten, wat een te kleine onderzoekspopulatie is om onze hypothesetest op te baseren. In tabel 77 wordt de correlatie tussen het aantal rurale gemeenten en het aandeel verkozen vrouwen weergegeven.

Voor deze hypothese bekomen we een sterk negatieve correlatie van -0.90 . Dit betekent met andere woorden dat de vooropgestelde hypothese wordt bevestigd: hoe hoger het percentage rurale gemeenten in een provincie (en dus hoe landelijker het karakter van de provincie), hoe kleiner het aandeel vrouwelijke gekozenen is. We kunnen hieruit besluiten dat vrouwen gemakkelijker verkozen geraken in verstedelijkte provincies dan in de meer rurale provincies.

TABEL 77: Correlatie tussen het percentage rurale gemeenten en het aandeel verkozen vrouwen (gerangschikt naar aantal E + D3 gemeenten)

Provincie	Totaal aantal gemeenten	aantal E + D3	% E+D3 gemeenten	Aantal verkozen vrouwen
Brussel	19	0	0.0	0.46
Antwerpen	70	3	4.3	0.46
Oost-Vlaanderen	65	6	9.2	0.37
Vlaams-Brabant	65	9	13.8	0.25
West-Vlaanderen	64	6	14.1	0.23
Limburg	44	7	15.9	0.25
Henegouwen	69	25	36.2	0.24
Waals-Brabant	27	11	40.7	0.25
Luik	84	46	54.8	0.17
Namen	38	25	65.7	0.10
Luxemburg	44	33	75.0	0.0
Totaal	589			171
Correlatie	- 0.90			

Bron: Nationaal Instituut voor de Statistiek (1998). *Algemene Volks- en Woningtelling op 1 maart 1991: Verstedelijking, Brussel: NIS, pp. 158-162.*

Hypothese 5. Hoe hoger de werkloosheidsgraad, hoe lager het aandeel verkozen vrouwen

De vijfde hypothese houdt deels verband met die betreffende het ondernemingsklimaat. Hij onderzoekt in welke mate er een verband is tussen de werkloosheidsgraad in een bepaalde regio en het aantal vrouwelijke mandatarissen dat in die regio een politiek mandaat opneemt. Deze hypothese is gebaseerd op de veronderstelling dat het niet uitoefenen van betaalde arbeid buitenshuis vrouwen niet alleen sociaal isoleert, maar dat het ook een hypotheek legt op hun politieke aspiraties. In gebieden met hoge werkloosheidsgraad kan men verwachten dat de prioritaire bekommernis van vrouwen veeleer zal liggen in het vinden van een volwaardige (voltijdse of deeltijdse) positie op de arbeidsmarkt dan in het opbouwen van een politieke carrière.

Bovendien telden we bij de verkiezingen voor het Vlaams Parlement onder de kandidaat-effectieven amper zes werkloze kandidaten op een totaal van 692 kandidaten (0.9%). Voor het Waals Parlement waren er dit 27 op een totaal van 374 kandidaten (7.2%) en voor het Brusselse Gewest 21 op een totaal van 308 kandidaten (6.8%).

Tabel 78 geeft per provincie de werkloosheidsgraad en het aandeel verkozen vrouwen weer. De betrekkelijk lage correlatiecoëfficiënt van -0.26 toont aan dat er slechts sprake is van een licht negatieve correlatie tussen de werkloosheidsgraad en het aandeel verkozen vrouwen. Met andere woorden, hoe hoger de werkloosheidsgraad, hoe lager het aandeel vrouwelijke gekozenen. Toch moeten we besluiten dat de werkloosheidsgraad in een bepaalde provincie geen goede parameter is die ons toelaat een voorspelling te doen over het aandeel verkozen vrouwen binnen de provincie.

TABEL 78: Correlatie tussen de werkloosheidsgraad en het aandeel verkozen vrouwen (gerangschikt naar werkloosheidsgraad)

Provincie	Werkloosheidsgraad (per 30 juni 2003)	Aandeel verkozen vrouwen
Vlaams-Brabant	6.3	0.25
West-Vlaanderen	7.0	0.23
Oost-Vlaanderen	8.3	0.37
Antwerpen	9.0	0.46
Limburg	10.4	0.25
Waals-Brabant	12.5	0.25
Luxemburg	12.8	0.00
Namen	19.0	0.10
Luik	20.2	0.17
Brussel	21.1	0.46
Henegouwen	24.1	0.24
Correlatie		- 0,26

Bron: Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening (2005). Volledige werkloosheid. Statistische bijlagen, RVA (http://www.rva.be/D_stat/Jaarverslag/48bijlageNL.pdf, 6.10.2005).

Besluit

We kunnen concluderen dat van de vijf onderzochte variabelen (aantal te verkiezen zetels, gemiddeld inkomen, ondernemingsklimaat, verstedelijkingsgraad en werkloosheidsgraad) er twee zijn die een veeleer zwakke samenhang vertonen met het aantal of aandeel verkozen vrouwen. We hebben in ons onderzoek geen sterke bevestiging gekregen dat het aantal vrouwelijke mandatarissen samenhangt met de werkloosheidsgraad in een bepaalde regio of provincie noch met het gemiddelde inkomen van een regio. In de Waalse kieskringen is er ook geen sterke correlatie gevonden dat het aantal te verkiezen zetels een effect zou hebben op het aantal vrouwelijke gekozenen.

Voor de andere variabelen die we onderzochten, werd wel een aanzienlijk sterke correlatie met het aantal of aandeel verkozen vrouwen gevonden. Dit stelt ons in staat om drie van de vijf geformuleerde hypothesen te bevestigen. Vrouwen worden, zo blijkt uit ons onderzoek, inderdaad meer verkozen naarmate er meer zetels te verkiezen zijn in de kieskring (zoals voor het Vlaams Parlement), naarmate het ondernemingsklimaat gunstiger is en naarmate er een hogere graad van verstedelijking is. Of omgekeerd geformuleerd, hebben vrouwelijke kandidaten het veel moeilijker om verkozen te geraken in kleine arrondissementele kieskringen (hoewel het er dan niet meer toe doet of men twee of dertien zetels te verdelen heeft, vgl. de Waalse gegevens) en in regio's waar minder ondernemingen worden opgericht.

Het is belangrijk hierbij op te merken dat we in het kader van dit onderzoek enkel de samenhang hebben onderzocht en dat we geen uitspraken kunnen doen over causale verbanden. Het is met andere woorden geen correcte interpretatie van de bovenstaande analyses indien zou worden beweerd dat het aandeel vrouwen wordt beïnvloed door de variabelen die een hoge of aanzienlijke samenhang blijken te vertonen. Andere en verdoken variabelen kunnen in dit proces interveniëren en aldus een belangrijke verklarende rol spelen. Voor drie van de vijf onderzochte variabelen vonden we echter wel een heel hoge mate van samenhang, die wijst op een zeker verband tussen beide variabelen.

Noten

- 1 Leyenaar, M. (2004). *Political Empowerment of Women. The Netherlands and Other Countries*, Leiden: Martinus Nijhoff Publishers.
- 2 Duverger, M. (1955). *The Political Role of Women*, Paris: Unesco.
- 3 Leyenaar, *Political Empowerment of Women*, pp. 64-65.
- 4 Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid – Directie van de Gelijke Kansen, *Naar een paritaire democratie*.
- 5 Idem, p. 131.
- 6 Als we even abstractie maken van de kleine Brusselse kieskringen die slechts zes zetels telde.
- 7 Voor een recent overzicht, zie: Norris, *Electoral Engineering*, vooral pp. 179-208.
- 8 Idem, p. 187.

- 9 Zie onder meer: Leyenaar, *Political Empowerment of Women*.
- 10 Het gaat hier om het gemiddelde netto belastbaar inkomen in 1.000 Euro in het jaar 2003.
- 11 Smits, W. (2000). *Politieke en maatschappelijke participatie van vrouwen in Vlaanderen. Een empirische studie naar de kritieken vanuit vrouwenstudies op het traditionele participatieonderzoek. Samenvatting van de onderzoeksresultaten. Eindverslag van het onderzoek 'Politieke en maatschappelijke participatie van vrouwen in Vlaanderen. Een empirische studie naar de kritiek vanuit vrouwenstudies op het traditionele participatieonderzoek' op initiatief van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap*, Brussel: Vrije Universiteit Brussel. Vakgroep Sociologie. Onderzoeksgroep TOR.
- 12 Leyenaar, *Political Empowerment of Women*, p. 64.
- 13 Van Hecke, 'Actualisering van de stedelijke hiërarchie in België'; Mérenne-Schoumaker, B., H. Van Der Haegen en E. Van Hecke (1998), *Algemene Volks- en Woningtelling op 1 maart 1991: Verstedelijking*, Brussel: Nationaal Instituut voor Statistiek, 174 p.
- 14 Vgl. punt 4 van het eerste deel van deze publicatie.

Algemeen besluit

Ondanks het feit dat de actieve deelname van vrouwen aan de verkiezingen de voorbije jaren opmerkelijk is verbeterd, is de situatie van vrouwen in de politiek in België nog niet ideaal. Uiteraard zijn de meest spectaculaire verbeteringen het gevolg van de invoering van de pariteitswetten van 2002 ter versterking van de aanwezigheid van vrouwelijke kandidaten op de kieslijsten. Deze wetten hebben onmiskenbaar voor een positieve ontwikkeling gezorgd inzake het aantal vrouwelijke kandidaten, het aantal vrouwelijke parlementsleden en het aantal vrouwelijke ministers en staatssecretarissen. De vergelijking van een aantal indicatoren sinds 1949 heeft dit in het eerste deel van deze studie zeer duidelijk aangetoond.

Uit dit tweede deel van het onderzoek, waarin we in detail de situatie van de vrouwelijke kandidaten en gekozenen bij de regionale en Europese verkiezingen van 13 juni 2004 hebben onderzocht, dringen zich evenwel een aantal andere conclusies op. Ten eerste stellen we vast dat alle partijen slechts een minimale lezing hebben gegeven van de wettelijke bepalingen inzake de paritaire vertegenwoordiging van vrouwen en mannen. Wanneer een lijst een oneven aantal plaatsen telde, ging steeds een meerderheid van plaatsen naar mannelijke kandidaten. Slechts sporadisch, en veeleer in het Franstalige landsgedeelte, stonden meer vrouwen op de lijsten dan mannen.

Ten tweede is het opvallend dat er slechts een zeer beperkt aantal vrouwelijke lijsttrekkers was. Bovendien werd de wettelijke (overgangs)bepaling dat minstens één van de drie eerste kandidaten op de lijst een vrouw moest zijn door de partijen in een derde tot de helft van de gevallen vorm gegeven door de eerste vrouw pas op de derde plaats te zetten. Het aandeel van vrouwen op verkiesbare plaatsen varieerde tussen 36% en 44.3%, wat aantoont dat de toepassing van de pariteit inzake de lijstsamenstelling door de partijen niet spontaan werd uitgebreid tot de verkiesbare plaatsen.

Maar niet alleen de partijen zijn verantwoordelijk voor de ondervertegenwoordiging van vrouwen in de parlementen. Ook het kiezerskorps brengt nog te weinig een voorkeurstem uit op vrouwen. Proportioneel gezien verzamelen vrouwelijke kandidaten maar ongeveer 40% van de uitgebrachte voorkeurstemmen, ondanks het feit dat ze de helft van de plaatsen op de lijst innemen. Geen wonder dus dat we weinig vrouwen aantreffen onder de grote stemmentrekkers, zoals wij ze in het onderzoek hebben gemeten.

De zwakke electorale scores van vrouwen kunnen deels worden verklaard door het gebrek aan een lokaal 'platform' om campagne te voeren. Uit de profielanalyse bleek immers dat veel minder vrouwelijke gemeenteraadsleden, schepenen of burgemeesters aan de verkiezingen deelnamen dan er proportioneel gesproken mannelijke gemeenteraadsleden en burgemeesters deelnamen. Nochtans biedt de zichtbaarheid van deze functies een ideaal platform voor naamsbekendheid en bijgevolg voor persoonlijke voorkeurstemmen.

In dit kader lijken maatregelen die op regionaal vlak worden genomen ter versterking van de deelname van vrouwen aan de gemeente- en provincieraadsverkiezingen zeer positief, omdat ze geschikt zijn om vrouwen te verankeren op een fundamenteel politiek niveau.¹²

Bijlagen

Bijlage 1. Percentage en absoluut aantal vrouwen per fractie en per lidstaat in het Europees Parlement

Verklaring afkortingen:

- EEP-ED = Fractie van de Europese Volkspartij (christen-democraten) en Europese Democraten
- PES = Sociaal-democratische Fractie in het Europees Parlement
- ALDE = Alliantie van Liberalen en Democraten voor Europa
- EUL/NGL = Confederale Fractie Europees Unitair Links / Noord Groen Links
- GREENS-EFA = Fractie De Groenen / vrije Europese Alliantie
- UEN = Fractie Unie Voor een Europa van Nationale Staten
- IND/DEM = Fractie Onafhankelijkheid / Democratie
- NI = onafhankelijk

Legende:

- #v = aantal vrouwen
- tot = totaal aantal

	EEP-ED		PES		ALDE		EUL/NGL		GREENS-EFA		UEN		IND/DEM		NI		% vrouw. parlementsleden per land
	#v	tot	#v	tot	#v	tot	#v	tot	#v	tot	#v	tot	#v	tot	#v	tot	
België	2	6	3	7	2	6	-	-	-	2	-	-	-	-	-	3	29
Tsjechië	3	14	-	2	-	-	1	6	-	-	-	-	-	1	1	1	21
Dene- marken	1	1	1	5	2	4	1	1	-	1	-	-	-	1	-	-	36
Duitsland	10	49	9	23	1	7	4	7	7	13	-	-	-	-	-	-	31
Estland	-	1	1	3	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	33
Griekenland	2	11	4	8	-	-	1	4	-	-	-	-	-	1	-	-	29
Spanje	7	24	11	24	-	2	-	1	-	3	-	-	-	-	-	-	33
Frankrijk	14	17	14	31	-	11	-	3	3	6	-	-	-	3	3	7	44
Ierland	2	5	-	1	1	1	1	1	-	-	-	4	1	1	-	-	38
Italië	1	24	5	16	3	12	1	7	1	2	3	9	-	4	1	4	19
Cyprus	-	3	-	-	-	1	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	0
Letland	-	-	-	-	-	1	-	-	1	1	1	4	-	-	-	-	19
Litouwen	1	2	-	2	1	7	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	38
Luxemburg	2	3	-	1	1	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	50
Hongarije	3	13	5	9	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	33
Malta	-	2	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0
Nederland	3	7	4	7	2	5	1	2	1	4	-	-	-	2	1	1	44
Oostenrijk	2	6	3	7	-	-	-	-	1	2	-	-	-	-	1	3	39
Polen	2	19	2	8	1	4	-	-	-	-	1	7	1	10	-	6	13
Portugal	1	9	4	12	-	-	1	3	-	-	-	-	-	-	-	-	25
Slovenië	2	4	-	1	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	43
Slowakije	3	8	1	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	3	36
Finland	2	4	1	3	1	5	-	1	1	1	-	-	-	-	-	-	36
Zweden	2	5	4	5	3	3	1	2	-	1	-	-	1	3	-	-	58
VK	2	28	7	19	6	12	-	1	3	5	-	-	-	11	1	2	24
% vrouwen per fractie	25		40		30		29		43		19		8		41		222/732 (30.0%)

Bron: Europees Parlement, Europese Verkiezingen 10-13 juni (<http://www.elections2004.eu.int/ep-election/sites/nl/results1306/index.html>, 07.07.2005).

Bijlage 2. Aantal mannen en vrouwen per FOD/POD (per 1 januari 2005)

Organisatie	Mannen	%	Vrouwen	%	Totaal
Ministerie van Financiën (Pensioenen)	188	37.5	314	62.5	502
Ministerie van Landsverdediging	1.551	59.3	1.064	40.7	2.615
FOD Kanselarij van de Eerste Minister	67	38.9	105	61.1	172
FOD Personeel en Organisatie	217	40.9	314	59.1	531
FOD Budget en Beheerscontrole	55	42.0	76	58.0	131
FOD Informatie- en Communicatietechnologie	12	54.6	10	45.4	22
FOD Mobiliteit en Vervoer	659	53.9	564	46.1	1.223
FOD Economie, K.M.O., Middenstand en Energie	1.325	46.5	1.524	53.5	2.849
FOD Financiën	15.734	48.0	17.050	52.0	32.784
FOD Buitenlandse Zaken, Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking	881	50.8	855	49.2	1.736
FOD Binnenlandse Zaken	2.392	53.9	2.050	46.1	4.442
FOD Sociale Zekerheid (*)	0	0.0	0	0.0	0
FOD Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu	518	37.4	866	62.6	1.384
FOD Justitie (Hoofdbestuur)	623	48.6	658	51.4	1.281
FOD Justitie (Justitiehuizen)	203	21.2	756	78.8	959
FOD Justitie (Strafinrichtingen)	5.979	76.0	1.893	24.0	7.872
FOD Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg	692	46.6	793	53.4	1.485
POD Consumentenzaken	2	100.0	0	0.0	2
POD Duurzame Ontwikkeling	6	60.0	4	40.0	10
POD Maatschappelijke Integratie, Armoedebestrijding et Sociale Economie (*)	0	0.0	0	0.0	0
POD Wetenschapsbeleid	110	51.2	105	48.8	215
Totaal	31.214	51.8	29.001	48.2	60.215

(*) cijfers per 1 januari 2004

Bron bijlagen 2 en 3: DG eHR, *Personeel van de federale overheidsdiensten. Indeling van het personeel naar leeftijd, niveau en geslacht, 2005* (http://www.pdata.be/start/tab_stat.php?lg=nl&typeserv=1&typefonc=1&lgfonc=1&tab=tab_spf_sex_niv_age&calcul=db,27.06.2005); DG eHR, *Personeel van de federale overheidsdiensten. Totale personeelssterkte ingedeeld naar geslacht (aantal fysieke personen), 2005* (http://www.pdata.be/start/tab_stat.php?lg=nl&typeserv=1&typefonc=1&lgfonc=1&tab=tab_spf_sex&calcul=db,27.06.2005).

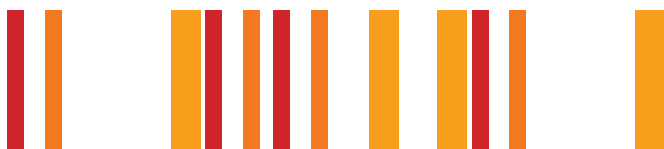

Bijlage 3. Federale ambtenaren ingedeeld naar niveau en geslacht (per 1 januari 2005)

Organisatie	Niv.A M	Niv.A V	Niv.B M	Niv.B V	Niv.C M	Niv.C V	Niv.D M	Niv.D V	Tot.
Ministerie van Financiën (Pensioenen)	51	29	62	85	46	78	29	122	502
Ministerie van Landsverdediging	371	122	115	115	360	279	698	547	2.607
FOD Kanselarij van de Eerste Minister	35	26	5	7	11	23	16	49	172
FOD Personeel en Organisatie	112	103	18	60	49	85	38	66	531
FOD Budget en Beheerscontrole	42	22	7	36	1	6	5	12	131
FOD Informatie- en Communicatietechnologie	9	6	1	1	1	1	1	2	22
FOD Mobiliteit en Vervoer	217	71	81	19	238	172	123	302	1.223
FOD Economie, K.M.O., Middenstand en Energie	519	242	172	117	336	463	298	702	2.849
FOD Financiën	4.232	2.038	5.663	3.304	2.479	3.421	3.360	8.287	32.784
FOD Buitenlandse Zaken, Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking	511	220	30	69	176	210	164	356	1.736
FOD Binnenlandse Zaken	503	540	86	85	620	740	1.183	685	4.442
FOD Sociale Zekerheid (*)	0	0	0	0	0	0	0	0	0
FOD Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu	303	278	34	61	88	218	93	309	1.384
FOD Justitie (Hoofdbestuur)	216	163	39	32	137	190	231	273	1.281
FOD Justitie (Justitiehuizen)	20	31	134	610	39	55	10	60	959
FOD Justitie (Strafinrichtingen)	214	218	80	237	673	382	5.012	1.056	7.872
FOD Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg	280	158	192	157	104	177	116	301	1.485
POD Consumentenzaken	1	0	0	0	1	0	0	0	2
POD Duurzame Ontwikkeling	6	2	0	1	0	1	0	0	10
POD Maatschappelijke Integratie, Armoedebestrijding en Sociale Economie (*)	0	0	0	0	0	0	0	0	0
POD Wetenschapsbeleid	58	27	9	18	25	38	18	22	215
Totaal	7.700	4.296	6.728	5.014	5.384	6.539	11.395	13.151	60.207

(*) cijfers per 1 januari 2004

Bron bijlagen 2 en 3: DG eHR, Personeel van de federale overheidsdiensten. Indeling van het personeel naar leeftijd, niveau en geslacht, 2005 (http://www.pdata.be/start/tab_stat.php?lg=nl&typeserv=1&typefnc=1&lgfnc=1&tab=tab_spf_sex_niv_age&calcul=db,27.06.2005); DG eHR, Personeel van de federale overheidsdiensten. Totale personeelssterkte ingedeeld naar geslacht (aantal fysieke personen), 2005 (http://www.pdata.be/start/tab_stat.php?lg=nl&typeserv=1&typefnc=1&lgfnc=1&tab=tab_spf_sex&calcul=db,27.06.2005).

Bijlage 4. Aantal en percentage vrouwen op de lijsten voor de verkiezingen van het Vlaams Parlement

Kieskring	Partij		Effectieven			Opvolgers			Totaal per partij		
			Vrouwen/ totaal		%	Vrouwen/ totaal		%	Vrouwen/ totaal		%
ANTWERPEN	VLD- Vivant	VLD	15	31	48.4	6	14	42.9	21	45	46.7
		Vivant	1	2	50.0	2	2	100	3	4	75.0
		Totaal	16	33	48.5	8	16	50.0	24	49	49.0
	SP.A- Spirit	SP.A	12	27	44.4	9	14	64.3	21	41	51.2
		Spirit	4	6	66.7	0	2	0.0	4	8	50.0
		Totaal	16	33	48.5	8	16	56.3	24	49	49.0
	CD&V- N-VA	CD&V	13	28	46.4	6	12	50.0	19	40	47.5
		N-VA	3	5	60.0	1	4	25.0	4	9	44.4
		Totaal	16	33	48.5	7	16	43.8	23	49	46.9
	Groen!		16	33	48.5	8	16	50.0	24	49	48.9
Vlaams Blok		17	33	51.5	8	16	50.0	25	49	51.0	
BRUSSEL	VLD- Vivant	VLD	3	5	60.0	3	6	50.0	6	11	54.5
		Vivant	0	1	0.0	0	0	0.0	0	1	0.0
		Totaal	3	6	50.0	3	6	50.0	6	12	50.0
	SP.A- Spirit	SP.A	2	4	50.0	2	3	60.0	4	7	57.1
		Spirit	1	2	50.0	1	3	33.3	2	5	40.0
		Totaal	3	6	50.0	3	6	50.0	6	12	50.0
	CD&V- N-VA	CD&V	3	5	60.0	3	1	60.0	6	10	60.0
		N-VA	0	1	0.0	0	6	0.0	0	12	0.0
		Totaal	3	6	50.0	3	6	50.0	6	2	50.0
	Groen!		3	6	50.0	3	6	50.0	6	12	50.0
Vlaams Blok		3	6	50.0	3	6	50.0	6	12	50.0	
VLAAMS- BRABANT	VLD- Vivant	VLD	9	19	56.3	7	15	46.7	16	34	47.1
		Vivant	1	1	100	1	1	100	2	2	100
		Totaal	10	20	50.0	8	16	50.0	18	36	50.0
	SP.A- Spirit	SP.A	8	17	47.1	7	13	53.8	15	30	50.0
		Spirit	2	3	66.7	1	3	33.3	3	6	50.0
		Totaal	10	20	50.0	8	16	50.0	18	36	50.0
	CD&V- N-VA	CD&V	9	17	52.9	7	14	50.0	16	31	51.6
		N-VA	1	3	33.3	1	2	50.0	2	5	40.0
		Totaal	10	20	50.0	8	16	50.0	18	36	50.0
	Groen!		10	20	50.0	8	16	50.0	18	36	50.0
Vlaams Blok		10	20	50.0	8	16	50.0	18	36	50.0	

Kieskring	Partij		Effectieven			Opvolgers			Totaal per partij		
			Vrouwen/ totaal		%	Vrouwen/ totaal		%	Vrouwen/ totaal		%
LIMBURG	VLD- Vivant	VLD	8	16	56.3	7	15	46.7	15	31	51.6
		Vivant	0	0	0.0	1	1	100	1	1	100
		Totaal	8	16	50.0	8	16	50.0	16	32	50.0
	SP.A- Spirit	SP.A	7	15	46.7	7	14	50.0	14	29	48.3
		Spirit	1	1	100	1	2	50.0	2	3	66.7
		Totaal	8	16	50.0	8	16	50.0	16	32	50.0
	CD&V- N-VA	CD&V	7	14	50.0	8	14	57.1	15	28	53.6
		N-VA	1	2	50.0	0	2	0.0	1	4	25.0
		Totaal	8	16	50.0	8	16	50.0	16	32	50.0
	Groen!		8	16	50.0	7	16	43.8	15	32	46.9
Vlaams Blok		8	16	50.0	8	16	50.0	16	32	50.0	
OOST- VLAANDEREN	VLD- Vivant	VLD	13	26	50.0	7	15	46.7	20	41	48.8
		Vivant	0	1	0.0	1	1	100	1	2	50.0
		Totaal	13	27	48.1	8	16	50.0	21	43	48.8
	SP.A- Spirit	SP.A	12	23	57.1	7	14	50.0	19	37	54.3
		Spirit	1	4	25.0	1	2	50.0	2	6	33.3
		Totaal	13	27	48.1	8	16	50.0	21	43	48.8
	CD&V- N-VA	CD&V	12	23	52.2	7	14	50.0	19	37	51.4
		N-VA	1	4	25.0	1	2	50.0	2	6	33.3
		Totaal	13	27	48.1	8	16	50.0	21	43	48.8
	Groen!		13	27	48.1	8	16	50.0	21	43	48.8
Vlaams Blok		13	27	48.1	8	16	50.0	21	43	48.8	
WEST- VLAANDEREN	VLD- Vivant	VLD	11	21	52.4	8	16	50.0	19	37	51.4
		Vivant	0	1	0.0	0	0	0.0	0	1	0.0
		Totaal	11	22	50.0	8	16	50.0	19	38	50.0
	SP.A- Spirit	SP.A	10	19	52.6	7	14	50.0	17	33	48.6
		Spirit	1	3	33.3	1	2	50.0	2	5	40.0
		Totaal	11	22	50.0	8	16	50.0	19	38	50.0
	CD&V- N-VA	CD&V	9	19	47.4	7	13	53.8	16	32	50.0
		N-VA	2	3	66.7	1	3	33.3	3	6	50.0
		Totaal	11	22	50.0	8	16	50.0	19	38	50.0
	Groen!		11	22	50.0	8	16	50.0	19	38	50.0
Vlaams Blok		11	22	50.0	8	16	50.0	19	38	50.0	

Bijlage 5. Aantal en percentage vrouwen op de lijsten voor de verkiezingen van het Waals Parlement

Kieskring	Partij	Effectieven			Opvolgers			Totaal per partij		
		Vrouwen / totaal		%	Vrouwen / totaal		%	Vrouwen / totaal		%
Aarlen-Marche-Bastenaken	cdH	1	3	33.3	2	4	50.0	3	7	42.9
	Ecolo	1	3	33.3	2	4	50.0	3	7	42.9
	FN	1	3	33.3	2	4	50.0	3	7	42.9
	MR	1	3	33.3	2	4	50.0	3	7	42.9
	PS	2	3	66.7	2	4	50.0	4	7	57.1
Charleroi	cdH	4	9	44.4	5	9	55.6	9	18	50.0
	Ecolo	5	9	55.6	4	9	44.4	9	18	50.0
	FN	4	9	44.4	5	9	55.6	9	18	50.0
	MR	4	9	44.4	5	9	55.6	9	18	50.0
	PS	4	9	44.4	5	9	55.6	9	18	50.0
Dinant-Philippeville	cdH	2	4	50.0	2	4	50.0	4	8	50.0
	Ecolo	2	4	50.0	2	4	50.0	4	8	50.0
	FN	2	4	50.0	2	4	50.0	4	8	50.0
	MR	2	4	50.0	2	4	50.0	4	8	50.0
	PS	2	4	50.0	2	4	50.0	4	8	50.0
Hoei-Borgworm	cdH	2	4	50.0	2	4	50.0	4	8	50.0
	Ecolo	2	4	50.0	2	4	50.0	4	8	50.0
	FN	2	4	50.0	2	4	50.0	4	8	50.0
	MR	2	4	50.0	2	4	50.0	4	8	50.0
	PS	2	4	50.0	2	4	50.0	4	8	50.0
Luik	cdH	6	13	46.2	7	13	53.8	13	26	50.0
	Ecolo	6	13	46.2	7	13	53.8	13	26	50.0
	FN	6	12	50.0	6	12	50.0	12	24	50.0
	MR	6	13	46.2	7	13	53.8	13	26	50.0
	PS	6	13	46.2	6	13	46.2	12	26	46.2
Bergen	cdH	3	6	50.0	3	6	50.0	6	12	50.0
	Ecolo	3	6	50.0	3	6	50.0	6	12	50.0
	FN	3	6	50.0	3	6	50.0	6	12	50.0
	MR	3	6	50.0	3	6	50.0	6	12	50.0
	PS	3	6	50.0	3	6	50.0	6	12	50.0
Namen	cdH	3	6	50.0	3	6	50.0	6	12	50.0
	Ecolo	3	6	50.0	3	6	50.0	6	12	50.0
	FN	3	6	50.0	2	4	50.0	5	10	50.0
	MR	3	6	50.0	3	6	50.0	6	12	50.0
	PS	3	6	50.0	3	6	50.0	6	12	50.0

Kieskring	Partij	Effectieven			Opvolgers			Totaal per partij		
		Vrouwen / totaal		%	Vrouwen / totaal		%	Vrouwen / totaal		%
Neufchâteau- Virton	cdH	1	2	50.0	2	4	50.0	3	6	50.0
	Ecolo	1	2	50.0	2	4	50.0	3	6	50.0
	FN	*	*	*	*	*	*	*	*	*
	MR	1	2	50.0	2	4	50.0	3	6	50.0
	PS	1	2	50.0	2	4	50.0	3	6	50.0
Nijvel	cdH	4	8	50.0	4	8	50.0	8	16	50.0
	Ecolo	4	8	50.0	4	8	50.0	8	16	50.0
	FN	4	8	50.0	4	8	50.0	8	16	50.0
	MR	4	8	50.0	4	8	50.0	8	16	50.0
	PS	4	8	50.0	4	8	50.0	8	16	50.0
Zinnik	cdH	2	4	50.0	2	4	50.0	4	8	50.0
	Ecolo	2	4	50.0	2	4	50.0	4	8	50.0
	FN	2	4	50.0	2	4	50.0	4	8	50.0
	MR	2	4	50.0	2	4	50.0	4	8	50.0
	PS	2	4	50.0	2	4	50.0	4	8	50.0
Thuin	cdH	1	3	33.3	2	4	50.0	3	7	42.9
	Ecolo	1	3	33.3	2	4	50.0	3	7	42.9
	FN	1	3	33.3	2	4	50.0	3	7	42.9
	MR	2	3	66.7	2	4	50.0	4	7	57.1
	PS	1	3	33.3	2	4	50.0	3	7	42.9
Doornik-At- Moeskroen	cdH	3	7	42.9	4	7	57.1	7	14	50.0
	Ecolo	3	7	42.9	4	7	57.1	7	14	50.0
	FN	3	7	42.9	3	7	42.0	6	14	42.9
	MR	3	7	42.9	4	7	57.1	7	14	50.0
	PS	3	7	42.9	4	7	57.1	7	14	50.0
Verviers	cdH	3	6	50.0	3	6	50.0	6	12	50.0
	Ecolo	3	6	50.0	3	6	50.0	6	12	50.0
	FN	3	6	50.0	3	6	50.0	6	12	50.0
	MR	3	6	50.0	3	6	50.0	6	12	50.0
	PS	3	6	50.0	3	6	50.0	6	12	50.0

Bijlage 6. Aantal en percentage vrouwen op de lijsten voor de verkiezingen van het Vlaams Parlement (per partij)

Partij		Effectieven			Opvolgers		
		Vrouwen/totaal		%	Vrouwen/totaal		%
VLD-	VLD	59	118	50.0	38	81	46.9
Vivant	Vivant	2	6	33.3	5	5	100.0
	Totaal	61	124	49.2	43	86	50.0
SPA-	SPA	51	105	48.6	39	72	54.2
Spirit	Spirit	10	19	52.6	5	14	35.7
	Totaal	61	124	49.2	44	86	51.2
CD&V-	CD&V	53	106	50.0	38	72	52.8
N-VA	N-VA	8	18	44.4	4	14	28.6
	Totaal	61	124	49.2	42	86	48.8
Groen!		61	124	49.2	43	86	50.0
Vlaams Blok		62	124	49.2	43	86	50.0
Totaal		306	620	49.4	213	430	49.5

Bijlage 7. Aantal en percentage vrouwen op de lijsten voor de verkiezingen van het Brussels Hoofdstedelijk Parlement (Vlaamse lijsten)

Partij		Effectieven			Opvolgers			Totaal per partij		
		Vrouwen/totaal		%	Vrouwen/totaal		%	Vrouwen/totaal		%
VLD-	VLD	8	16	50.0	8	16	50.0	16	32	50.0
Vivant	Vivant	0	1	0.0	0	0	0.0	0	1	0.0
	Totaal	8	17	47.1	8	16	50.0	16	33	48.5
SPA-	SPA	5	11	45.5	7	13	53.8	12	24	50.0
Spirit	Spirit	3	6	50.0	1	3	33.3	4	9	44.4
	Totaal	8	17	47.1	8	16	50.0	16	33	48.5
CD&V-	CD&V	7	15	46.7	7	15	46.7	14	30	46.7
N-VA	N-VA	1	2	50.0	1	1	100.0	2	3	66.7
	Totaal	8	17	47.1	8	16	50.0	16	33	48.5
Groen!		9	17	52.9	8	16	50.0	17	33	51.5
Vlaams Blok		8	17	47.1	8	16	50.0	16	33	48.5
Totaal		41	85	48.2	40	80	50.0	81	165	49.1

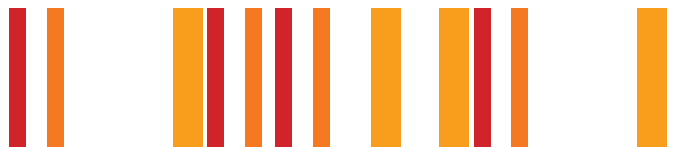
Bijlage 8. Aantal en percentage vrouwen op de lijsten voor de verkiezingen van het Brussels Hoofdstedelijk Parlement (Franstalige lijsten)

Partij	Effectieven			Opvolgers			Totaal per partij		
	Vrouwen / totaal		%	Vrouwen / totaal		%	Vrouwen / totaal		%
cdH	37	72	51.4	9	16	56.3	46	88	52.3
Ecolo	36	72	50.0	8	16	50.0	44	88	50.0
FN	37	72	51.4	8	16	50.0	45	88	51.1
MR	36	72	50.0	8	16	50.0	44	88	50.0
PS	36	72	50.0	8	16	50.0	44	88	50.0
Totaal	182	360	50.6	41	80	51.3	223	440	50.7

Bijlage 9. Aantal en percentage vrouwen op de lijsten voor de verkiezingen van het Waals Parlement (per partij)

Partij	Effectieven			Opvolgers			Totaal per partij		
	Vrouwen / totaal		%	Vrouwen / totaal		%	Vrouwen / totaal		%
cdH	35	75	46.7	41	79	51.9	76	154	49.4
Ecolo	35	75	46.7	39	79	49.4	74	154	48.1
FN	33	70	47.1	36	72	50.0	69	142	48.6
MR	36	75	48.0	42	79	53.2	78	154	50.7
PS	36	75	48.0	40	79	50.6	76	154	49.4
Totaal	35	75	46.7	41	79	51.9	76	154	49.4

Bijlage 10. Aantal en percentage vrouwen op de lijsten voor de verkiezingen van het Europees Parlement (Vlaamse partijen)

Partij	Effectieven			Opvolgers			Totaal per partij			
	Vrouwen / totaal		%	Vrouwen / totaal		%	Vrouwen / totaal		%	
VLD-Vivant	VLD	7	13	53.8	3	7	42.9	10	20	50.0
	Vivant	0	1	0.0	1	1	100.0	1	2	50.0
	Totaal	7	14	50.0	4	8	50.0	11	22	50.0
SPA-Spirit	SPA	6	11	54.5	3	7	42.9	9	18	50.0
	Spirit	1	3	33.3	1	1	100.0	2	4	50.0
	Totaal	7	14	50.0	4	8	50.0	11	22	50.0
CD&V-NVA	CD&V	7	12	58.3	3	6	50.0	10	18	55.6
	NVA	0	2	0.0	1	2	50.0	1	4	25.0
	Totaal	7	14	50.0	4	8	50.0	11	22	50.0
Groen!		7	14	50.0	4	8	50.0	11	22	50.0
Vlaams Blok		7	14	50.0	4	8	50.0	11	22	50.0
Totaal		35	70	50.0	20	40	50.0	55	110	50.0

Bijlage 11. Aantal en percentage vrouwen op de lijsten voor de verkiezingen van het Europees Parlement (Franstalige partijen)

Partij	Effectieven			Opvolgers			Totaal per partij		
	Vrouwen / totaal		%	Vrouwen / totaal		%	Vrouwen / totaal		%
cdH	5	9	55.6	3	6	50.0	8	15	53.3
Ecolo	4	9	44.4	3	6	50.0	7	15	46.7
FN	4	9	44.4	3	6	50.0	7	15	46.7
MR	4	9	44.4	3	6	50.0	7	15	46.7
PS	4	9	44.4	3	6	50.0	7	15	46.7
Totaal	21	45	46.7	15	30	50.0	36	75	48.0

Bijlage 12. Aantal en percentage vrouwen op verkiesbare plaatsen op de lijsten voor de verkiezingen van het Vlaams Parlement

Kieskring	Partij		Vrouwen/totaal		% vrouwen
ANTWERPEN	VLD- Vivant	VLD	3	7	42.9
		Vivant	1	2	50.0
		Totaal	4	9	44.4
	SPA- Spirit	SPA	3	8	37.5
		Spirit	1	1	100.0
		Totaal	4	9	44.4
	CD&V- N-VA	CD&V	3	7	42.9
		N-VA	0	2	0.0
		Totaal	3	9	33.3
	Groen!		0	1	0.0
Vlaams Blok		4	10	40.0	
BRUSSEL	VLD- Vivant	VLD	1	2	50.0
		Vivant	0	1	0.0
		Totaal	1	3	33.3
	SPA- Spirit	SPA	1	1	100.0
		Spirit	0	1	0.0
		Totaal	1	2	50.0
	CD&V- N-VA	CD&V	1	2	50.0
		N-VA	0	0	0.0
		Totaal	1	2	50.0
	Groen!		0	1	0.0
Vlaams Blok		1	3	33.3	
VLAAMS- BRABANT	VLD- Vivant	VLD	3	6	50.0
		Vivant	1	1	100.0
		Totaal	4	7	57.1
	SPA- Spirit	SPA	2	6	33.3
		Spirit	0	0	0.0
		Totaal	2	6	33.3
	CD&V- N-VA	CD&V	2	5	40.0
		N-VA	0	1	0.0
		Totaal	2	6	33.3
	Groen!		0	1	0.0
Vlaams Blok		1	4	25.0	

Kieskring	Partij		Vrouwen/totaal		% vrouwen
LIMBURG	VLD- Vivant	VLD	1	4	25.0
		Vivant	0	1	0.0
		Totaal	1	5	20.0
	SPA- Spirit	SPA	3	7	42.9
		Spirit	0	0	0.0
		Totaal	3	7	42.9
	CD&V- N-VA	CD&V	2	4	50.0
		N-VA	0	1	0.0
		Totaal	2	5	40.0
	Groen!		0	1	0.0
Vlaams Blok		1	3	33.3	
OOST- VLAANDEREN	VLD- Vivant	VLD	3	9	33.3
		Vivant	0	1	0.0
		Totaal	3	10	30.0
	SPA- Spirit	SPA	3	6	50.0
		Spirit	0	1	0.0
		Totaal	3	7	42.9
	CD&V- N-VA	CD&V	3	6	50.0
		N-VA	1	2	50.0
		Totaal	4	8	50.0
	Groen!		1	1	100.0
Vlaams Blok		2	6	33.3	
WEST- VLAANDEREN	VLD- Vivant	VLD	2	5	40.0
		Vivant	0	1	0.0
		Totaal	2	6	33.3
	SPA- Spirit	SPA	2	7	28.6
		Spirit	0	0	0.0
		Totaal	2	7	28.6
	CD&V- N-VA	CD&V	3	7	42.9
		N-VA	1	2	50.0
		Totaal	4	9	44.4
	Groen!		0	1	0.0
Vlaams Blok		1	4	25.0	
Totaal			57	153	37.3

Bijlage 13. Aantal en percentage vrouwen op verkiesbare plaatsen op de lijsten voor de verkiezingen van het Waals Parlement

Kieskring	Partij	Vrouwen/totaal		% vrouwen
Aarlen- Marche- Bastenaken	cdH	1	2	50.0
	Ecolo	0	1	0.0
	FN	0	1	0.0
	MR	1	2	50.0
	PS	1	2	50.0
Charleroi	cdH	1	2	50.0
	Ecolo	0	1	0.0
	FN	1	3	33.3
	MR	2	3	66.7
	PS	2	5	40.0
Dinant- Philippeville	cdH	1	2	50.0
	Ecolo	0	1	0.0
	FN	0	1	0.0
	MR	1	3	33.3
	PS	0	2	0.0
Hoei- Borgworm	cdH	0	1	0.0
	Ecolo	1	2	50.0
	FN	0	1	0.0
	MR	1	2	50.0
	PS	1	3	33.3
Luik	cdH	1	3	33.3
	Ecolo	1	2	50.0
	FN	1	2	50.0
	MR	2	5	40.0
	PS	2	6	33.3
Bergen	cdH	1	2	50.0
	Ecolo	0	1	0.0
	FN	0	1	0.0
	MR	1	2	50.0
	PS	2	5	40.0
Namen	cdH	0	2	0.0
	Ecolo	0	1	0.0
	FN	0	1	0.0
	MR	1	3	33.3
	PS	1	4	25.0

Kieskring	Partij	Vrouwen/totaal		% vrouwen
Neufchâteau-Virton	cdH	1	2	50.0
	Ecolo	1	1	100.0
	FN	*	*	*
	MR	1	2	50.0
	PS	0	1	0.0
Nijvel	cdH	0	2	0.0
	Ecolo	1	2	50.0
	FN	0	1	0.0
	MR	3	5	60.0
	PS	1	3	33.3
Zinnik	cdH	0	1	0.0
	Ecolo	1	1	100.0
	FN	1	1	100.0
	MR	1	2	50.0
	PS	2	4	50.0
Thuin	cdH	0	1	0.0
	Ecolo	0	1	0.0
	FN	0	1	0.0
	MR	1	2	50.0
	PS	1	3	33.3
Doornik-At-Moeskroen	cdH	1	3	33.3
	Ecolo	0	1	0.0
	FN	0	1	0.0
	MR	1	3	33.3
	PS	2	4	50.0
Verviers	cdH	0	2	0.0
	Ecolo	1	1	100.0
	FN	0	1	0.0
	MR	2	4	50.0
	PS	1	3	33.3

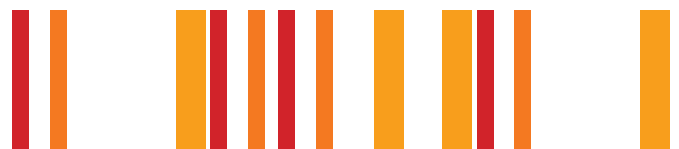
Bijlage 14. Herkomst van de vrouwelijke Vlaamse parlementsleden (samenstelling op 31/10/2005)

Naam	Partij	Herkomst
Cathy Berx	CD&V	Opvolgster van Inge Vervotte (Vlaams minister)
Hilde Crevits	CD&V	Verkozen dankzij overdracht van stemmen
Veerle Heeren	CD&V	Verkozen zonder overdracht van stemmen
Kathleen Helsen	CD&V	Verkozen dankzij overdracht van stemmen
Vera Jans	CD&V	Verkozen dankzij overdracht van stemmen
Trees Merckx-Van Goey	CD&V	Verkozen dankzij overdracht van stemmen
Sabine Poleyn	CD&V	Verkozen dankzij overdracht van stemmen
Tinne Rombouts	CD&V	Verkozen buiten de nuttige volgorde
Joke Schauvliege	CD&V	Verkozen zonder overdracht van stemmen
Miet Smet	CD&V	Verkozen zonder overdracht van stemmen
Monica Van Kerrebroeck	CD&V	Verkozen buiten de nuttige volgorde
Vera Dua	Groen!	Verkozen zonder overdracht van stemmen
Mieke Vogels	Groen!	Verkozen buiten de nuttige volgorde
Helga Stevens	N-VA	Verkozen dankzij overdracht van stemmen
Else De Wachter	SPA	Verkozen dankzij overdracht van stemmen
Caroline Gennez	SPA	Opvolgster van Kathleen Van Brempt (Vlaams minister)
Michèle Hostekint	SPA	Verkozen dankzij overdracht van stemmen
Elke Roex	SPA	Opvolgster van Bert Anciaux (Vlaams minister)
Anissa Tamsamani	SPA	Verkozen buiten de nuttige volgorde
Gracienne Van Nieuwenborgh	SPA	Verkozen dankzij overdracht van stemmen
Agnes Bruyninckx	VB	Verkozen dankzij overdracht van stemmen
Marijke Dillen	VB	Verkozen dankzij overdracht van stemmen
Kathleen Martens	VB	Opvolgster van Jean Geraerts (op pensioen)
An Michiels	VB	Verkozen dankzij overdracht van stemmen
Monique Moens	VB	Verkozen dankzij overdracht van stemmen
Marie-Rose Morel	VB	Verkozen dankzij overdracht van stemmen
Marleen Van den Eynde	VB	Verkozen zonder overdracht van stemmen
Greet Van Linter	VB	Opvolgster van Johan Demol (Brussels parlements lid)
Gerda Van Steenberge	VB	Verkozen dankzij overdracht van stemmen
Linda Vissers	VB	Verkozen dankzij overdracht van stemmen
Patricia Ceysens	VLD	Verkozen dankzij overdracht van stemmen
Annick De Ridder	VLD	Verkozen dankzij overdracht van stemmen
Stern Demeulenaere	VLD	Verkozen dankzij overdracht van stemmen
Hilde Eeckhout	VLD	Opvolgster van André Denys (Oost-Vlaams gouverneur)
Dominique Guns	VLD	Verkozen dankzij overdracht van stemmen
Margriet Hermans	VLD	Verkozen dankzij overdracht van stemmen
Anne Marie Hoebeke	VLD	Verkozen dankzij overdracht van stemmen
Vera Van Der Borgh	VLD	Verkozen dankzij overdracht van stemmen
Marleen Vanderpoorten	VLD	Verkozen dankzij overdracht van stemmen

Bijlage 15. Herkomst van de vrouwelijke Brusselse parlementsleden (samenstelling op 31/10/2005)

Naam	Partij	Herkomst
Brigitte De Pauw	CD&V	Opvolgster van Brigitte Grouwels (Minister Brusselse Hoofdstedelijke Regering)
Marie-Paule Quix	Spirit	Verkozen dankzij overdracht van stemmen
Adelheid Byttebier	Groen!	Verkozen dankzij overdracht van stemmen
Valérie Seyns	VB	Verkozen buiten de nuttige volgorde
Els Ampe	VLD	Verkozen buiten de nuttige volgorde
Carla Dejonghe	VLD	Verkozen dankzij overdracht van stemmen
Moussaoui Fatima	cdH	Verkozen dankzij overdracht van stemmen
De Groote Julie	cdH	Verkozen dankzij overdracht van stemmen
Frémault Céline	cdH	Opvolgster van Benoit Cerexhe (Minister Brusselse Hoofdstedelijke Regering)
Bouarfa Sfia	PS	Verkozen zonder overdracht van stemmen
Carthé Michèle	PS	Verkozen dankzij overdracht van stemmen
De Galan Magda	PS	Verkozen zonder overdracht van stemmen
Derbaki Sbaï Amina	PS	Verkozen dankzij overdracht van stemmen
El Yousfi Nadia	PS	Verkozen buiten de nuttige volgorde
Emmery Isabelle	PS	Verkozen dankzij overdracht van stemmen
Fizsman Julie	PS	Opvolgster van Fadila Laanan (Minister Franse Gemeenschapsregering)
Jamoulle Véronique	PS	Verkozen dankzij overdracht van stemmen
Mouzon Anne-Sylvie	PS	Opvolgster van Karine Lalieux (Kamerlid)
P'tito Olivia	PS	Opvolgster van Françoise Dupuis (Minister Brusselse Hoofdstedelijke Regering)
Saïdi Fatiha	PS	Verkozen buiten de nuttige volgorde
Vyghen Carine	PS	Verkozen buiten de nuttige volgorde
Bertieaux Françoise	MR	Opvolgster van Corinne De Permentier (Kamerlid)
Caron Danièle	MR	Verkozen buiten de nuttige volgorde
Gilson Nathalie	MR	Verkozen buiten de nuttige volgorde
Hasquin-Nahum Michèle	MR	Verkozen buiten de nuttige volgorde
Lemesre Marion	MR	Verkozen dankzij overdracht van stemmen
Molenberg Isabelle	MR	Verkozen dankzij overdracht van stemmen
Payfa Martine	MR	Verkozen buiten de nuttige volgorde
Persoons Caroline	MR	Verkozen dankzij overdracht van stemmen
Razzouk Souad	MR	Verkozen dankzij overdracht van stemmen
Rousseaux Jacqueline	MR	Verkozen buiten de nuttige volgorde
Schepmans Françoise	MR	Verkozen zonder overdracht van stemmen
Teitelbaum Viviane	MR	Verkozen dankzij overdracht van stemmen
Braeckman Dominique	Ecolo	Verkozen dankzij overdracht van stemmen
Delforge Céline	Ecolo	Verkozen buiten de nuttige volgorde
Rorive Audrey	FN	Verkozen dankzij overdracht van stemmen
Van Nieuwenhoven Christiane	FN	Verkozen dankzij overdracht van stemmen

Bijlage 16. Herkomst van de vrouwelijke Waalse parlementsleden (samenstelling op 31 oktober 2005)

Naam	Partij	Herkomst
Corbisier-Nagon Anne-Marie	cdH	Verkozen dankzij overdracht van stemmen
Dethier-Neumann Monika	Ecolo	Verkozen dankzij overdracht van stemmen
Cornet Véronique	MR	Verkozen dankzij overdracht van stemmen
Cassart-Mailleux Caroline	MR	Verkozen dankzij overdracht van stemmen
Bidoul Véronique	MR	Verkozen dankzij overdracht van stemmen
Defalque Brigitte	MR	Verkozen buiten de nuttige volgorde
Pary-Mille Florine	MR	Verkozen dankzij overdracht van stemmen
Bertouille Chantal	MR	Verkozen dankzij overdracht van stemmen
Colicis Ingrid	PS	Verkozen dankzij overdracht van stemmen
Simonis Véronique	PS	Verkozen dankzij overdracht van stemmen
Kapompolé Joëlle	PS	Verkozen dankzij overdracht van stemmen
Tillieux Eliane	PS	Verkozen dankzij overdracht van stemmen
Fassiaux-Looten Françoise	PS	Verkozen dankzij overdracht van stemmen
Defraigne Christine	MR	Verkozen dankzij overdracht van stemmen
Docq Nicole	PS	Opvolgster van Claude Eerdekens (Minister Franse gemeenschapsregering)
Lissens Isabelle	MR	Opvolgster van Hervé Jamar (Federaal staatssecretaris)

Bijlage 17. Herkomst van de vrouwelijke leden van het Parlement van de Duitstalige Gemeenschap (samenstelling op 31 oktober 2005)

Naam	Partij	Herkomst
Patricia Creutz-Vilvoye	CSP	Verkozen dankzij overdracht van stemmen
Eline Dujardin	CSP	Opvolgster van Hubert Chantraine
Gaby Frauenkron-Schröder	Ecolo	Verkozen dankzij overdracht van stemmen
Karin Meskens-Keller	PFF-MR	Verkozen dankzij overdracht van stemmen
Nina Reip	PJU-PDB	Opvolgster van Dorothea Schwall-Peters
Gabrielle Thiemann	CSP	Opvolgster van Mathieu Grosch (Europees Parlement)
Resi Stoffels	SP	Verkozen dankzij overdracht van stemmen

Bijlage 18. Herkomst van de vrouwelijke Europese parlementsleden (samenstelling op 31 oktober 2005)

Naam	Partij	Herkomst
Frieda Brepoels	N-VA	Opvolgster van Geert Bourgeois (Vlaams minister)
Marianne Thyssen	CD&V	Verkozen dankzij overdracht van stemmen
Mia De Vits	SP.A	Verkozen zonder overdracht van stemmen
Anne Van Lancker	SP.A	Verkozen dankzij overdracht van stemmen
Annemie Neyts	VLD	Verkozen dankzij overdracht van stemmen
De Keyser Véronique	PS	Verkozen dankzij overdracht van stemmen
Ries Frédérique	MR	Verkozen zonder overdracht van stemmen

Referenties

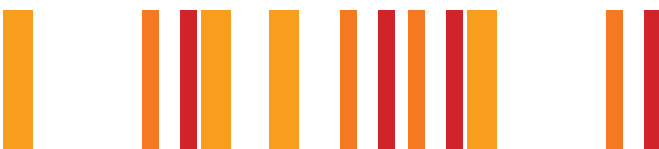
- 10 Downing Street. *Her Majesty's Government*.
(<http://www.number-10.gov.uk/output/page1371.asp>, 22.06.2005)
- Berkmann, M./ (s.d.). *Validation of Concepts, Database on Women and Men in Decision-Making*, s.l.: European Commission DG on Employment and Social Affairs.
- Brussels Hoofdstedelijk Parlement. *Lijst van de volksvertegenwoordigers van het Brussels Hoofdstedelijk Parlement*.
(<http://www.bruparl.iruisnet.be/nl/raadsleden/alpha.htm>, 21.06.2005)
- Communication from Vice-President S. Kallas. *Targets for the recruitment and appointment of women to management and other A*/AD level posts in the commission 2005*.
- Coninckx, D., H. Reynaert en T. Valcke (2000). *Lokale en regionale politiek. De provincieraden in Vlaanderen*, Brugge: Vanden Broele.
- Decat, A., C. Pelgrims en A. Hondeghem (2004). *Het glazen plafond bij de overheid. Een case study naar de selectie van de federale topmanagers*, Leuven: Instituut voor de Overheid.
- Department of the Taoiseach. *Department of the Taoiseach – Current Ministers*.
(<http://www.toiseach.gov.ie/index.asp?locID=237&docID=-1>, 22.06.2005)
- Depauw, S., L. Libbrecht, J. Noppe en S. Fiers (2004), *Het profiel van de gekozenen bij de verkiezingen van 13 juni 2004*, Leuven: K.U.Leuven Afdeling Politologie, 14 p (niet gepubliceerde onderzoeksnota).
- Dewachter, W. (1973). 'De parlementsverkiezingen van 7 november 1971: Grote personeelwisseling maar weinig verandering', *Res Publica* 15, pp. 859-880.
- DG eHR (2005). *Personeel van de federale overheidsdiensten*.
(http://www.pdata.be/start/tab_stat.php?lg=nl&typeserv=1&typefonc=1&lgfonc=1&tab=tab_spf_sex_niv&calcul=db, 27.06.2005)
- DG eHR. *Personeel van de federale overheidsdiensten. Indeling van het personeel naar leeftijd, niveau en geslacht*.
(http://www.pdata.be/start/tab_stat.php?lg=nl&typeserv=1&typefonc=1&lgfonc=1&tab=tab_spf_sex_nov_age&calcul=db, 27.06.2005)
- DG eHR. *Personeel van de federale overheidsdiensten. Totale personeelssterkte ingedeeld naar geslacht (aantal fysieke personen)*.
(http://www.pdata.be/start/tab_stat.php?lg=nl&typeserv=1&typefonc=1&lgfonc=1&tab=tab_spf_sex&calcul=db, 27.06.2005)
- Die Bundesregierung. *RegierungOnline Federal Government*.
(<http://www.bundesregierung.de/en/-/10143/Federal-Government.htm>, 22.06.2005)
- Duverger, M. (1955). *The Political Role of Women*, Paris: Unesco.
- Electionworld, *The world database on elections*.
(<http://www.electionworld.org>, 06.07.2005)

- Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid – Directie van de Gelijke Kansen (2000). *De politieke deelname van vrouwen na de verkiezingen van 13 juni 1999*, Brussel: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid.
- Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid – Directie van de Gelijke Kansen (2001). *Naar een paritaire democratie. Analyse van de gemeente- en provincieraadsverkiezingen van 8 oktober 2000*, Brussel: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid.
- Federal Chancellery Austria. *Federal Chancellery of Austria*.
(<http://www.austria.gv.at/DesktopDefault.aspx?>, 22.06.2005)
- Federale Overheid. *Samenstelling*.
(<http://www.belgium.be/eportal/index.jsp>, 22.06.2005)
- Fiers, S. (2000). *Vijftig jaar volksvertegenwoordiging. De circulatie onder de Belgische parlementsleden*, Brussel: Koninklijke Vlaamse Academie van België voor Wetenschappen en Kunsten.
- Fiers, S. en E. Gubin (2003). 'De fysiologie van de Kamer van Volksvertegenwoordigers', in: E. Gerard, E. Witte, E. Gubin en J.-P. Nandrin (eds.), *Geschiedenis van de Kamer van Volksvertegenwoordigers*, Brussel: Kamer van Volksvertegenwoordigers, pp. 89-128.
- Fiers, S., J. Noppe et al. (2004). *Het profiel van de kandidaten op de lijsten bij de Vlaamse, Europese en Brusselse verkiezingen van 13 juni 2004*, Leuven: K.U.Leuven, Afdeling Politologie (niet gepubliceerde onderzoeksnota).
- Fiers, S., A. Van Uytven, S. Debonne en S. Scheepers (2006). *De trajecten van vrouwen in de Belgische politiek*, Brussel: Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen.
- Fiers, S., P. Dumont en R. Dandoy (2006). 'Het ministerschap als ultieme mandaat? De selectie en 'deselectie' van de federale en Vlaamse regeringsleden', in: S. Fiers en H. Reynaert (eds.), *Wie zetelt? De gekozen politieke elite in Vlaanderen doorgelicht*, Leuven: LannooCampus, pp. 113-142.
- Freelance Spain. *Spanish Government*.
(<http://www.spainview.com/cabinet.html>, 22.06.2005)
- Government Offices of Sweden. *The prime Ministers and Ministers*.
(<http://www.sweden.gov.be/sb/d/577>, 22.06.2005)
- Government of Finland. *Members of the Government*.
(<http://www.valtioneuvosto.fi/vn/liston/base.lsp?r=665&k=en>, 22.06.2005)
- Government of the Republic of Lithuania. *Government of the Republic of Slovakia*.
(http://www.lrv.lt/main_en.php?cat=16&gr=3&d=2001, 22.06.2005)
- Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen (2003). *De politieke deelname van vrouwen na de verkiezingen van 18 mei 2003*, Brussel: Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen.
- Inter-Parliamentary. *World Classification*, 2005.
(<http://www.ipu.org/wmn-e/classif.htm>, 21.06.2005)
- Le Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg. *Les membres du gouvernement*.
(<http://www.gouvernement.lu/gouvernement/membres/index.html>, 22.06.2005)
- Leyenaar, M. (2004). *Political Empowerment of Women. The Netherlands and Other Countries*, Leiden: Martinus Nijhoff Publishers.
- Meier, P. (2004). 'De kracht van de definitie: een vergelijking van quotawetten in Argentinië, België en Frankrijk', *Res Publica* 46, pp. 80-100.
- Meier, P., B. Rihoux, K. Deschouwer, A. Lloren, S. Erzeel en V. Van Ingelgom (2006). *Belgische partijen en seksegelijkheid: een trage maar gestage evolutie? Analyse van de integratie van een genderdimensie binnen de Belgische politieke partijen*, Brussel: Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen.
- Mérenne-Schoumaker, B., H. Van Der Haegen en E. Van Hecke (1998), *Algemene Volks- en Woningtelling op 1 maart 1991: Verstedelijking*, Brussel: Nationaal Instituut voor Statistiek, 174 p.

- Ministry of Foreign Affairs. *The Government of the Republic of Hungary*.
(<http://www.mfa.gov.hu>, 22.06.2005)
- Norris, P. (2004). *Electoral Engineering: Voting Rules and Political Behavior*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Office of the Government of the Czech Republic. *The Office of the Czech Republic Government*.
(<http://wtd.vlada.cz/eng/vlada.htm>, 22.06.2005)
- Parlement der Deutschsprachigen Gemeinschaft. *Mitglieder des DG-Parlaments*.
(<http://www.dgparlament.be/Desktopdefault.aspx/tabid-674/>, 21.06.2005)
- Parlement de la Communauté française de Belgique. *Liste alphabétique des membres – 2004-2005*.
(<http://www.pcf.be/ROOT/PCF:main.html?public>, 21.06.2005)
- Parlement Wallon. *Composition*.
(<http://parlement.wallonie.be/fr/compo/index.htm>, 21.06.2005)
- Peirens, K. (1999). *Verkiezingen 13 juni 1999 en vrouwen*, Leuven: K.U.Leuven – Departement Politieke Wetenschappen.
- Portail du Gouvernement. *Nouvelle Composition du Gouvernement*.
(<http://www.premier-ministre.gouv.fr/acteurs/gouvernement>, 22.06.2005)
- Portal do Governo. *Composição*.
(http://www.portugal.gov.pt/Portal/PT/Governos/Governos_Constitucionais/GC/Composicao, 22.06.2005)
- Republic of Cyprus. *Government and Independent Services*.
(<http://www.cyprus.gov.cy/cyphome/govhome.nsf/Main?OpenFrameSet>, 22.06.2005)
- Republika Slovenija. *Government of the Republic of Slovenia*.
(<http://www.vlada.si/index.php?lng=eng&uic=cnt&gr1=prdVld&gr2=kdo>, 22.06.2005)
- Reynaert, H. (2000). *Lokale en regionale politiek. Lokale politici in Vlaanderen 1946-1994*, Brugge: Vanden Broele.
- Rijksvoorlichtingsdienst. *Regering.nl*.
(<http://www.regering.nl/bewindslieden/kabinet/index.jsp>, 22.06.2005)
- Smits, W. (2000). *Politieke en maatschappelijke participatie van vrouwen in Vlaanderen. Een empirische studie naar de kritieken vanuit vrouwenstudies op het traditionele participatieonderzoek Samenvatting van de onderzoeksresultaten. Eindverslag van het onderzoek 'Politieke en maatschappelijke participatie van vrouwen in Vlaanderen. Een empirische studie naar de kritiek vanuit vrouwenstudies op het traditionele participatieonderzoek' op initiatief van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap*, Brussel: Vrije Universiteit Brussel. Vakgroep Sociologie. Onderzoeksgroep TOR.
- Statsministeriet. *The Anders Fogh Rasmussen II Government*.
(<http://www.stm.dk/Indexmainstat.asp?0=23&n=1&h=8&s=2>, 22.06.2005)
- Steyvers, K. (2004). *Lokale en regionale politiek. Van Burger tot Burgervader. Het politieke rekruteringsproces van de Belgische burgemeester*, Brugge: Vanden Broele.
- Studlar, D.T. en I. McAllister (2002). 'Does a critical mass exist? Analysis of women's legislative representation since 1950', *European Journal of Political Research* 41, pp. 233-253.
- The Chancellery of the Prime Minister. *Council of Ministers*.
(<http://www.kprm.gov.pl/english/88.htm>, 22.06.2005)
- The Slovak Republic Government Office. *Members of Government*.
(http://www.government.gov.sk/english/clenovia_vlady_2002_en.html, 22.06.2005)
- The State Chancellery. *Composition of the Cabinet of Ministers of the Republic of Latvia*.
(<http://www.mk.gov.lv/>, 22.06.2005)

- Van Hecke, E. (1998). 'Actualisering van de stedelijke hiërarchie in België', *Het Tijdschrift van het Gemeentekrediet* 52(3), pp. 45-76.
- Van Molle, L. en E. Gubin (1998). *Vrouw en politiek in België*, Tielt: Lannoo.
- Vlaams Parlement. *Vlaamse volksvertegenwoordigers per fractie*.
(http://www.vlaamsparlement.be/Proteus4/p3app/jsppages/zoek.jsp?pContext=PER_PARTIJ&pAction=NEW_SEARCH, 21.06.2005)
- Wauters, B., J. Noppe en S. Fiers (2003). 'Nationale kopstukken, lokale sterkhouders en onbekende kandidaten. Een analyse van de lokale verankering van kandidaten en gekozenen bij de parlementsverkiezingen van 18 mei 2003', *Belgeo* (2), pp.165-186.

Colofon

Uitgever:

Instituut voor de gelijkheid van
vrouwen en mannen
Ernest Blerotstraat 1
1070 Brussel
T 02 233 41 75 – F 02 233 40 32
gelijkheid.manvrouw@meta.fgov.be
<http://www.igvm.fgov.be>

Samenstellers:

Centrum voor Politicologie
Katholieke Universiteit Leuven
Van Evenstraat 2B
3000 Leuven
T 016 32 32 50 – F 016 32 30 88
<http://soc.kuleuven.be/pol/>

Instituut voor de Overheid
Katholieke Universiteit Leuven
Van Evenstraat 2A
3000 Leuven
F 016 32 32 67
<http://soc.kuleuven.be/io/ned/index.htm>

Centre d'étude de la vie politique
Université libre de Bruxelles
Avenue Roosevelt 39
1050 Bruxelles
F 02 650 30 68
<http://www.ulb.ac.be/soco/cevipol/>

Auteurs:

Stefaan Fiers
Elly Servranckx
Jean-Benoit Pilet
Annie Hondeghem
Pascal Delwit
Bart Maddens
Emmanuel Gerard

Eindredactie:

Nicolas Bailly
Geraldine Reymenants

Lay-out en druk:

Gevaert Graphics

Verantwoordelijke uitgever:

Michel Pasteel – Instituut voor de
gelijkheid van vrouwen en mannen

Depotnummer:

D/2006/10.043/14

